DE BALNEIS SANCTI CASSIANI

Tractatus tres in partes distribuitus.

Victorio Mannio Senensi Philosopho, ac Medico Auctore.

AD SERENISSIMAM PRINCIPEM CHRISTINAM A LOTHARINGIA Magnam Aetruriæ Ducem.

SENIS,

Apud Syluestrium Marchettum. M.DC.XVII.

Superiorum Permissu. e

SERENISSIMÆ PRINCIPI CHRISTINAE A LOTHARING. Magnæ Aetruriæ Duci.

DOMINAE SVAE COLENDISSIMAE

VICTORIVS MANNIVS
Perpetuam Felicitatem.

COMMVNIS est rerum omnium conditio, nil vt prodat in lucem, ita elaboratum, & perfectũ, quod in pluribus non deficiat, proindeq; alterius non indigeat auxilio. Hoc instar omnium in perfectißimo animantium homine innotesit, qui pro corpore à noxijs affectibus seruando medicorum præceptis, proq; mente enidienda præceptorum disciplinis subijcitur. Animalia cętera non refugiunt hominis imperium, vt quicquod ex se ipsis imperfectionis habeant, humana corrigatur industria. Idipsum plantæ testantur, quæ in viridarijs hac de causa seruntur, vt in dies magis, ac magis adultæ vberiores ferant fructus, & suauiores. Quid? ipsi lapides, vt Cosmi, aut Ferdinandi Heroicorum Principum referant imaginem labore perfici, sculptorumq; arte elaborari neceßarium est. At quid mirum? hæc vna lex est rebus omnibus indicta, labi semper, & corrumpi, nec sine alterius ope opus aliquid omnibus numeris absolutum reperiri. Vude celebris illa sententia effluxit, vt eum, qui hominibus succurrat, opẽq; ferat, Deum inter homines appellare debeamus. Cum ergo

hoc presens opus de Balneis Sancti Cassiani, eisdam cum alijs, & etiam deterioribus sit praeditum conditionibus, cum ab ingenij mei imbeccillitate sit productum, non esse defuturos ominans inticos, ideo, ut ab eorum calumnijs seruetur incolume, Celsitudini tuae Serenissimae dicendum proposui praeterea nemini. Quam enim Principem inquirere debet opus, nisi eam, sub cuius patrocinio est auctor? Quam Dominam Balneorum Sancti Casiani tractatio in Fronte deferre, nisi eam, quam Balneorum Incole gestat in pectore? Quam Patronam exposcere Manoorum familia, nisi eam, quae primi COSMI Nurus, queue Secundi COSMI Mater existat? quorum Benignitati maximo pere deuinctam esse profitetur. Quapropter Celsitudinem Tuam oro, obsecro, ut haec quàmuis humilia, tam aequo ac benigno suscipiat animo, quàm quo scripta me sunt syncero, ac fideli. Itanamq; nominis tui splendor perfusa hominũ conspectum illustriora adire; calumniatorumque linguas poterunt effugere tutiora; quin etiam Balnea ipsa manificentiae tuae imbribus irrigata, euadent in posterum salubriora. Vale.

AD BENEVOLVM LECTOREM.

DE Balneis Sancti Cassiani opus in lucé edere, non propria voluntate motus, sed, vt aliorum placitis obtemperarem coactus cum fuerim (Humanissime lector) venia potius, quàm culpa dignum ab omnibus iudicatum in confido. Patriæ namque parentibus, & amicis, quibus perpetuo natus quilibet esse debet, & ipse præsertim, id à me exposcentibus negare, in humanum esse duxi ideoque oneri succumbere satius esse, quam illud recusare. Propterea hilari fronte illud suscipere decreui, cui si ex uctis satisfacere non potero, vt munus, subiectique dignitas exquireret, ingenij mei imbecillitati, non voluntatis defectui tribuendum erit: Quare mihi satis erit pro viribus officio meo respondisse, ne ingratitudinis vitio à Sancti Cassiani Terra inurar; cui quidem cum debere me non parum persentiam in ea natus, ab ea altus, eius alumnum dici non dedignor. Quod sanè nil detrahit (quicquid alij dixerint) vniuersæ meę familiæ quamuis enim ex hoc solo oriunda, nihilominus Maiorum Benignitate, proprioque merito varios nobilitatis honores alibi consequuta est; quàm sibi partam gloriam non timebit ex se præseruare, quin etiam huius loci auxilio, qui semper fuit, & erit (licet breuibus finibus conclusus) idoneus ad quemlibet extollendum, eumque (dummodo nactam occasionem arripiat) clarum per vniuersum orbem reddere. Quapropter summaui niti debet vnusquisque honestissimis actionibus, hanc comunem patriam honore prosequi, non eos deprimere, qui tali pacto maiorum vestigia sectantes inuigilant omni ingeniorum conatu, pro generis humani amicorum commodo, suæ præclaræ voluntatis monumenta relinquere. Opus igitur in tres diuisum partes studiose Lector accipe, in quarum prima de nobilitate agetur, atq; præstantia horum balneorum, de mineris participatis his aquis, earumque qualitate, de vsu balneorum, & particularis fiet sermo de quolibet balneo; In altera de modo operandi dictorum balneorum examen erit; Et in tertia tractabitur de his, quæ seruari debent in eorum administratione. Superest nunc, vt has lucubrationis, qualescumque tandem fuerint, æqui, bonique consulas, & si quid in eis lapsum adinuenias, emendare, non redarguere digneris. Valde.

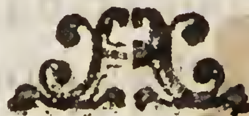
AB-

ABBAS DOMINICVS PERINVS

Ab Anticolo Campano.

PEruenì tandem quò me misere periti,
Mens mea, quò traxit, suasit amicus iter.
Bis quinos ueniens soles non solus ad ista
Aeger equo insedi balnea nota procul.
Bis denas eadem luces, potusque lauacrum
Consilio Medici dulce fuere mihi.
Herpete erat longum per tempus dextera palma,
Ac iecur affectum; uana medela fuit.
Balnea sanarunt, tribuit uim Rector Olimpi,
Hic populus fœlix semper habendus erit.

LIeto tornò della Ciprigna Dea
Il magnanimo figlio dal'Inferno.
Lieto io sanato dall'herpate rea
Quindi ritorno al nido mio paterno.
Egli per guida la sua madre hauea
Io la Madre di DIO, come discerno
E San Casciano per cui preghi ognuno
Quindi si parte d'ogni mal digiuno.

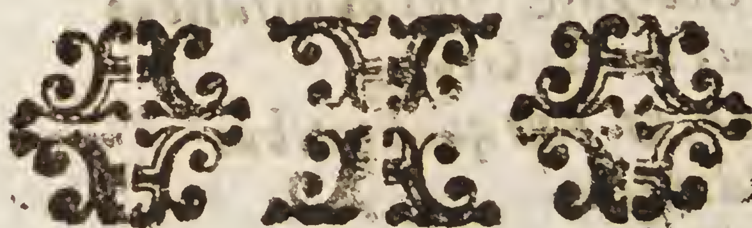

Ine

Index Capitum primæ partis.

Capita secundæ partis.

Capita tertiæ partis.

DE BALNEIS SANCTI CASSIANI

PARS PRIMA.

De nobilitate, atque præstantia Thermarum Sancti Cassiani.

CAP. I.

DE Balneis Sancti Cassiani agere cum proposuerim, ab eorum dignitate, atque præstantia principium sumere statuti; non quòd sint de ipsorum essentia: sed quia ex his celeberrimum nomen per totum orbem sibi vsurparunt hanc autẽ dignitatẽ, & præstantiã haurire nobis licet tum ex his, quæ denotant eorum antiquitatẽ; tùm etiam ex præstantissimis ipsorum effectibus; à quorum quolibet si seiunctim colligi posset nobilissima esse hæc balnea, multò magis poterit ostendi, dum coniunctim reperiuntur: præstat enim antiquitas illis, quod sanguinis nobilitas hominibus; effectus autem idem, quod actiones; & quod antiquissima sint balnea ista, colligitur primo ex authoritate eorum, qui de illis scripserunt reponentes ea in Comitatu reali clusino, vt notat Horatius ad vallam dicens. Qui caput, & stomachum audent supponenere fontibus Clusinis quod vero pro istis fontibus Clusinis accipienda sint hæc balnea, inde primo potest ostendi: quia prope Clusinam vrbẽ non reperiuntur alij fontes prædictis functionibus inseruientes, vt faciunt hęc balnea; preterea sequentia verba Heratij dicentes (frigida rura) denotant ipsum pro fontibus Clusinis intelligere hæc balnea, cum locus iste frigiditati potius, quàm caliditati sit subiectus, vel ea reponentes in Dominio Vrbis veteris, vt notat Sauonarola, & alij. vel in ipsa Senarum per antiqua ditione; vnde concludi potest, antiquitus hæc balnea in vsu fuisse. Colligitur etiam antiquissima esse ex monumentis à diuersis, & in diuersis temporibus adinuentis: statuta enim proposita à Reuerendo Andrea Schia-

uetto in suo libello de his balneis, adinuenta ab Angelo Fabruccio annis elapsis sub balneo Ducciæ maximum est antiquitatis indicium; lapides pręterea adinuenti ab Antonio Maria Orellio propè balneum magnum, ostendentes ibi fabrefactum fuisse Aesculapio templum, & Hygiæ pro salute a quibusdam acquisita, indicant eorum antiquitatem. Columnæ insuper lapidæ in restauratione ficuncellæ picturæ in facie muri subterranei propè conseruam antiquam aquæ ipsius ficuncellæ lapides ad sedendum accomodati ante dictam conseruam, columna marmorea in formam vitis digesta, & statuæ duæ mutilatæ eodem loco adinuente inter memoranda, & antiquissima balnea Sancti Cassiani reponi debere testantur, & ideo nobilissima; vnde detrahere quisquam eis non audeat, quod tempus omnium rerum edax nō potuit. Sed quid eis prodesset antiquitas ista, nisi effectus responderent antiquitati? certe idem præstaret, quod proponitur à Petrarca in primo de rem: vtriusque fortunæ de columna in ostendenda aliqua pictura. Effectus autem horum balneorum cum inferius in tractatione cuiuscumque balnei enarrentur, ne lectores tædio afficiam, idem sæpius repetens, ab illis nunc obstinere optimè factum iudico, illud vnum indicasse satis esse arbitratus, virtutem nimirum his cælitus fuisse inditam, vt de ipsis meritò possim præcipue dicere, quod Baccius in lib. 7. cap. 22. dicit de balneis in vniuersum nullos videlicet reperiri morbos, siue communes toti corpori, siue particulas ipsas priuatim occupantes, quos opportuna harum aquarum administratio non persanet; quod licet impossibile videatur, liquido tamen apparebit, id facilè fieri posse ex his, quæ dicentur spectantia d a ipsorum operationem. Quare ne tempus frustra teratur in ijs obscurandis, quæ luce meridiana clarius elucent, illud licet nobis concludere, & firmiter tenere, Balnea Sancti Cassiani inter alia balnea memoranda esse cùm antiquitate temporis tùm etiam effectuum pręstantia, quibus eò fertur ipsorum fama, vnde exiuit virtus pręsertim secundis his temporibus optimi regimis Serenissimi Secundi COSMI Hetruriæ Magni Ducis, quem protecturum spero, & obsecro locum hunc, non secus ac factum fuit à fęlicissima recordatione Serenissimi FERDINANDI eius Patris, vt infra apparebit.

De mineris existentibus in his balneis, earumque qualitatibus. Cap. II.

EFfectas, de quibus supra facta est mentio, cum prodant ex his termalibus aquis, quatenus prædite sunt pluribus ingre dientibus, quorum varietas actiones etiam variare cogit, vnde non proprietatibus occultis vt quibusdam placet, sed manifestis ut refert Sauonarola in 2. lib. de baln. cap. 3. rubr. 4 & diffusius infra tractabitur, sunt attribuendi effectus horum balneorum, licet primo intuitu id fieri non posse videatur, cum ex ipsis prodeant effectus aliquando contrarij, quemadmodum præcipue apparet in balneo ficuncellæ coadiuuante uentriculum calefactum, & non calefactũ, & in balneo magno diminutas purgationes mulicbres, et superfluas, corrigente, ut suo loco declarabitur; est in presenti aperiendum, quibus ingredientibus constent thermales hæ aquæ, earumque natura est inuestigenda: quia ex hac cognitione supradictæ dubitattones tollentur, & dilucidior apparebit doctrina diuersitatis operationum. Mineræ igitur, quibus participant balnea ista, sunt alumen, ferrũ, æs sal, sulphur, bitumen, tutia, aurũ, & argentũ: idque ex eo, quod residet in stillicidijs tàm naturalibus quàm arte factis, ex sensata cognitione, atque experientia collectum fuit. Istæ autem mineræ diuersimode coniunguntur in qualibet aqua, cum aliquo tamen prædominio alicuius mineræ peculiarem operationem agentis, de qua coniunctione, & prædominio suo loco dicetur, satis est in præsenti mineras proposuisse, vt de earum qualitatibus sermo habeatur, Alumen igitur à græcis stiptiria dictum, ab adstrictione: nomen assumpsit; illi nã quæ vehementissimã adesse testatur Gal. 9. de simpl. med. facult. idemque indicat gustus, cum ei reddatur stipticum, multumque adstringens; & odoratui spirat ignis odorem, loquendo de liquido alumine, & de scisso; factitium enim parum, vel nihil spirat odoris Aluminis essentiam Sauonarola, & Oddus Patauinus declarant asserentes, calidum, & siccum esse in tertio gradu, & combustum eleuari in altiori gradu; propter quam qualitatem has efficit operationes. Prohibet fluxum sanguinis, fluxum superfluitatum, earũque effusionem, abscindit nimium fluxum menstruorum, & bibitum, & suffumigatum, ventrem soluit, & notabiliter, licet hoc impossibile videatur propter stipticitatem, quæ in eo reperitur; vulneribus deinde, & vlceribus diuersimode conferre testatur idem Sauonarola; & omnes has facultates tribuit illis

aquis, in quibus reperitur. Ferrum autem à feriendo dictam ex Manardo in xvi. lib. epist. vltima, vbi loquitur de aquis mineralibus sacris ab eo appellatis, est frigide, & suæ complexionis Sauonarola magis excedere in siccitate quam in frigiditate concludit (assere) frigidum esse io secundo gradu, & siccum in tertio eius uirtus est infrigidare, exiccare, & stipticitatem inducere. Aquæ autem ferro participantes teste Auicena lib. 1. fet. doctr. 3. cap. 16. resoluunt splenem adiuuant ad coitum, & non ualentes coire; cui sententiæ se subscribunt etiam Paulus Aegineta lib. primo cap. 52. & Aetius lib. 3. de re medica cap. 171. & quod magis refert, experientia inspicitur in ficuncellę operationibus, ut in fra dealarabitur. Aes ab auri similitudine dictum, ut aliquibus placet, uel a uerbo græco aiæ terra, uel ab asse, ut notat uarro, est sua natura caiidum, & siccum in tertio gradu, ut asserit Sauonarola, eius facultatem subccingens consistere in calefaciendo, exiccando, abstergendo resoluendo, incidrndo; quod etiam testatur Georgius Agricola in 3. lib. de natura fossilium, addens hunc effectum præstare cum aliqua mordicatione. Vstum autem æs addit Sauonarole esse magis subtilitatium, constrictiuũ, ulcerum mundificatiuum, incarnatiuum, consolidatiuum, carnẽ diminuens superfluam, non permittens eam augeri; prætere a inquitæs laxare uentrem, & soluere aquam citrinam bibitum cum melle ad aurum unum cum dimidiò; propterea non mirum uideri debet, si ex his aquis potabilibus balneum magnum sit maioris facultatis in laxando, & soluendo uentre, cum participet hac minera, licet in paura quantitate Gal. postea 3. meth. de uirtute loquens testatur ipsum mederi ulceribus malignir, & hoc experientia mani feitat in balneo Sancti Georgij, ut infra colligetur. Sal postea, quem denominatione dici à salute existimo, eo quòd salutem afferat his, qui eo utuntur, uel pro condiendis cibis uel proijsdem conseruandis, uel pro remouendis aliquibus accidentibus corpori humano superuenientibus (unde in prouerbijs sapientiæ comparatur) calidus, & siccus est in secundo gradu, & quanto amarior, & acutior, tanto calidior est ex sententia Sauonarolæ, eius uirtus est exiccatina, uno autem, eodemq; tempore ex Georgio Atcola mũdificat, adstringit, et abstergit, & ex hoc inquit Sauonarola salem esse calefactiuum rresolutiuũ, exiccatiuũ uentositatũ disruptiuum, & operationũ fortitudinem oriri propter resolutionem, & eius stipticitatem; præditum deinde esse uisolu-

tiua

tiua educente humores grossos, & viscosos, aius que eductionem esse liquefaciendo, quod inuenit ex humiditatibus, & post illud stringere, quod Sauonarola sumpsit ex Auicena lib. 3. fen. 2. doctr. 2. cap. 16. dicente, aquam salsam macrescere facere, & exiccare, & primò soluere per vim abstersiuam, quę in ea existit, postea restringere ventrem propter siccitatem, quæ est in eius na rura hos autem effectus cum videre non possimus in proprio bal neo participante salis mineram ob venæ dispersionem, vt suo loco declarabitur; eos tamen videmus, quando sale vtimur in prin cipio ebibitionis ha rum aquarum, ut infra innotescet. Sulphur deinde, qui dicitur quasi solus vrens, ab Alihimistis considera-tur vt semen masculinum inter metalla, & commixtum cum argẽ to viuo, vt cum vxore, ex Andrea Baccio in lib. 4. de Thermis cap. 2. & cum sit incompositæ substantię, reduci potest ad omne mætallum hoc esse calidum, & siccum in quarto gradu te-stur Sauonarola, & eius operationes subiungit esse calefacere ve-hementer exiccare, resoluere, aperire, attrahere, atque ventrem stipticum eddero Georgius Agricula asserit eius virtutem abster siuam esse, & mandificatiuam. Gal. inquit sulphur purgare pul-monem, & absortum cum ouo expurgare in icteris. Isti autem effectus in omnibus his aquis, ebibitioni præcipue dispositis in-spiciuntur, quamuis sulphur eis in esse non appareat; cum care-ant eius odore, nihilominus eis in esse non est dubium propter rationem, à Baccio superius propositam, Sulphurei autem odo-ris est limus quidam tenax bitumen dictum, græce asfaltos quod ex Georgio Agricula reponitur in secondo gradu caliditatis, & siccitatis, & ideo asserit congiutinare, & vrere vulnera uirulen-ta, sanguinemque sistere, ex Gal. 1. de simpl med. facult. bitumẽ calidissimum esse colligitur, & in 8. de simpl. med. facult. repo-nitur in tertio gradu caliditatis, & siccitatis & eius effectus esse ait, calefacere, exiccare, & adstringere; talis uerò facultatis ipsũ esse conspicitur in balneo, de Fraticellis, ut proprio loco declara ebitur. Tutia ob tutelam, quam habet in collyrijs oculorum, no-men sortita, & proprio nominepompholix dicta ex Baccio in 6. de Thermis cap. 16. uel est artificalis, uel naturalis, artificialem uocat leuissimam illam fauillam, quædum coquitur æs, è subti-lioribus tum ęris ipsius, tum etiam Cadmiæ partibus euolat, in bullasque exiles circa summum camini concrescit naturalem au-tem eam inquit esse, quæ reperitur infodinis non modo æneis, sed

& argenteis, atque aureis sub qua reponitur etiam ea, quæ reperitur in fondiuis mineralibus Thermarum. Tutia ut colligere possumus ex Gal. 9. simpl. desiccandi, & abstergendi vim habet, & ex eodem particula secunda de oculis cap. 5. desiccat, & infrigidat sine dolore, presertim si lota sit; & dicit valere vulneribus, pustulis, & lachrymis ocolorum Baccius loco citato asserit incaliditate, & frigiditate temperatam esse, quod neutrum insigniter efficiat, precipue autem hoc tribuit aquis naturaliter possidentibus tutiam, ut sunt thermales, & subiungit tutius esse, vt quis vtatur huiusmodi aquis, quàm colyrijs ex eadem præparatis vnde assumit occasionem laudandi inter, aquas thermales aquam Bux dictos effectus efficientem, vt infra declarabitur. Aurum, quod inter mettalla reputatur esse ens perfectissimum, ut norat Baccius lib. 6. cap. 8. aliquid præsefert cælestis sibi elargitum ab omnibus qualitatibus in eo existentibus, quæ sunt pondus, mollities extensio, splendor, resistentia non cum igne solum, sed cum tempore, permanens omni experimento semper idem, & incorruptū est igitur illustre aurum nedum splendori fyderum, sed soli quā simillimum, non tantum nitore, ac fulgore, sed virtute, quoque viuificante; vnde ad affectus cordis, & animi à Medicis celebratur, & propterea aquæ etiam naturaliter auro inebriatæ, quouis modo participent, qualitatem non tantum habent exiccandi, ut obtineant vniuersaliter omnes metallicæ naturæ; sed etiam calefaciendi, & moderate digerendi, itemque abstergendi, ut refert Baccius loco citato; quinimo ex eodem Baccio cap. 9. eiusdem libri, animam ipsam respiciunt, ac instrumenta omnia, cor videlicet, pæcordia, pulmones, thoracem, & reliqua viscera confortando: cerebum deinde, neruos, ac cetera sensoria reficiendo animam exhilarando, spontaneam moestitiam tollendo, hebeteque spiritus vegetando, visiles præsertim, ut in tractatu de aqu Buxi clare apparebit. Argentum tandem, quod tamquam matri alumna est auri in metallis, proxime accedere ad auri cōditione testatur Baccius loco citato, dici serenitatem referens, clariu auro, & magis sonorum, & licet Auic. lib. 1 fen. 4. doctr. 2. co parās aurum cum argento dicat, aurum esse complexionis ten peratç argentum autem esse aliquentulum frigidum, & sicum n tamen tollitur, quod ipsius conditiones non proxime acceda ad conditiones auri? quia cum sint vtrique eadem principia, fe minus elaborata in argento, quam in auro, propter hoc dicit

essa

esse aliquantulum frigidum, non quod vere sit frigidum, sed in respectu auri ob minorem elaborationem naturalem, & quod hoc sit verum, arte demonstratur, qua mediante per longam præparationem, diligemtenque sapientis industriam argentum transit in aurum; qua propter concluditur argentum esse conditionis ferè eiusdem, quam obtinet aurum; & aquas ipso participantes mirabiles procreare effectus. ut videbimus in sermone de balneo Luti; sufficit hæc in præsenti dixisse de mineris existentibus in Thermis Sancti Cassiiani.

De numero aquarum Sancti Cassiani vsui comuni seruientium; earumque dispositione. Cap. III.

DE terminatis natura, & effectibus minerarum, qubus participant aquæ thermales huius loci, priusquam ad inuestigandam naturam, & effectus ipsarum aquarum descendamus, pro clariori earum cognitione sint hęc adnotanda, & primo sciendũ est, quod locus iste licet plurimis ornetur aquis tærmalibus; ad decem tamen numero reducuntur ad comunem usum accomodatæ, scilicet balneum magnum, seu *della Terra*, uulgari sermone nuncupatum, balneum buxi, seu della Grota. balneum Caldanec balneum Ducciæ, balneum Sancti Gergij, balneum Sanctę Mariæ, balneum Ficuncellæ, balneum Piscinæ, balneum Luti, & ultimo balneum de Fraticellis, quæ balnea ita sunt disposita, ut tria fere per lapidis iactum sint prope castrem, nempe balneum magnum, Buxi aquaductus, & Caldanea, quatuor simul per milliare medium distantà castro uidelicet balneum ducciæ Sancti Georgij, Sanctæ Mariæ, & Ficuncellę aquę ductus: distat à Castro per milliare unum piscinæ balneum, per millare unum cum dimidio balneum Luti, & demum per duo milliaria balneum de Fraticellis.

Quibus mineris ornentur istæ aquæ, & de earum prędominio. Cap. IV.

BAlnea supradicta quamuis inter se distent, est secundo loco notandum, in hoc conuenire, quod unumquodque; eorum alumine, & ferro secundum magis, & minus participat; sed postea differunt, quoniam non nulla, ęre participant, alia sulphure alterum auro, & tutia, sale unum, aliud bitumine, & argen-

ro alterum, Balenum, namque Ficuncellæ à prædominio ferreum est, alumine participans; balneum magnum aluminosum est ferro participans, & ære Buxi balneum aluminosum est, & ferreum auro, & tutia participans. Piscinę balneum salsum est, & aluminosum ferro parricipans. Sancti Georgij balneum æreum est, ferro, & alumine participans, Sanctę Mariæ balneum aluminosum est, & ferreum, luti balneum conuenit cum balneo Sanctæ Marię argento participans. De Fraticellis balneum aluminosum est, ferreum, & bituminosum. Caldaneæ balneum aluminosum est, & sulphureum ferro participaas. Ducciæ balneum ferreum æreum, & aluminosum est, modico sulphure particcpans, quod quidem prædominium, & participatio minerarum, ex sedimentis relictis in distilatione harum aquarum, & in cursu earundem, nec non ex saporibus cognita fuit, (& quod prius dicere debueram) ex mirabilibus effectibus iam diu expertis, & confirmatis tam in potanda aqua, quàm in balneandis corporibus, & Duccijs, ex quibus satis esset cognoscere prædominium, & participationem minerarum; & esset satis tuta ista cogntio oriens à notioribus nobis, & sensui propinquioribus; cui cognitioni fauet etiam authoritas eorum, qui de his aquis tractant, ut suo loco declarabitur.

De Functionibus harum aquarum. Cap. V.

EST ultimo loco animaduertendum harum aquarum ita dispositarum alias ad potandum deseruire, quemadmodum sunt aqua balnei Magni, Buxi, Ficuncellæ, & Piscinæ, alteram ad ducciam dum ventriculum deseruire, & hæc est aqua balnei magni; aliam dispositam esse ad ducciandum caput, qualis est aqua ducciæ, alium ad lotandum acaomodatam esse, & est luti balneum; reliquas uerò pro infusione pręparatas esse, licet ad hunc usum deseruiant etiam superius neminata balnea, præter Piscinam, balneum luti, & ducciam, ut infra distincte apparebit, ablata prius controuersia de præcedentia in eorum tractatione.

De ordine tractandi de his aquis. Cap. VI.

IN tractatione Tærmarum Sancti Cassiani uidetur rationi congiuum, incipi debere ab his aquis, quæ lauacro (sunt dispo-

sitæ: quia pro balneo proprie locus abluendi intelligitur, vt colligitur ex eius descriptione; terminus enim hic balnei, ad quem reducuntur stupha, lauacrum, & Thermę, vt placet Octauiano Mariano Hisinati in suo libello de aqua albula, sic describitur. Balneus est locus constructus a natura, vel arte factus, in quo est corpus subtile, vel liquidum corpori circumferentialiter occurrens, vel aptum occurrere, vt sit ipsius secundum qualitates manifestas, vel occultas actualiter immutatiuum. Si pro balneo igitur proprie locus abluendi intelligitur, merito ab his aquis videtur incipiendum esse, quę balneis sunt accomodatæ; veruntamen ab hoc ordine recedere nõ verebor incipiens a b aquis potatabilibus, cum sint saluti humanę magis vtiles, ut testatus fuit Gal. 1. de art. cur. rat. ad Glauc. dicens, aquę marinæ, salsæ nitrosæ, & sulphureę balnea ducere plus bilis, sed multo minus prodesse, quam potabiles; & experientia ipsa, qua medicamenta comparanda sunt, vt docet Gal. 1. de san. tuen. idem comprobat; sanari namq; à quolibet morbo nullus vnquã perfecte potuit, nisi ebibitio præcesserit, vt infra declarabitur. Iure igitur ab aquis potabilibus incipiendum est, quas esse quatuor superius dictum fuit, scilicet Ficuncellam, Balneum magnum, Buxum, & Piscinam.

De ficuncellæ inscriptione, & qualitatibus Cap. VII.

EX aquis potabilibus à ficuncella incipere statui, non quod hæc reliquas aquas potabiles virtute excedat, licet Auic. in 1. tractatu libelli de remouendis nocumentis, quæ accidunt in regimine sanitatis testetur aquarum mineralium meliorem esse ferream: sed quia hæc est toti Terrarum orbi celeberrima, & prodest vniuersaliori affectui, à quo omnes penè affectus dependent, propter quodo bene dixisse Auic. affirmari potest. In eius tractatione ordo iste seruabitur qui comunis est etiam alijs. Examinabitur inprimis inscriptio, deinde qualitas, vltimo effectus a nomine autem sumendnm est principium, cum nomen sit eius conditionis, vt non solum rem nominatam ab alijs distinguat; sed etiam (quando magis attendi debet) vim rerum quodammodo seruet, ex quo per nomina quasi rerum imagines res ipsę cognoscuntur. Vnde Plato in libro Cratilus, dicto præcipit, nomina, si modo vera futura sint, recteque ponenda, ea forma conflari de-

bere, qua rerum propietates pro viribus imitentur, & explicentur; propterea subiunxit, non casu, non pro libidine, sed arte accomodari debere, quemadmodum factum est in presenti balneo, quando dicitur figatella, vt notat Sauonarola, sumpto nomine ab hepae cui principaliter prodest; licet comuniter dicatur ficuncella, vel quòd videatur nomen magis condecens, vel quòd eisit impositum tale nomen propter arborem fici propæ balneum hoc natum, vt notat præsbiter Andreas sohiauettus in suo tractatu: sed talem arborem cum numque viderrum, potius corruptum esse nomen existimo propter vtriusque vocij interse affinitatem Quomodocunque se habeat, per hoc nomen ficuncellę balneum discerni satis est á reliquis balneis, & per idem nomen principalis eius proprietas exprimitur: ostenditur enim hanc aquam hepaticam esse, vt infra declarabitur, cognita prius eius qualitate; quam cum possimus interius, & exterius considerare, vt distinctè procedatur, opere præcium est, prius externa qualitas examinetur, non quod prębet aliquod viuamentum, sed quia hæc patet sensui, & est incitamentum hominum ad eius vsum. In cluduntior autem sub hac qualitate antiquitas huiu aquæ, ornatus, leuitas, dantis, caliditas, & quantitas eiusdem. Antiquam verò esse aquam ficuncellę facilè colligi potest ex his, quę de ipsa scribant, quicumque tractant de aquis mineralibus, extollentes eam supra alias aquas. facilius etiam colligetur antiquissimam esse ex monumentis nuper adinuentis in restauratione huius aquæ in qua illud prius notatum est, tribus vicibus balneum hoc fabricatum fuisse nam pręter præsentem restaurationem, & eam quę ante præsentem aderat, detectum fuit antiquis adificium per parielem pictum, positum ante pristinum stillicidium penes quem sequebantur murus dirutus, & sedimen lapideum circuncirca, post parietem autem pictum inuentus fuit muri angulus more saracenico constructus, vndequaque circa sex cubitos continens; & existimatur ita fabricatum fuisse, ut defenderet hanc aquam ab imbribus: nam intra ipsum conseruari aquam certum est: quia prope finem huius muri aderat cōductus aquæ ex picto pariete egrediens; quæ verò pictura adesset, dignosci non potuit per antiquitatem; quamuis magister Michael Ferrus à Sonnico vallis Lucanæ magnam diligentiam adhibuerit, vt posset aliquid colligi, sed colores tantummodo inspecti fuerunt. Præterea prope pictum parietem adinuenta fuit statua marmorea mutilata capite, & brac-

chijs, & pede; insuper alia Statua marmorea satyrica, quam positam fuisse pro termino alicuius columnatus inde colligitur: quia in eodem loco reperta fuit columna marmorea summo artificio instructa, & lapides marmorei pro pauimento inseruientes, & si vlterius progredi datum esset, existimatur, quando alia huiusmodi monumentam detecta fuissent: sed præsentia non sunt parui momenti ad ostendendam antiquitatem hujus aquæ, & eiusdem vsum. Qua de re non immerito factum fuit, quando Serenissimus Ferdinandus indytæ mæmoriç Princeps, sua pietate ductus, vt sui moris erat, à longe prospiciens famam huius aquç per incredibibilem Magnatum, totiusque generis hominum concursum, & audiens præciosam hanc gemmam quasi sublimo latere, dum ita permanebat, studuerit magnis sumptibus erigi ædificium condecens huic aquæ ad maiorem vtilitatem, & commodum eorum, qui ad eam accedunt. Vnde nec dedignari debuit, imo gloriari, & gaudere Dominus Guglielmus de Guglielmis Patritius Senensis, sibi demandatam fuisse curam huius ædificij, cum particeps, & ipse fuerit humanç salutis, quotidie assistens proprio incommodo, & labore, quo fideliter, & pro viribus fons verus, & origo huius aquæ penetraretur, vt factum mirifice fuit: eousque enim fodiendo peruentum fuit, donec sub angulo muriuetim ore saracenico, ut sante dictum fuit, extructi, & prope ipsum in spacio duorum cubitorum sub magno uiui lapidis scopulo adinuenta fuit tota aqua, quæ suij illius uitio, ac varijs ruinis intus pçne tota effusa ac dissipata suberat fuit in quadrata cóserua, ita instructa, & circunuenta vndique, ut perpetuè stabilis permansura sit, & protecta ab imbubus, & aere, transiens a conserua ad locum potationis per spacium octo cubitorum, per aquaductum maximo artificio fabrefactum, ex quo maior vtilitas redundabit his qui egent eius auxilio, & maior commoditas in eius usu, cum spaciosum tugurium fabricatum sit continens magnum numerum hominum, ubi in secunda restauratione non aderat locus pro uiginti quinque hominibus; & ante tugurium fabricatus est columnatus lapideus deseruiens pro deambulatione, & ornamento huius præciosç aquæ, ut libentius accedant ad eam gentes, & libentius ea utantur, spe freti maioris salutis per dictam restaurationē, & excitati à tanta commoditate, quç in præsentiarum in ea reperitur. Claritas deinde eiusdem aquæ allicit homines similiter ad euis usum, cum limpidissima sit, nec unquā eius color

mutetur, neque à pluuia venetur, quando mirandum non est, cũ vena ista sit adeo subterranea, vt difficillime ad ipsam peruenire valeat aqua desuper influens, hoc tamen verum est ferrugineas squammas interdum ab hoc aqua eleuari per parum temporis spacium, & tunc licet non turbetur, aqua, nihilominus à potu abstinendum est, donec pertranseat eleuatio istius materiæ. De leuitate illud notandum, hanc aquam ab alijs aquis potabilibus mineralibus parum, uel nihil differre, sed aquis dulcibus quamuis leuissimis hanc leuiorem esse, & hoc exacta cum diligentia pondere obseruaui; quando inde oriri existimo: quia à centro quasi per stillicium mineratum extra delata dum colorem actualem acquirit, eodem etiam tempore leuitatem acquirat, & depuretur, vt fit in aquis stillaticijs. Calor preterea (de exteriore loquor) est temperatus, neque immutatur propter aeris frigiditatẽ, vel caliditatem sed idem semper manet non secus atque: claritas, & si in hyeme apparet calidior, hoc fit respectu nostri, non respectu ipsius aquæ quæ neque gustui redditur ingrata per saporem, & odorẽ; cum nullus odor, vel sapor in ea potanda sentiatur ingratus. Restat postemo de quantitate fiat sermo, quę si in præsenti maior est, ac fuerit præterito tempore, nulli mirum uideri debat; quoniam (ut dictum est superius) in hac restauratione summa cum diligentia aqua iam dilatata ex antefactis ruinis collecta est in conserua enarrata ita, ut firmiter credatur in posterum nec augeri, nec minui posse, sed pręseruari in eadem quantitate, quæ modo apparet; & hæc sufficiant de externa qualitate. Pro interna autem id intelligi debet, quando aquam hanc propria qualitate spoliat, eamdemque distinguit ab alijs aquis thermalibus; & cum pręstat efficiendi eos effectus quos parturit: aqua enim ut aqua frigida est, & humida, & in præsenti frigiditas cum siccitate est conuincta: quoniam hęc aqua ferrea est, & per consequens frigidæ, & siccæ complexionis, cum ferrum sit frigida, & siccæ complextonis, ut supra dictum est; & quando aqua sicuncellæ ferrea sit, dignoscitur ex sedimentis, ex sapore, & ex effectibus, & ultimo aut horitatibus cõfirmatur: sedimenta enim istius aquæ igne depuratæ si spectentur, in eis liquidò apparet, quando in uena ferrea; si spectantur in cursu eiusdem, nobis repræsentant æruginẽ ferri, sapor deinde idem manifestat: quia eius sapor inlepidus est, & ferrugineus cum stipticitate effectus etiam hanc qualitatem manifestant, cum eos effectus præstet hæc aqua, quos

ferrum

ferrum ipsum confert, & tandem Sauonarola, & Baccius idem affirmant; quare concludendum est, aquam ficuncellæ ferrũ esse, & ex consequenti frigidam, & siccam. Hoc tamen est animaduertendum, quando dicens aqua ficuncellæ frigidę, & siccæ complexionis esse, ea caliditate omnino spoliari non intelligo, tum ratione sulphuris existentis tanquam primum ens in mineris, unde acquirit calorē actualem, ut notat Baccius in 6. de Thermis cap. ficunc. tum etiam ratione participationis aluminis, ut effectus ipse demonstrat: uentriculus enim, nisi participaret aqua ficuncellæ aliqua caliditatis portiuncula, sufferre non posset hoc medicamentum sempitum præsertim in ea quantitate, quæ quotidie sumitur, unde concluditur hanc aquam magis excedere in siccitate, quam in frigiditate, frigiditatem autem contemperari à participatione alterius mineræ nempe aluminis, & sic dicitur à prædominio ferream esse, & per participationem aluminosam, quãdo uisum fuit in stillicidijs, & effectibus, sedimenta enim non solum repręsentant ferrum, sed etiam alumen, & effectus licet primario sint ratione ferri, apparent etiam ratione aluminis, si velimus credere Sanonarolæ asserenti hanc aquam cõferre discrasiæ calidæ, & frigidę hepatis, nec non etiam experentiæ supradictæ, quando considerans Baccius loco citato dicit hanc aquam facere in frigidam causam: quia actum calidũ est ac proportione partiũ temperata, refrigerare autem, vel quia virium refractarum est ex natura ferri frigida, & sicca; uel refrigerare ex accidenti, eductis videlicet humoribus calidis, qui in promptu sunt, ac solutu faciles. Sed intelligat Baccius, quomodo velit, effectus huius aquæ, illud est concludendum, & hanc aquam in passiuis siccæ qualitatis esse, in actiuis verò frigidæ cum aliqua caliditatis portiuncula; & ex hac qualitate distinguitur aqua ficuncellæ ab alijs, aquis ebibitioni dispositis, & per eandem qualitatem præstat infra scriptos effectus.

De Ficuncellę effectibus. Cap. VIII.

IN enarrandis huius præciosę aquæ effectibus, ne videar nimia affectione moueri demonstrans eius operationes excedere operationes ferearum aquarum ab Auic. lib. 1. fen. 2. doctr. 2. cap. 16. propositarum à Paulo Aegineta lib. 2. cap. 52. & Aetio lib. 3. de remedica cap. 177. dicentibus; aquam, ferri virtutem forsitam stomacho conferre, splenem resoluere,

aduiuare ad coitum, & non ualentes coire, opere prçcium esset, prius quasdam dubitationes demedio tollere spectantes ad huiusmodi operationes, ueruntamen quoniam nimis longa digressio esset, & sunt comunes omnibus alijs aquis propterea earum dilucidationes ad sequentiem partem dimittam, & in præsenti illud sufficit dicere, quando præfati authores loquebantur de aquis tantum ferreis, non ex mixtis qualitatibus existentibus, quæ mixtio uarias producit operationes pro singulæ cuiusque imperantis ratione, ut idem Aetius ostendit in fine eiusdem capitis, & præsens aqua demonstrat in suis mirabilibus effectibus à prędominio ferri, & aluminis participatione sibi elargitis; quos enumerare nunc uolens afferam unicum exemplum pro confirmatione cuiuscumque effectus, idemque seruabitur ordo in effectibus aliarum aquarum. Hęc igitur aqua primo, & principaliter dyscrasię calidæ membrorum naturaliom succurrit; secundariò autem refracta in actiuis eius operatione propter aluminis portionem succurrit frigidæ dyuasiæ, & propter hoc redditur confortatiua dictorum menbrorum, derectum prouocat appetitum; somnum conciliat; sputum sanguinis, à quacunque corporis parte proueniat, remouet; renum lassitudini, & gonorrheę succurrit, arenulas expellit; carnositati auxiliatur, dissenteriam sanat; ægretudines ab humoribus adustis excitatus, & scabies, vlcerosa ad vsta, & cutaneos omnes humores sola remouet potatione, vlceribus, quæ vrinæ prouocatio in vesica, facit, confert. Quid pluram morbo esio gallico conferre particulariter declarabitur. Ad exempla dictorum effectuum deueniendum nunc est, sumpto principio à primo, quòd potest etiam principalis dici, cum ex eo tollatur præcipua causa reliquorum effectuum: excessus enim caloris ne dum calidos procreat affectus, sed etiam frigidos, attrahens à cerebro ad ventriculum profluuium humorum, ex quo frigiditas in eo introducitur, & indè extenditur ad alias partes corporis, calidæ igitur dyscratiæ conferre hanc aquam non est, qui dubitare possit, ob manifestam ipsius qualitatem ferram procliuem ad tollendum hunc affectum; quemadmodum experintia fuit tia compertum, quotidie in infinitis vndequaque ad eam accedentibus, priuatim verò in felici recordatione Domini Alexandri Strozay, qui cum ingenti hepatis caliditate vexaretur, id nó solum in aspectu demonstrabat, sed quando magis vrgebat, in accidentibus, siti namque assidue cruciabatur, & vrinæ ardore ex-

essus

cessus caliditatis manifesta indicia, & his accidentibus sola potatione huius aquæ liberatus fuit; vnde transactis duobus annis denuo eamdem aquam petere sibi proposuit pro confirmatione acquisitæ vtilitatis. Quod deinde frigidæ dyscrasiæ conferat, licet difficile videatur propter ferri conditionem, nihilominus propter aluminis participationem, & propter minerarum primum principium existens in hac aqua, & alijs ex vi, & facultate sibi insita vt dictum est supra, effectum hunc præstat, sicut sæpe fuit probatum in his qui cachexiam patiuntur, qualis præcipue fuit Domina Cleria vxor Domini Ioanis Bernardiri de Scottis Thernani: eius enim corporis habitus totus erat tumescens, color faciei subpallidus, & pituita dominante corpus totum frigore corripiebatur, adeo vt functiones omnes naturales deprauatæ existerent, quæ postea beneficio huius aquæ ad talem statum peruenerunt, vt munus suum perfectè quęlibet exerceret, vnde rediens secunda vice pro confirmatione acquisitę vtilitatis memoriam reliquit in Ecclesia Parrocchiali affigens picturam Sancti Cassiani. Quod deiectum prouocet appetitum, nulli dubium videri debet: quia propter siccitatem minerarum cum reddatur hæc aqua confortatiua membrorum naturalium, ex consequenti appetitum excitare potest; quemadmodum experientia cognitum fuit anno 1596. in Siluia sextia Romana, tunc temporis mihi commendata ab Excellentissimo Asdrubale Minutellio: eius enim ventriculus languidissimus erat ita, vt nihil appeteret, & quando peius erat, altera hora ab assumpto cibo coacta erat ad vomitum non potens cibum ad digestionem conducere; quo affectu libera euasit per assumptionem huius aquæ. Somnum conciliari beneficio huius aquæ difficile non videtur, cum notum sit pręcipuam eius laudem consistere in eo contemperando, quando vt plurimum somnum aufert, superfluum inquam calorem somni fundamentum attenuantem, vt testari potest Dominus Cristphorus de Tabora Hyspanus, eques Hierosolomitanus, Residens Caetę: confessus enim fuit per septem annos somno caruisse, & eius caput adeo calidum erat assidue, vt uix manus in caluaria firma teneri posset, & eius corpus adeo extenuatum erat, vt parum substantiæ in eo esset, & tamen auxilio huius aquæ somnum recuperauit, priusquã ex his Thermis discederet; vnde etiam breui temporis spacio complexus euasit, & pro confirmatione recuperatæ salutis redijt anno sequenti, & tertio anno exportare fecit

hanc

hanc aquam ad propriæ Refidentiæ locum, qua cognita vtilitate Dominus Vincentius Vixochius cum allijs conciuibus Gaetanis male affectis ad hæc balnea accefferunt. Ab expuitione fangui- nis liberatus fuit anno 1607. per ebibitionem aquæ balnei ma- gni, & ficuncellæ Alexander Petutinus futoriam artē exercens, licet paffus effet hũ affectũ per tres annos cum dimidio, vt retu- lit; & licetiam accefsit anno fequenti pro confirmatione falutis. Sed hoc confequi poffe per has aquas non eft mirandum propter aluminis conditionem fluxum fanguinis prohibentem, qua me- diante ficut etiam abfcinditur nimius fluxus menftruorum, ità poteft mederi renum laffitudini, & gonorrhe, & certe fuccurrit, vt cognouit Dominus Vincentius de Martellis anno 1610. dum fe his affectibus liberatũ fuiffe fignificauit Domino Scipioni For tiguerrę Prætori tunc temporis Sancti Cafsiani. Arenulas ex- pelli ab aqua ficuncellę præter Andream de Comitibus Aretioũ adeft etiam Dominus Scipio de Gabriellis Senenfis, qui teftificari non verebitur, quantam vtilitatem perceperit ab hac aqua in oc- cafione arenularum, quod acquirit à virtute fibi relicta à princi- pio minerarum, nec non etiam ab aluminis conditione, & à fer- rea ipfa minera materialem caufam arenularum purgante, & formalem corrigente; ficuti per eafdem rationes fuccurrit etiam carnofitati cum coniunctione aquæ balnei magni participatæ vrea minora; & hoc manifefte apparuit anno 1608. in Paulo Fa- nenti Mercatori, qui annum agens vltra quinquagefimum, prę- miffis multis alijs remedijs abfque vlla vtilitate, tandem ad hanc aquam tamque ad facram anchoram acceffit, & eius beneficio ab hoc affectu liber euafit, & eum vidi anno fequenti reuerfum in feliciffimo ftatu pro confirmatione recuperatę falutis ad potũ huius aquę. Sed quid dicam de felici recordatione Domini Fran- cifci Capponij vnici mei Patroni? fit mihi quæfo datum in hoc cafu duo apponere exempla, tum quia res eft magni momenti; tum etiam quia exemplum hoc eft mirabile inter alia laborans igitur Dominus Francifcus hoc affectu ad tallem ftatũ peruenit, vt de ipfius vita ambigeretur, dum annum agens vltra fexagefi- mum, femiuiufus ad Sanctum Caffianum anno 1602. fe contulit; unde poftea præter fpē omnium acceffit talem adeptus fanitatis gradum, vt anno fequenti rediert pro confirmatione acquifitæ falutis; & ad eius imitationem deinde multi ex Florentinis Pa- tricijs frequentant hæc balnea. Hoc tamen fatendum eft, quando

& prima

& prima, & secunda vice Dominus Franciscus vsus fuit chirurgico auxilio, vt aquam posset securius emittere, quando factũ non fuit in præalligato Paulo, imo vir istemet absente reddere cum non posset aquam secundo die propter humorum concursũ, & exitus angustiam, siringa vsus fuit maximo cum detrimento, donec reuersus exhibui ei vltra mediam libram olei amygdalarum dulcium, & statim eum in mergi iussi in balneo Caldanez vspue ad vmblicum per spacium vnius horæ, ex quo postea consecutus fuit tale beneficium mingendi, vt deinde redderet aquã sine aliqua difficultate. Dissenteriam sanare quilibet facillime credet, dum considerabit has ficuncellę mineras primò vi purganti præditas esse, mox stipticitatem sua siccitate inducere, quando requiritur in huiusmodi affectu, & visum fuit annis elapsis in milite hispano, qui cum passusesset hoc morbo per septem menses, per ebibitionem huius aquæ liberatus fuit, idemque assiduè experior in Incolis etiam in tempore hyemali. Quod humoribus adustis prouenientes ægitudines sanet, & cutaneos omnes humores resoluat, quotidie cernitur & precipuè colligi potest ex carminibus Reuerendi Ablatis Dominici Perinci ab Anticolo campano appositis in principio huius operis, in quibus fatetur herpete se liberatum fuisse hoc balneo, quamdo vana fuit quæcunq; alia adhibita medela. Vlceribus vesicæ, & vrinæ ardori prodesse hanc aquam pro certo habendum est, cum demonstratum fuerit aduiuare carnositati, quæ difficilioris est curationis, licet ista affectio sit etiam curatu difficilis ex Auic. fen. 4 primi lib. cap. 8 asserente, vtilitatem ex aquis thermalibus non sentiri in vlceribus vesicæ imo quandoque magis dolere, donec accidens auferatur, nihilominus conferre his affectibus cognouit felix recordatio Domini Alexandri Barberini; & propterea dum vixit, quot tannis hac aqua vsus fuit; & non tantum hunc effectum præstat assumpta in proprio loco; sed etiam quæ dui in vasis conseruata. fuit sicut se expertum fuisse in Domino Nicolao Cimenes Excellentissimus Benedictus Ponta Senensis mihi retulit anno 1610. Succurrere etiam affectui diabetico ob comunem minerarum cõditionem exiccantem, & corroborantem vidi anno 1608. in Rosato Baptistæ, Acquapendentano, qui occasione bubonis laborans hoc affectu per assumptionem huius aquę liber euasit. Quod tandem morbo gallico confarat, licet videatur absurdum, & contra comunem opinionem attestantem fugienda esse balnea his, qui

morbo gallico patiuntur, vel passi fuerint, nihilominus ratione ostendetur non esse admittendam hanc opinionem in hoc balneo; authoritatibus deinde confirmabitur limitandam esse, & vltimo experientia. Ratione inprimis probatur: quia morbus gallicus cum sit intemperies massam sanguinis inficiens, vnde postea cachochymia nascitur, à qua pustulæ, tumores, vlcera, doloresque dependent, hæc aqua corrigens hepatis intemperiem corigit etiã sanguinis malsã: remota enim intemperie ab hepate qui est fons, & origo sanguinis, remoueri etiam à massa sanguinis est necessarium, & propterea confert aqua ficuncellæ morbo gallico. Authoritatibus deiuuare ostenditur dictã opinionem nõ esse absolute admittendam. Guglielmus namque Rondoletius in libello inscripto de morbo Italico cap. 3. asserit, balnea sublimata in doloribus, & vlceribus, nitrosa in vlceribus, & scabie, aluminosa in doloribus aduinare; & addit rationem pro confirmatione propriæ opinionis dicens, balnea, quæ siccant digerendo citra adstrictionem, longo vsu hanc affectionẽ curare posse addatur nunc, sed babneum ficuncellæ tantum abest, vt adstringendo exiccet, quando potius digerens ad cutem expellat quicunque in centro corrupti humoris inuenit, vt quotidie experitur in his, qui eo vtuntur, vel in potu, vel in immersione; idcireo concludendum non valere comunem opinionem in hoc balneo. Similiter corrigi potest dicta opinio authoritate Benedicti, victorij Fauentini consulentis in primo consilio Illustriss. & Reuerendiss. Dominum Bernardum Clesium tali morbo, & eo antiquo affectum ad accessum intrepida ponte sulphuream, & aluminatarum Thermarum, experientia tandem ad limitationem eiusdem opinionis me magis mouet anno enim 1596. accedens ad hæc balnea siluia sextra superius proposita; quàm vis suspicione morbi gallici teneretur, nihilominus maximum beineficium reportauit ex hoc balneo vna cum balneo magno, quibus vsa fuit in potu, & in infusione occasione diuersorum affectuum per quinquaginta dieum spacium, & ad huc Romę viuere anno elepso intellexi. Pręterea accessit ad hanc aquam anno 1600. Iuuenis quędam ex Castro Plani, quæ cum nupta esset viro morbo gallico affecto, intra quinqua menses à concubitu eadem morbo, & ipsa affecta euasit cum vlceribus in gutture, & toto oris ambitu, & cum inopis esset, aliam curationem suqire non potuit, nisi potationem huius aquæ, & per eam intra viginti dies curata fuit, extracto tantum sangui-

ac intra potum ex vena hepatica Omittens deinde supradictum iam affectum bubone, & vsum hac aqua cum iuumento, aliud exemplum magis efficax sine patientis nominatione in medium adducam; & est, quando patiens quidam bubone venereo laborans, bubonemque apertum ad huc ferens aquam hanc potauit qer plures dies, maximumque beneficium adeptus fuit, vt significauit mihi per litteras post multos menses. Omitto ettiam innumeros, qui mihi retulerunt, passos se fuisse diuersa Symptomata gallici motbi, & vsi frerunt hac aqua sinedetrimento quia proposita exempla sufficere mihi videntur ad ostendendum aquam ficuncellæ, vel adiuuare morbũ gallicũ, vel saltem exerceri posse sine detrimeati suspicione contra uulgarem opinionem, & hæc dicta sufficiant de effectibus aquę ficunçellæ; quę deseruit etiam pro infusione in cutaneis affectionibus:

De balneo magno, eiusque qualitatibus. Cap. VIIII.

DE balneo magno post ficuncellam tractare uire conuenit, tũ quia de pręcedentia cum ficuncella contendit, cum eius potio præcurat ut plurimum ebibitionem aquę ficoncellæ ut infra declarabitur dum tractabitur de ordine assumendi; tum etiã quia conseruat uitam humanam respiciens principaliter imbecillitatem ventriculi cuius munere præseruatur homo in terris; deinde præseruans pro pagationem succurrendo sterilitati, vt in suis effectibus dicetur. Balneum hx (ut seruetur ordo propositus) duplici signatur nomine; dicitur enim balneum magnum & dicitur vulgari sermone *Bagno della Terra*; secundum nomen sibi acquisiuit propter propinquitatem, cum sit oppido propinquis reliquis balneis primæ autem inscriptionis duæ redduntur rationes, quarum altera sumitur à quantitate aquæ existente enim vera huius balnei copiosiore vena reliquorum balneornm, propterea vocari balneum magnum comuniter existimatur ab omnibus. Sed ipse huius nominationis aliam assignari posse rationem teneo, eamq; pulchriorem, si dixerim, vocari balneum magnum per aniomasiam, ob mirandos effectos, quos præstat: quid enim pręstantius longitudine vitæ, & longeua progeniem, & vtrumque præstare hanc aquam superius notatum est, & clarius infra declarabitur; propter hoc igitur rectè competit huic balneo dictũ nomen, per quando distinguitur à reliquis balneis non minus, ac fiat per qua

litatem, quę extrinsece considerata includit ea omnia, quæ dicta fuerunt de ficuncella; & eadem de more sunt examinanda. Quod igitur spectat ad antiquitatem huius balnei, vltra enarrata in prohemio huius operis additur, quando in restauratione eiusdem detectæ fuerunt columnæ due lapide, rotundæ, quarum altera esset cubitorum trium, & altera cubitorum quinque, & has, sub terram cum laterent, ad lucem editas erigi statutum fuit à fœliciss. recordatione Serenissimi Ferdinandi, ad ostendendam antiquitatem huius balnei, & restaurationem eiusdem factam sed hactenus iacent, cum non fuerit seruatum, quando instituit. Accedunt aquæ ductus lapidei adinuenti à præfato Antonio Snaria Drellio militiæ Radicophorensis locum tenenti, cum capitibus tribus leonum. ex quibus ferri antiquibus aquam ad balnea deseruientia duccię stomachi existimatur pro confirmatione eius, quando dixit Horatius; & alia monumenta quotidie deteguntur, quibus liquido apparet; aquam hanc antiquissimam esse, & uno eodemque tempore extitisse cum aqua ficuncellę. Quod sqectat ad ornatum, in vltima restauratione balneum hoc in tali statu est redactum, ut adsit omnis commoditas inseruiens ad bibendum, balneandum, & ducciandum ventriculum: est enim aqua, quę bibitur desuper coperta, vbi prius ab anno 1575. vsque ad præsentē restaurationem detecta permansit propter terremotus, qui extiterunt eo tempore; insuper adest commoditas deambulandi his, qui aquam bibunt, ut defendantur à pluuia, & vento; accedit commoditas quiescendi pro his, qui vtuntur hac aqua pro infusione, vbi prius non aderat nisi balneum ipsum, & similiter locus præparatus est cum omni commoditate pro duccia; & tandē totum ędificium est optime accomodatum ad utilitatem eorum, qui egent auxilio huius aquę, non secus ac fuisse existimatur prętentio temporibus per supradicta monumenta. Claritas, & ipsa allicit homines ad eius vsum, cum clarissima sit, & talis semper maneat quouis tempore, nec ei nocet quamuis ingens pluuia, quod arguit aquam hanc ex maxima profuriditate oriri, cuius profunditatis anno dicto agens ipse annum duodecimum vidi maius indicium, et fuit, quando de mense maij, cum locus iste vexaretur terremotibus per plures dies, propè conseruam huius aquæ talis dirupatio in ipsis terremotibus facta fuit vt impleri non potuerit concauitas, quamuis ab Incolis adhibita fuisset maxima diligentia; donec natura ipsa per alios terremotus eleuauerit

mate-

materiam, et per eam æquiparauit dictam concauitatem, nihilominus conseruæ nullum detrimentum allatum fuit, nec diminuta, nec alterata eius aqua. Hoc tamen est obseruatum ab Incolis in hac aquæ claritate non sine admiratione, quando licet non turbetur ab extrinseca causa, nihilominus turbatur aliquando per paucum temporis spacium sine causa, et hoc succedit, quando ex uno extremo fieri vult aeris transmutatio ad aliud extremum vnum, vel duos dies antequam fiat transmutatio, et turbatur tantum modo per spacium vnius quarti horæ, non vlterius, hoc igitur modo turbari hanc aquam inspectum est, non alio modo, nec alio tempore. Leuitas etiam huius aquæ talis est, ut homines assumant eam vsque ad quindecim, et viginti libras, et una hora post eius assumptionem vix sentiant eam bibisse, licet hoc non eueniat solummodo occasione leuitatis, sed præcipuè occasione externæ caliditatis, qua vnitur innato nostro calori, et facilis redditur eius transitus ad singulas corporis partes, ut inspicitur etiam in reliquis potabilibus aquis huius loci leuissima igitur est inter alias. et calidissima supra alias potueri inseruientes; vel fiat hoc respectu prædominij mineræ ad caliditatem dispositę, uel fiat respectu quantitatis aquæ, per quam uidetur pręseruari posse maior caliditas, non est pręsentis negocij, satis est, quando eius calor excedit reliquarum, aquarum calorem, ut dictum est; non tamen est adeo calida, ut impediat potum, nec tribuit ei odorem, uel saperem gustui ingratum, et semper præseruatur eodem calore in hyeme, et in æstate, quamuis eius conserua sit circumcirca exposita ad aerem. De quantitate non est, vt fiat alius sermo præter enarratum, dum dictum fuit insenbi balneum magnū hac præsertim ratione, quia vena huius balnei excedit in quantitate venas aliorum balneorum; hoc tantum addam, quando parte alteratur exius quantitas in hyeme, vel æstate vt diffusius tractabitur inferius, quando loquetur de tempore ad vsum horum balneorum. Interna autem qualitas huius balnei, per quam ab alijs aquis distiuguitur, & proprios effectus præstat, aluminata est à prædomino cum ferri participatione, & æris; vnde callida existit, & sicca. non tamen æqualiter, sed magis sicca, qumque calida, cum siuitatem acquirat ab omnibus mineris, & in actiuis corrigatur à participante ferro; quando demonstratur ex sapore, ex sedimētis, ex authoritatibus, & multo magis ex uperationibus;

ab omnibus mineris,& in actiuis corrigatur à participante ferro, quando demonstratur ex sapore, ex sedimentis, ex authoritatibus, & multò magis ex operationibus; sapor enim stipticus existens cum aliqua mordicatione, licet leuissima sit,alumen repræsentat, & æs, sedimenta etiam ex distillatione alumen repræsentant, & ferminurit enim ulba cum quibusdam venulis ferreis;& est albedo talis, qualis est aluminis adusti; ex his præterea, quæ supernatant in fonte, colligitur sedimentum quoddam æs repræsentans. Baccius tandem, Sauonarola, & quicumque tractant de hac aqua, affirmant hoc idem, quare ex sapore, ex sedimentis,& ex authoritatibus concluditur aquam hanc aluminosam esse à prędominio,& per participationem ferream, & æream ; quando effectus etiam declarant.

De effectibus balnei magni Cap. X.

EFfectus huius balnei, & si colligi possint ex Auic. Aetio, & Paulo Aegineta locis sæpius citatis, nihilominus loquentibus istis de aquis tantum aluminosis, non ex mixtis qualitatibus existentibus,ad experientiam pro exactiori cognitione cõfugiendum est. Ob mixtionem igitur dictarum minerarum colligitur in primis hanc aquam esse alijs fortiorem ad soluendum; vnde intestina à superfluitatibus lauat, & eorum doloribus,atque matricis mirifice prodest; heqatis obstructiones aperit, arenas, & calculos per vrinæ meatus expellit,& propter ea nephriticis etiã doloribus prodest, si per infusionem tantum administretur, vesicamque à suis sordibus mundificat; Insuper, quando ante omnia proponere debueram, ventriculi alteratiuam fortificat; & in matrici affectibus à materia frigida specialem vim habet; sterilitati ex humida causa prouenienti succurit, albas humiditates tollens, matricemque læsam confortans, eidemquæ menses quouis ordine carentes ad suum statum remittens; quorum omnium exempla (ut moris est, in medium adducentur. Et in primis quando hęc aqua sit alijs fortor ad soleuandum, & intestina à superfluitatibus lauet præter quam quando colligitur ex prædominio aluminis, & ęris participatione, quibus præcipue adsorbitur solutio ventris, ut uisum est supra; ex eo etiam manifestum apparet,quando citius hæc aqua digeritur, & emittitur per secessum multo magis, quàm aliæ aquæ potabiles;unde in comuni praxi principium

sumitur

sumitur ab hac aqua, vt explicabitur in ordine seruando in potu, & de hoc effectu non proponetur exemplum, ne appareat sensui nolle credere. Quod autem minuet intesti norum dolores, & matricis, expertum præcipue fuit in Antonia Diellia Terrigena Sancti Casssiani; hæc enim affecta cum esset huiusmodi doloribus anno 1607. de mense Decembris, nullum remedium: ei profuit, nisi ebbibitio huius aquæ; ei namque per tres dies non obstante extremo frigore exhibui aquam istam, & per eam omni dolore libera euasit, propter ęris præsertim virtutem abstergentem, incidentem, & resoluentem Hepatis obstructionem aperire cognouit supradictus Dominus Vincentius Vizoehius à Gaeta, dum accidentibus omnibus ab ea prouenientibus liberatus fuit, denuo accedens ad hæc balnea in sequenti anno pro confirmatione acquisitę sanitatis, & hoc præstat per virtutem dictarum minerarum; sed ad remouendam hepatis obstuctionem notandum est, quando non administratur hæc aqua tantum, verum coniuncta cum aqua ficuncellæ: quia hac affectione laborantes cum sint plurimum dispositi ad febres, si sola aqua balnei magni vterentur, facillime in eas inciderent propter aluminis prædominium ad febres excitantis hos, qui sunt ad eam procliues, ut notat Auic. lib. 1. fen. 2. doctr. 2. cap. 16. Arenulas prætera, & calculos per urinæ meatus expellere aquam istam per eandem uirtutem cognouit Dominus Iacobus de Quaratesis Florentinus anno 1609. de mense namque Augusti in uigilia Sancti Laurentij sentiens Dominus iste à renibus in uesicam descendere arenulam satis magnam seu potius calculum dicam, de mense Septembris petijt hæc balnea, & cum bibisset per plures dies, & aquam balnei magni, & ficuncellæ, nihil per urina emisit donec eum immergiuibens per duos dies in balneo Buxi repetere faci aquam, hanc, & in repetitione statim minxit calculum adeo magnum, ut putauerit fregisse uitreum uas in quo mingebat. Hephritim soluere per infusionem hanc aquam intellexit prædictus Dominus Guglielmus, dum in principio secundi anni prætoratus pro prima uice ita nephriticis doloribus appræhensus fuit ut pro fuerit ei interesse his balneis; ex reiteratis nanque immersio ribus huius balnei diu, noctuque factus condignum fructum prędictorum laborum obtinuit, & expurgatis renibus per urinam solutus fuit à dictis doloribus, quos soluere alio medicamento difficillimum erat adeo fixi humores, & arenulæ in renibus erant. Vesicam à sordibus mundificare quotidie

cerni-

cernitur, dum puos in bibitioue huius aquæ mingitur ab his, qu uesicæ ulcere laborant; & præcipue uisum fuit annis elapsis i Domino Siluario de Iustinianis. Pro restauratione postea uentri culi adeo efficax est remedium, & tantum propter minerarum fa cultatem exiccantem, & corroborantem, ut si nihaliud prestare hæc aqua, hoc solum sufficeret ad eam extollendam, quemadmo dum experientia ipsa docet. Dominus nanque Hermannus de Staphis Perusinus uexatus tali uentriculi imbeccillitate, ut nulli daretur efficax remedium pro eius corroboratione, quamuis con silia à Medicis Romanis, Patauinis, & undique petijsset, tande anno 1591. ad hanc aquam pro ultimo refugio se contulit, & eius beneficio hac affectione liberatus fuit, stomachum supponens duc cię artificiali, cum non daretur tunc temporis commoditas duccię naturalis, ut reperitur in pręsenti; & certe in hoc casu cognoui ue-rum esse de hacaqua, quando supradictum fuit de Horatio in epi-stola ad Vallam, scilicet quando esset illis temporibus in magno præcio, vt etiam attestantur monumenta enarrata. In matricis pas sionibus conferre visit supra notatum, ad viuamentum steri-litatis transeundum est, quando non est minoris momenti quam præ seruare natum sterilitati igitur succurrit, pręsertim si steriti-tas proueniat ex humida causa, albisque menstruis, propter alu-minis assentiam abscindentem superfluitatum fluxum effusione, sic ut visum fuit anno 1598. in Illustrissima Domina . . . . de Actis vxore Domini Marchionis Riarij, quę cum sterilis red-deretur ob fluxum alborum menstruorum, & ex epistola Exc. So-mis Cecchij data sub die 19. Iunij eiusdm anni apud me existen-te colligi potest, munere huuis aquæ spoliata albis menstruis, fœ cunda facta fuit. adeo ut in tra annũ ab assumptione huius aquę, & balneatione eiusdem puellam pepererit, licet hoc euenerit cum eius detrimento: in partu enim vitam cum morte commutauit. Quid deinde dicam de vxore Domini Ioanis Pauli de Rinucci-nis Florentini? hæc accedens anno 1603. ad ex balneum ex steri litate ad fœcunditatem transijt, & peperit masculum anno 1604. de mense Martij, & secuta est postea in procreatione aliorum fi-liorum. Quod si alia de causa proueniat sterilitas, nempe ex su-perflua caliditate diminuente menstruas purgationes, huic suc-currit aqua sicuncellæ, & vnitæ istæ aquæ sterilitati ex dicta cau-sa succurrunt, vt uisum fuit in Illustrissima Domina Beatrice uxo re Domini Marchionis Francisci de Malesoinis, & in hoc casu

excessus

excessus caliditatis potest etiam sufficere potus aquæ ficuncellę quemadmodũ factum fuit annis elapsis in Dõnia Vrania de Palmerijs vxore Domini Aliprandi de iunadoris Senensis. Quod tandem menses muliebres restituat propter facultatem aperiendi obstructiouem in quauis parte existentem, testis mihi erit inter alias honesta Iunenis Theodora à Fuligno, quæ tali vteri obstructione laborabat, ut naturales purgationes, ne dum prostratæ sed ablatæ omnino essent, & auxilio huius aquæ anno 1609. restitutæ ei fuerunt, quemadmodum ab eadem intellexi anno 1610. cum denuo accessisset ad hæc balnea pro confirmatione acquisitæ salutis; & non tantum hos effectus procreat, sed etiam mulieribus sine causa abortientibus prodest propter uim corroborandi renes, ut sæpe expertum fuit ab Incolis per infusionem. Quare hilari fronte ad hoc balneum accedant, qui egent eius auxilio, vel in potu, uel in infusione, vel in duccia; quibus omnibus modis deseruit, ut exdictis colligitur.

De Balneo Buxi eiusque qualitatibus Cap. XI.

SEquitur prope balneum magnum aqua, que dicitur Buxi & à Sauonarola dicitur Grottæ, primum nomen fuit ei impositum propter buxum natum inxta hoc balneum, alterum nomen sibi usurpat propter situm, in quo nascitur hęc aqua: iacet enim ueluti sub Grotta balneum hoc, quod non accidit reliquis balneis existentibus in locis planis; & hæc est vniuersalis opinio inscriptionis verum à comuni recedens alias rederem inscriptionis rationes dicens in primis inscribi balneum Buxi ad demonstrandam pulchritudinem huius aquæ deinde ad significandum effectum principalem eiusdem: ut enim buxus inter plantas æstimatur eo, quod semper luceat, & virescat ita minera huius aquæ astimatur, cum luceat super alias mineras. Præterea inter alios effectus huius aquæ hic est admirabilis, quod semimortuum reuiuiscere facit, & eum floridum pręseruat, non secus ac florida semper buxus permanet; idcirco non casu, sed arte est ei impositum hoc nomen, per quod non solum distinguitur ab alijs balneis sed etiam aliquid colligitur ex eius essentia, & effectibus, ut in fra apparebit quando enarrata erit externa eius qualitas, in cuius enarratione breuibus me expediam: quoniam de antiquitate

nihil adest notatu dignum; neque mirandum est, quod in restau ratione sit quidquã inuentum, cũ non daretur in angustia huius loci commoditas erigendi ædificium megni momenti quamuis qualitas,, huius aquę illud sibi erigi requireret sed antiquum hoc balneum esse testantur authores loquentes de eo, dum de alijs balneis tractant,& ex traditione seniorum collectum fuit balneum hoc extitisse vna cum reliquis. Hoc tamen verum est, qu do nostris temporibus ad meliorem statum redactum est : adest enim commoditas ebibendi hanc aquam, & balneandi, ubi prius à pluuia non poterant defendi accedentes ad hanc aquam. Pręseruarur etiam clera semper cum ei non admisceatur aqua desuper veniens, & cum claritate contenpit leuitas, & celiditas permanens semper eadem: vnde alliciuntur homines ad eius vsum. De quantitate illud est notandum, quod balneum Buxi duabus venis participat: altera enim deseruiens ebibitioni, & infusioni copiosior est, & calidior, altera verò deseruiens infusioni tantum modo est minor, & minus calida; & origo vtriusq; aquæ distat circa decem cubitos, nec alteran vnquam discernitur aquæ quantitas in aliqua dictarum, aquarũ, sicuti nec vanari internam qualitaté in eis inspectum est: Huic enim balneo inter balneum magnum, & ficunceilam á natura constituto dedit eadem natura vt, participaret ferè æqualiter ijsdem mineris, nempe alumine, & ferro propterea experientia comprobatum est in his mineris repactus possidere qualitates, cum calefaciat citra hepatis manifestam offensam, & hepati conferat aduiuans eodem tempore ventriculo, quod non suceidit in supradictis aquis, & licet per hoc ab illis distinguatur, adest tamen aliud, quod hanc aquam ab enarratis distinguit, eamq; reddit abmirabilem in suis operationibus; & hoc est auri participatio atque tutiæ; quod colligitur ex eo quod residet in casu, & cursu huius aquę tutię simile, splendidoque tinctum colone, & inspicitur etiam in distillatione, quod enim residet, est adeo differens ab alijs aquis, vt appareat omnino separata ab illis, & inspicitur in ea tutia ipsa cum auri participatione, quod sepe sepius expertus sum,& pręsertim annis elapsis id cognitum fuit ab Exc. Phisicis ill.& Reuerendiss. Cardinalis Bandinei assistentibus ei his balneis, & exposcentibus, vt denuo has aquas distillarem, quò sensibiliter prout fieri potest, earum mineras viderent, quemadmodum factum fuit, consistit igitur qualitas intestina huius aquæ in alumine, & fero cum auri participatione:

tioae

rioue, & tutiæ; unde in actiuis refactam habet virtutem, & temperatam; in passiuis autem ad siccitatem tendit, cum mineræ omnes eidem inhærentes vnamines siccitati sint subiectæ, vt supra notatum est, & effectus ipsi demonstrant.

De effectibus Buxi Cap. XII.

EFfectus huius aquæ plures sunt, & diuersi: participans enim mineris balnei magni, & ficuncellæ procraat effectus similes illis ventriculi digestiuam confortans, deperditum prouocans appetitum naturalium membrorum obstructiones aperiens, renesque, & vesicam ab arenulis mundificans; sed hos effectus cum non ita efficaciter faciat, quemadmodum efficiunt supradictæ aquę propterea in his non vltra progrediar sed ad peculiares eius effectus deueniam, & eorum exempla proponam Præcipuè igitur capitis affectibus prodest; uisus debilitati, pustulisq; & lachrymis oculorum confort, præserum coniuncta cum Ducciæ aqua, vt in fra declarabitur in capite Ducciæ. Affectibus præterea procedentibus à melacholia prodesse non est mirum, cum hoc appareat ratione mineræ existentis in hac aqua, sed reuiuiscere tendentem ad mortem, hoc certe est mirabile, quod fit, dum hecticis confert, & per hunc effectum satis, superq; demonstratur auream mineram adesse aquæ Buxi, cum nulla alia, minera possit similes efficere effectus. Quod autem effectum istum pręstat probatum fuit elapsis annis in Iosefo fossumbronio Aretino: iste enim hectica laborans cum consuleretur à medicis ad accessum, vel aquæ albæ in agro Pisano, vel Thermarum Sancti Cassiani, ad hæc balnea se contulit, & me annuente vsus pręcipue hac aqua hectica liberetus fuit, & anno sequenti accedentem ad eadem balnea pro confirmatione pene cognoui, adeo mutatus erat in aspectu. Quod deinde visus debilitati ab humiditate pręsertim procedenti conferat, pustulas, & lachrymas oculorũ auferens, perpulchrum est exemplum Domini Hierunimi Gilioli ferrariensis, qui oppressus copiosis lachrymis inuoluntarijs cum carie in angulo oculi dextri existente, nec non etiam eadem dę causa uisus debilitate affectus, accidens ad hæc balnea āno 1603 per hanc aquam, & Ducciæ stillicidium liber euasit à lachrymatione inuoluntaria, & carie; visusq; debilitatem confortauit, ut ex eius litteris apud me existentibus inspici potest, per quas fate-

tur agnoſcere ab his aquis dictum iuuamentum, ſubiungens velle denuo eas adire, quemadmodum fecit, & hunc caſum ſi uidiſſet Andreas Baccius maiorem occaſionem habuiſſet laudandi balneum iſtud in 6. de Ther. cap. 16. Capitis dolori conferre mediantibus his mineris optime expertus fuit Lactantius de Nutarellis à Caſtro Cellarum, dum hoc affectu laborans anno 1602. per plures dies, & hebdomadas facta vniuerſali purgatione conſultus fuit à Medicis ad aſſumptionem ligni guaici, à quo dictus affectus potius exacerbabatur, quàm mitis redderetur, diu noctuque eum quiſcere non permittens; me tandem vocauit, & eum ab hac cura remouens potare iuſſi hanc aquam, nec progreſſus fuit vltra tres dies, quod dolor mitis redditus fuit, & intra decem dies eo penitus liberatus, nec vnquã poſt hac paſſus fuit hoc affectu ſuper viuens vndecim annis. Vltra prædictos efectus balneum Buxi ad iuuat ad tollendos cutaneos pruritus, ſi quis in eo immergatur, & præcipue id præſtat primum balneum, quod primo ingreſſu colmnatus reperitur, & huius balnei aqua cum moderatè calida ſit, redditur ſimilis aquæ dulci in actu, & potentia, & in hac permanere quilibet poſſet duabus horis, & vlterius ſine faſtidio, & nocumento.

De Piſcina, eiusdemque qualitatibus Cap. XIII.

SVpereſt ex aquis potabilibus aqua Piſcinæ quæ ita nuncupatur non ad imitationem probaticæ Piſcinę; ſed quia inculta ſemper fuit, nec conſeruatur cum ea diligentia, qua conſernantur reliquæ aquæ; cum igitur nunquam fuerit adificium circa ipſam, propterea uocatur aqua Piſcinę, non balneum, & per hoc nomen diſtinguitur à reliquis balneis; à quibus etiam diſtinguitur ſuis qualitatibus: ornatus enim nullus adeſt, cum ſit in loco aperto, & inculto, ſimiliter non eſt clara, ſed turbida oritur, & talis ſemper præſeruatur, vnde etiã nõ eſt adeo clara ſicut dictæ ſuperius. In caliditate non cedit alijs, & in antiquitate, cum de ea faciant mentionem etiam, quicumq; tractant de his balneis, de quantitate non poteſt fieri iudicium: quia vt modò oritur in vno loco, modò in alio, ſic variatur eius quantitas, ex quo per externã qualitatem diſtinguitur ab alijs potabilibus aquis, & multo magis per internam, cum ſalis mineram ſola poſſideat, licet poſtea conueniat in alumine, & ferro cum omnibus. Quod autem his

mineris

mineris participet, colligitur ex sedimentis, sapore, & operationibus: sedimenta enim in distillatione alumen, & ferrum demonstrant, & representant gustui salsedinem cum quadam stipticitate solita relinqui ab alumine, similiter effectus hoc declarant.

De effectibus aquæ Piscinæ. Cap. XIV.

OPerationes huius aquæ licet diuersæ sint propter mineraru mixtionem, precipua tamen eius laus in his duabus consistit, nempe in purganda, & emendanda matrice ab omni humore superabundante, ut quotidie experiuntur mulieres huius loci, & in resoluendis colicis, & iliacis doloribus ex frigida, & humida causa prouenientibus; quinimo hos antiquatos, & ferè incurabiles resoluit, ut sæpius cognitum est, tam si hæc aqua administretur in potu, quàm si etiam clysterizetur: præcipuè autem experus fuit effectum hunc præstare in propria parsona Excell. Philippus de Leonidis à sancta Flora Phisicus iste enim cum sepe vexatatur his doloribus, auxilio huius aquæ in potu assumpte, ab illis liberatus fuit, ex quo negligi non debet omnino hæc aqua, quàmuis non sit ornata, sicut aliæ: Non sit tamen, qui miretur, nisi circa ipsam fabriccetur, hoc enim succedit, quia in his operationibus respondet Maiori ex paote aquę balnei magni, & quod magis refert, quia hæc aqua sua cœnositatæ non allicit homines ad usum, vt faciunt aliæ; proptérea nō videtur condecens circa ipsum erigi aliquod adificium, & hæc dicta sufficiat de aquis potabilibus.

De Balneis infusioni dispositis. Cap. XV.

CVm Balnea infusioni deseruientia de precedentia cōtendant cum aquis potabilibus, propterea non erit præter rationē; si absoluto sermone aquarum potabilium ad tractandum de ipsis descedatur antequam de alijs agatur: præterq; quod iure merito secundum vsurpant locum: tum quia deseruiunt pluribus infirmitatibus, quàm deseruiant stilicidia, & balneum luti, & propterea sunt magis vsualia huiusmodi balnea, tum etiā quia balnea pro infusione accomodata sunt in maiori quantitate, his igitur de causis secundo loco fieri debet de his sermo, sumpto principiò à balneo Sanctæ Mariæ,

De

De Balneo Sanctæ Mariæ, & eius qualitatibus. Cap. XVI.

QVæ ratio est inscriptionis huius, balnei, eadem etiam est causa, ut ab ipso sumatur principium: sunt enim ex hoc balneo tot effectus admiratione digni, ut impossibile videatur eos sequi posse absq; aliquo diuino auxilio, quod inspicientes antiquitus Incolæ Deiparæ virgini dedicarunt existenti vnicum medium salutis corporis, quemadmodum est animæ. Ob mirabiles igitur effectus à balneo Sanctę Mariæ sumptum est initium; sicut ad ostendendos eosdem effectus nomen hoc fuit ei impositum per quod distinguitur ab alijs balneis, à quibus distinguitur etiam per qualitates proprias, non tamen in antiquitate, cum in eius restauratione collectum sit non esse minus antiquum, ac sit balneum ficuncellæ, & de eo fiat mentio à scriptoribus unà cum alijs balneis. Ornatus autem est maximi momenti, cum in hac restauratione constructa sint tria balnea in eodem cursu, in quo est balneum ficuncellæ eidemq; columnatui subiecta, ut maxima cum commoditate quilibet eis uti posit sine alterius impedimento, distinctè positis pro uiris, & mulieribus; limpidissima etiam est hæc aqua, omniq; odore carens, ita ut immergi in ea vnusquisque gaudeat, inspiciens eam adeo claram, & foetore carentem. Occurrens caliditas perterrere facere videtur in eius ingressu, cum sit satis calida præsertim post prę sentem restaurationem, in qua factum est, ut non intromittatur aqua in balneum per aquæductum, ut prius intromittebatur; sed oriatur aqua in ipsimet balneis, & in qualibet balneo reperiatur aliqua vena, qua mediante præseruatur caliditas in dictis balneis, & quo maior vena reperitur, conseruatur etiam maior caliditas. vnde accidit, quod ex dictis tribus balneis tertium propè ficuncellam existens cum contineat intra se uenam minorem, conseruetur etiam in eo minor caliditas licet eadem aqua pertranseat æqualiter per dicta tria balnea mediantibus foraminibus existentibus in dictis balneis, & quoniam tertium hoc balneum non est ita calidũ, sicut alia duo, orta fuit in aliquibus dubitatio, quod hæc aqua prodesse non posset: sed in rei veritate de hoc non est dubitandũ; quinimo potius dicendum, quod cum caliditas maior citius penetrare faciat virtutem, efficiet caliditas minor in longiori tempore, & cum maiori tollerantia, quod maior caliditas efficeret

breuiori

breuiori, & erit salubrior pro conualescentibus, senibus, & pueris, qui ab exuberante caliditate potius vexarentur, quam reciperent beneficium. est igitur hæc aqua pertransiens ex vno in alterum balneum satis calida præsertim primi, & secundi balnei propter venam in ipsis scaturientem in æquali ferè portione, & preseruatur in his eadem quantitas semper, cum defendatur summo cum artificio à pluuiis quamuis ingenti. de leuitate nihil refert tractare: quoniam ebibitioni non deseruit, licet ipsius leuitas cum claritate concurrat. Qualitas autem principalis huius aquæ in alumine consistit in primis, mox inferro, vnde in actiuis temperata existit, in passiuis verò ad siccitatem de more aliarũ aquarum mineralium tendit, & quod talis sit ex eo, quod residet, iudicatur, ex effectibus, & ex consensu eorum, qui de ea tractant: quod enim residet, & sapit, alumen, & ferrum repræsentat; effectus etiam sunt proprij aluminis, & ferri: quia propter siccitatem harum minerarum hæc aqua prohibet fluxum super fluitatum à quauis corporis parte, dum quis in ea immergitur, & propter temperamentum caliditatis omnia membra confortat. Qui tractant deinde de hac aqua, conueniunt de mineris dictis, & ita per hanc qualitatem distinguitur ab alijs aquis, & in frascriptos præstat effectus, licet aliud concurrere existimen in eius effectibus, ut infra declarabitur.

De effectibus Balnei Sanctæ Mariç. Cap. XVII.

EFfectus huius balnei tales sunt, ut merito probatice Piscinæ conparari possit, mirifice nanq; prodest omnibus neruorũ affectibus ab humida causa procedentibus coniuncta cum caliditate, vel frigiditate; propterea parabysi, conuulsioni, à frigidis, & glutinosis humoribus tremulis, ac stupidis, podagricis, & arthriticis confert: iuncturas confortat, & eas à dolore preseruat, humiditates prohibens ad ipsas defluentes; propter, quod etiam sciaticę conferre potest, nec unquam omnes huius balnei effectus connumerare possem; ideirco satis sit cogitare, virtutem diuinam infundi in hanc aquam, & propterea per eam sanari ferè omnes infirmitates iuncturarum, & neruorum, & hæc omnia efficere existimo non tantum per virtutem dictarum minerarum apparentium, sed etiam per uirtutem alterius mineræ non apparentis, sed existentis, vt alias dictum fuit; cum sulphuris proprium sit ner-

uos emollire, & durities resoluere, ut ex Aetio, & Aegineta coligi potest, hos autem effectus sequi ex præsenti balneo infrascripta exempla indicant, & primo cum adolescens essem, vidi ad hoc balneum accessisse quendam Reuerendum Iacobum hyspanum cruribus, & coxis in vnum contractis, & ligneum instrumentun infra anum portantem, & calapodia in manibus, ut posset ita exercere corpus suum, & hic per triennium vsus hac aqua statutis temporibus ab hac infirmitate liberatus fuit, erigens se primo anno super duabus cruccijs, secundo anno alteram deponens, & tertio sine ullo auxilio deambulans, quam gratiam sicut se Deiparæ commendans obtinuit, sic per annum integrum amore Dei astitit templo dictæ Virgini hoc in loco dicato, & in eodem sacrificium missæ celebrauit; eundemq; postea per plures annos vidi assistentem in Templo Diuæ Mariȩ dicato extra portas Auculæ, seu Aquæ pendentis versus Sanctum Cassianum. Quod podagricis, & artitricis doloribus conferat hoc balneum compertũ fuit in Dõino Petro de Sanis Senensi, qui doloribus his ita oppressus erat, ut nihil penitus exerceret corpus suum, sed assiduè cogebatur permanere in lectu, nihilominus ad hanc aquam confugiens cum baculi tantum auxilio deambulauit, propriaque negocia exercuit: In casu paralytico pulchrum est exemplum fatiȩ vxoris flammunij Cassianensis, quæ in instanti oppressa à summo vsq; deortum in latere dextro paralysi anno 1605. beneficio huius aquæ con comitante Duccia intra mensem curata fuit; & vixit deinde quatuor vnnis sine vllo impedimento. Sed pulchrior cura fuit anno 1609. cuiusdam Bartolomei à Pomartio, qui apoplexia laborans linguam tantum exercebat, & permansit hoc in loco vltra quinquaginta dies, premissisq; solitis præparationibus per triginta dies caput Ducciæ supposuit, & corpus exposuit balneo Sanctæ Mariæ idemq; balneum post mensem frequentauit, donec permansit in hoc loco; & licet exercens hanc curam per dictum tempus non cognosceret vllum beneficium, nihilominus domum reuersus post duos menses cœpit intelligere vtilitatem, vt moris est harum aquarum, & omnium Thermarũ, in diuturnis præcipue morbis, sicut refert Excell. Iulius Iasolinus in fine secundi libri de Remedijs naturalibus Thermarum Ischiæ insulæ, & nullo alio ad hibito auxilio in hyeme ipso è lecto surrexit, simpliciq; baculo innixus deambulare cœpit, vt ipsemet retulit mihi anno 1610. reuersus ad hæc balnea ad confir-

mandam

mandam salutem. Quod vincturas confortet, & ad eas defluentes humores prohibens à dolore præseruet, cognouit annis elapsis Dominus Fabius Vgolinus Senensis, qui in humero, & brachij dextri cubito tali dolore infestus fuit per multos dies, & menses, vt numquam quiescere potuerit, ponec petierit sacram hanc aquam. Præterea admodum Reuerendiss: Dominus Desiderius à monte Reali Abbas Cassinensis sępissime oppimebatur contractionibus, vulgò appellatis ingranchi, ingenibus, & cruribus; & vsus hoc balneo, & Duccia per spacium quindecim dierum anno 1601. liber euasit ab hoc affectu. Quod stupidis conferat, spectabilis Ioanis Baptista à montecastello anno 1609 expertus fuit, qui nullũ sensum cognoscens in coxis, & cruribus erectus stare, nec deambulare poterat, & accedens ad hoc balneum de mense Septembris commoratus fuit in Sancto Cassiano per totũ hyemem, & quotidie immergens se in hoc balneo, & interdum in balneo magno pro maiori commoditate, dum aer mitis erat' ad talem statum in hyeme ipso peruenit, vt proprijs pedibus, & sine vllo auxilio ab oppido ad balneum iter ageret; eumdemque vidi Perutijs post multos menses in optima sanitate constitutum. Aliaque possem de hoc balneo exempla examinare, nisi cognoscerẽ, satis superque esse nominata ad ostendendam celebrem huius balnei famam.

De Balneo Sancti Georgij, & eius qualitatibus. Cap. XVIII.

PRopè balneum sancte mariæ sequitur balneum sancti Georgij, id ciro absuluto tractatu balnei sanctæ Mariæ transeundum statui ad ipsius sermonem, præsertim quia in proprijs effectibus nou est postponedum balneo sanctæ mariæ; vnde fuit ei impositum dictum nomen, vt significaretur etiam ipsum virtute diuina suos effectus procreare per intercessionem alicuius Diui, nec alia ratio reddi potest huius nominatiõis, qua mediante distinguitur ab alijs balneis. Qualitates autem huius baluei in aliquibus redduntur similes alijs, nempe in antiquitate, claritatæ caliditate, & quantitate, proptearea de his non fiet alius sermo. sed ornatus, & si non respondeat, ipsius meritis, nihilominus reperitur in meliori statu, quàm fuerit pręteritis temporibus: quia vbi prius nemo poterat vti hoc balneo nisi in conspectu vniuscuiusque, in præsenti constructus est locus distinctus, & vndique

clausus cum duabus duccijs pro maiori commoditate egentium eius auxilio, & melius etiam disponetur, cum datus sit ordo à Serenissimo Cosmo ampliandi eius adificium. Interna autem qualitas conuenit, & ipsa cum alijs in alumine, & ferro, sed discrepat æris minera, qua participat non in pauca quantitate, vt facit balneum, magnum, sed in maiori copia, vnde calidum est, & exiccatiuum, & ratione æris abstersiuum, subtiliatiuum, & resolutiuum, apparent istę mineræ insedimentis remanentibus in distillatione, & cursu eius aquæ, & multo magis ex effectibus colliguntur: sedimenta enim indistillatione denotant alumen, ferrū, & æs; licet æris minera clarius demonstretur in sedimentis relictis in cursu ipsis aquæ; & clarissime tandē apparet in effectibus.

De effectibus Balnei Sancti Georgij. *Cap XIX.*

IN proprijs effectibus, cum dixerim supra, balneum hoc admirandum esse, ne uidear id temerè dixisse, ipsius effectus nunc proponam; & in primis, quod tribuit Gal. 3. Met. æruginei ęris dicens, æris æruginem magis rodere, & carnem minuare, quàm vitriolum, & calchantum, hoc idem conuenit huic balneo; quod inde conspicuum apparet quia excellens eius laus est in vlceribus fraudolentis, & corrosiuis; quemadmodum vidi anno 1602 in sphacelatione manus cuiusdam pauperis a Mon epolitiano qui pauper, & egenus corpore vndique male affecto cum accessisset ad hæc balnea nulla præcedenti præparatione, vt olent simi les homines, vno, eodemque tempore, & dolore, & vlcere depascente in manu dextera correptus fuit, & nullo alio adhibito remedio accedens ad stillicidium huius aquę intra res dies liberatus fuit à malignitate, nec vlterius progressa fuit sphacelatio Præterea maximam sibi laudem vsurpat in vlceribus cauernosis & antiquis consolidandis, vt anno 1598. probatum fuit in domina Delbora de Scottis Thernana vxore Capitanei Augustini de Sciamannis, hæc enim diu vexata fuit in femore vlcere cauernoso strictum habente orificium, atque angustum, sed profunditatem satis latam, sensumque effugientem, & sæpe dolore tenta febri corripiebatur, vnde virtus etiam adeo debilitata erat, vt lecto surgere uix posset, & umbra solum corporis apparebat, nihilominus intermissiue respectra debilitatis uirium vtens huius aquæ stillicidio per duos menses domum reuersa breui tempori

spacio

ſpacio ſummam ſanitatem conſecuta fuit pluresque filios peperit vt retulit mihi Dominus Iouanes Bernardinus Scottus eius frater germanus, quando ad hæc balnea cum vxore acceſsit eius exemplo ductus, ut dictum fuit ſupra in effectibus aquę ficuncellæ, idemque confirmauit dictus Dominus Auguſtinus anno 1613. cum petijſſet hæc balnea pro intereſſe proprio. Vlceribus deinde cruciantibus, & doloroſis conferre expreſſe probatum fuit anno 1605. in Domino Ioanis Maria de Signis Florentino, qui tali ulcere affectus uulgo dicto ſpina uentoſa, cum maxima oſsis corroſione, & dolore ita, ut dum mederetur, nullatenus aerē poſſet ſufferre quàm uis oſtio, & feneſtris ſemper clauſis curaretur, acceſſit ad hoc balneum cum maxima uirium extenuatione concomitante febricula, & auxilio psincipaliter huius præcioſę aquę dolore priuatus fuit, os corruptum extractum, ulcusque ſanatum penitus in ſpacio trium annorum, quibus frequentauit hoc balneum: dixi principaliter auxilio huius aquæ liberatum fuiſſe: quia me ſuadente uſus etiam fuit alijs aquis pro complimento curę, ut fieri ſemper debet in huiuſmodi uaſibus, ſicut demonſtrabitur infra, dum tractabitur de ordine utendi his aquis ſit igitur ulcus cuius uis qualitatis, ſiue ſit uermînoſum, ut uidi annis elapſis in quadam muliere eo affecta in cruribus, ſiue ſit tale, ut omnibus rite, decenterque factis ſanari non poſſit ob coecam qualitatem, nobiſque occultam exiſtentem in parte ulcerata, ulceris ſanationem prohibentem, cuius qualitatis uidi plura ulcera in cruribus domini Ferdinandi de Boninſignis à Colle uallenſi anno 1606. ſiue ſortiatur quodis aliud nomen, in omnibus prçualet diuinum hoc balneum, vt optime cognouit anno 1613. magiſter Georgius Romæ ſericarius teſtor ita vlceribus in ambitu corporis affectus cum tali dolore, ut quieſcere nullibi unquam ualeret, & ſanatus fuit per hoc balneum eſt tanedm tantæ uirtutis, ut poſſit etiam conſerre herniæ carnoſæ, & hoc expertus fui in Domino Fabio de Maccabrunis Senenſi, dum ipſum hoc affectu oppreſſum huic ſtillicidio ſubijcere conſului, quo mediante ad fracturam uenit hernia, & extracta fuit materia adeo tenax, ut reſiſteret cuius incidenti ferro, & exinde ſanatum fuit ulcus, unde non immerito dixi in proprijs effectibus hoc balneum non eſſe poſt ponendum balneo, Sanctæ Mariæ, & de iure factum fuiſſe, ut alicui diuo dedicatum fuerit.

De Balneo Caldaneę, & eius qualitatibus. Cap. XX.

CAldaneæ balneum, vulgo dictum la Caldagna, nomen assumpsit à qualitate caloris: est enim eius aqua adeo calida, vt primo occursu vix sufferri possit; & si esset hoc balneũ vndique clausum, vt sunt reliqua balnea, absque dubio, nemo diu permanere in eo posset excedit igitur caliditas huius balnei caliditatem aliorum, & propterea nomen dictum fuit ei impositum, vt distngueretur a reliquis; sicut ab ijsdem distinguitur in proprijs qualitatibus, non tamen externis, in quibus conuenit cũ alijs, & propterea con fiet de eis sermo; sed internis qualitas enim principalis huius balnei non solum consistit in alumine, & ferro, sed etiam in sulphure, non tamen eo modo, quoreperitur in alijs, sed expresse ita vt aqua ista sit valde aluminosa sulphure participans, & ferro, quod ex residentia, odore, & opatationibus conspicuum redditur: odor enim huius aquæ aliquid sulphuris spirat, & multo magis illud demonstrant sed menta quæ licet sint lba, retinent tamen colorem sulphuri similem Minera igitur huiurs balnei est alumen, sulphur, & ferrum, vnde in actiuis calidiscimam esse eius aquam concludendum est non minus in potentia, quàm sit in actu, & in passiuis siccitati subiectam esse, vt effectus ipsi demonstrant.

De effectibus Caldaneæ. Cap. XXI.

EFfectus huius balnei, & si plures sunt, eique præcipue conueniant effectus attributi à Paulo Aegineta, & Aetio locis sæpius citatis aquis vniuersaliter sulphuratis, nempe neruos emollire, tenesmi dolorẽ sedare, ad articulorũ defluxũ, ad resolutionis cõuenire, & similia, nihilminus quoniã in huiusmodi affectibus conuenit cum balneo sanctæ Mariæ, propterea peculiares eius effectus in medium adducam. In primis igitur cum sit calida, & valde exiccatiua, præcipuam consequitur laudem in mundificandis cutaneis affectionibus in frigida præsertim, & valde humida scabie, & de hoc effectu exemplum omittã, cũ quotidie vnusquisque hoc videat, & non tractetur de impossibili hoc ei conuenire posse. Confert præterea omnibus frigidis, & humidis ęgritudinibus, doloribusque ab eadem causa prouenientibus in quacumq;

corpo-

corporis parte fuerint, & præsertim Ischidiacis, vt compertum fuit annis elapsis in felici recordatione Illustriss. Domini Flamminij Octerij. Colicis, & nephriticis doloribus prodesse expressè sensit anno 1611. Reuerendiss. Don Placidus seuensis Monachus Cassinensis, & ante ipsum cognitum fuit in Paulo Fanensi ddsuper notato. Vltimo in hoc sibi egregiam laudem, & famã vindicat, quod Rustici robusti, ac fortes existentes, & munda corpora habentes sine febris suspicione, ut omnes etiam fere incolæ faciunt, si assiduo labore, uel longo itinere grauameri in membris, confractionem, seu lassitudinem patiantur, ingressi balneum hoc statim prouocato sudore liberantur, & omnes hos effectus præstat hoc balneum absque nocumentis solitis inferri à sulphuratis aquis enumeratis à dictis authoribus; stomachum namque, & si debilem reddat, vt faciunt ferè omnia balnea, quę pro infusione deseruiunt, illud tamen non eneruat, nec euertit ut ipsimet asserunt euenire in alijs aquis sulphriratis, & hoc non accidit in præsenti balneo propter participationem aliarum minerarum refrangentium nocuam sulphuris operationem.

De Balneis de Fraticellis, & eius qualitatibus. Cap. XXII.

EX Balneis pro infusione tantum deseruentibus restat balneum de Fraticellis, quod cum, distet ab oppido per milliare unum cum domidio, non præseruatur cum ea diligentia, qua præseruantur alia, non tamen idcirco detrahitur quidquam de eius uirtute, cum sit hęc aqua, & ipsa admiranda in proprijs effectibus ut infra elucescet. Inscriptionis autem causa alia non assignatur uniuersaliter, nisi quia antiquitus, pro pe hoc balneum reperiebatur Conuentus quidam Monachorum militantium sub regola Sancti Gulielmi, cuius uestigia ad huc extant, & eius etiam memoria præseruatur in præsenti in Ecclesia Parrocchiali sancti Cassiani assistens in ea unus ex parrocchialibus sub titulo Prioratus sancti Gulielmi ab Acerona. Antiqui uerò existimantes hos Monachos usos fuisse hoc balneo pro infusione, imposuerunt ei nomen de fraticellis, ut per hoc nomen ab alijs distinguerẽtur. sed potius ipse dixerim ita inscriptum fuisse ad ostendendum eius inopem statum similem statui Fraticellorum, uel ita inscriptum fusse ad ostendendum miserrimum, ac calamitosum statum egentium hoc balneo, ob immunditiam sui corporis ab omnibus neglectorum,

glectorum, non secus ac parui fiunt vulgariter pauperes fraticelli; per hoc igitur nomen distinguitur ab alijs balneis. Quod autem spectat ad eius qualitates externas, breuibus expediam: de antiquitate in primis dicere possum, quod licet Sauonarola, & Baccius de hoc balneo mentionem non faciant, nihilominus balneum hoc antiquissimum esse existimatur, cum propè ipsum quotidie reperiantur ab Agricultoribus uestigia adificiorum, antiquitatis manifestum indicium. De ornatu non uereor asserere, quod licet uideatur hæc aqua in aspectu gentium parui facienda, cum non perbelle tractetur, ut supradicte aquę, & eius ædificium cum dirutum non restauractur, & neglectum maneat, quasi sit nullius roboris, hoc ei certè non conuenire, ut in proprijs effectibus demonstrabitur, sed ei accidere primò propter oppidi distantiam, secundo, & principaliter quia nō est locus, in quo possit aliquod ædificium permanens fieri, cum oritur hæc aqua propè magnū fossatum aptum consumere omne ędificium, & disperdere aquam ipsam, si circa eam tentaretur adificari, unde melius est, ita inculta permaneat, quo præseruetur pro salute humana. De claritate caliditate, & quantitate nihil dixerim: quia aeri cum sit exposita hęc aqua, potest etiam in his qualitatibus uariari, & ideo satis sit pro his dicere, quod hac aqua uti absolute non possumus nisi em fine ueris , & estate. Interna uerò qualitas ultra comunes mineras consistit in bitumine, ex quo uerificatur dictum Gal. 4. de San. tuen. deponentis Bituminis uim inesse aliquibus aquis Thermalibus, et quod talis sit hæc aqua, inde conspicuum redditur, quod pinguis est, et unctuosa, et actuali caliditate lenis est ita, ut laborantes per diem ferè absque incommodo in eadem aqua possint permanere, cum igitur talis sit hæc aqua, redditur in actiuis calida, et in passiuis sicca, sed cum mollificatione, vt ipsius effectus demonstrant.

De effectibus aquæ de Fratlcellis. Cap. XXII.

Effectus huius aquæ licet plurimi existant, nihilominus pręcipua eius laus in his duobus consistit Scabiē in primis ulcerosam, et antiquatam, nec non serpiginosam sanat, quod in multis sum expertus, et pręcipuè anno 1610. in Ioanes Baptista à Castro Cellarum, qui cum in toto corpore huius modi scabie laboraret, nec aliud remedium ei prodesset, præmissa uniuersali

purga-

purgatione, eum immergi uissi in hanc aquam, in qua cum permansisset usque ad tres hores mane, & sero per decem dies, dicta affectione liberatus fuit. Deinde prauam illam, uenenosam, ac tremendam ualetudinem, lepram inquam, huius diuinæ aquæ facultate curatam fuisse sæpius cognoui, et præsertim anno 1611. in Francisco Angeli Cassinensi, quia uertice capitis usq; ad plantam pedis hoc morbo affectus erat ita, ut tota eius caro aridissima esset, et fissuris scateret; nihilominus, præmissa ebibitione aquę Ficuncelle accedens ad hanc aquam intra uiginti dies mundus factus est totus, caro mollificata, et fissuræ conglutinatæ. Vnde si nil aliud præstaret hæc aqua, nisi dictos effectus, per hoc tantum inter alias aquas memorenda redditur, et summa æstimatione digna, præsertim quia hos effectus præstat absque nocumentis solitis inferri ab aquis bituminosis propter conductionem taliarum minerarum, et hæc dicta sufficiant de balneis soli infusioni deseruientibus; ad duccias explicandas nunc est accedendú

De Ducciæ balneo, eiusque qualitatibos. Cap. XXIIII.

DE Duccia cum sit agendum, illud est primò notandum, quod licet sub nomine duccię latæ sumptę intelligi possit stillicidium balnei magni occurrens uentriculo ad ipsius corroborationē, & stillicidium Sancti Georgij pro sanandis ulceribus, ut supra dictum est in examine horum balneorum, nihilominus proprie pro Duccia stillicidium illud intelligendum est, quod deseruit ad ducciendum caput, quemadmodum est præsens, de quo agendum est, his de causis, primò quia omnes authores de Thermis loquentes pro Duccijs intellexerunt stillicidia capiti occurentia, non allia stillicidia, de inde quia si uim huius nominis examinemus, cognoscemus propriè sumi pro huiusmodi stillicidio, cum pro Duccia id proprie intelligi debet, quod Duci succurrit, Ducem autem corporis esse caput regimen ipsum demonstrat unde extat in prouerbijs (quando caput dolet coetera membra lauguent) & idcirco quia capiti succurrit, non est mirum, quod ei fuerit impositum nomen Ducciæ, ut per hoc nomen non solum distinguatur à reliquis balneis, sed etiam manifestetur eius usus et effectus, quod seruari debet in impositione nominum secundum Platonis præceptum supra enarratum.

Pro inuestigatiõe, deinde qualitatũ huius balnei sciendũ est, quod inantiquitate concordes sunt omnes scriptores, & præcipue eius antiquitatem arguit statua illa marmorea, de qua facta fuit mentio in principio huius operis adinuenta propè hoc balneum; vnde etiam confiteri oportet, balneum, hoc antiquitus fuisse in magna ęstimetione, & extitisse ædificium magni momenti, vt præter dictam statuam denotant monumenta, quæ quotidie inueniuntur in vinea contigua huic balneo; in præsenti verò, & si non adsit sumptuosum ædificium, est tamen sufficiens pro commoditate egentium eius auxilio, & optime conseruatur eius aqua adeo, vt nullum damnum ei afferat nec pluuia, nec aer, ex quo in caliditate, & quantitate præseruatur, nec vnquam alteratur principalis eius qualitas, quæ consistit in ferro, ęre, alumine, nec nõ modico sulphure, vt ex odore, sedimentis, & operationibus colligi potest: odor enim quàm vis grauis non sentiatur, nihilominus aliquid sulphris indicat; sedimenta etiam in cursu aquarum denotant aliquid æris, & sulphuris, sed in distillatione mineræ istę parum apparent, cum superiores sint aluminis, ferri minerę ex his igitur mineris aqua ista in actiuis calida, in passiuis sicca, existit, & magis ad siccitatem, quàm ad caliditatem procliuis est, cum temperetur in actiuis à ferrea minera, vt effectus ipsi demonstrant.

De effectibus Ducciæ. Cap. XXV.

EFfectus huius balnei tot, tantique momenti sunt, ut mirer, quid de eo dixerit Reuerendiss. Andreas Schiauettus in suo libello de his balneis, in quo certè demonstrat non cognouisse perennem huius aquæ laudem: sed eum excusatum habeo, ut in expertum in primis artis medicę, vnde etiam in multis deficere eius tractatum nemo admirari debet; deinde quia tunc temporis non erat adeo in vsu cum non ad esset ea commoditas, quæ reperitur in præsenti post restaurationem factam annis elapsis, vt ipsemet retulit in additione dicti libelli. Huius igitur Ducciæ facultas iuuamentum sine nocumenti suspicione reportatur, vel sit affectio recens, vel antiqua, vel in pueris, vel adultis, & senio confectis, quauis tandem ætate, sexu, & complexione, dummodo affectio oriatur à frigida, & humida causa propter maiorem portionem minerarum calidarum, licęt nõ noceat etiam, quinimmo

viuet

niuet humiditati à caliditate aliquo modo fomentatæ propter ferream mineram in actiuis eius facultatem temperantem; quemadmodum luce clarius apparuit in præalligato casu Domini Hieronimi Giboli, qui visum caliginosum cum haberet propter humiditatem ad luminaria defluentem, vtilitatem adeptus fuit beneficio huius Ducciæ præcedente potu Buxi, & Ficuncellę, vt supra dictum fuit. & nihilominus eius affectus causa tribuebatur partim hepatis intemperiei, licet ad essent etiam aliæ causæ, ut ex relatione Excell. Ludouici Ceschatini cognitum fuit, & ex eius aspectu videbatur. Præterea cerebri alteratiuá fortificat, sensibiles purificat sensus: surditati, epilepsiæ memoriæ diminutioni, aurium tinnitui, corizæ, paralysi, spasmo, cæterisque neruorum passionibus, eorum originem confortans, vehementer prodest; conuenit etiam podragricis materiam sistens, quæ prius defluent ad debiles iuncturas, & eodem modo confert asmaticis; quorum effectuum exempla cum sint partim enarrata superius in balneis Sanctæ Mariæ, & Buxi, superfluum est eadem repetere, vel alia similia proponere, idcirco exemplũ in materia surditatis adducam & est Celij filij Domini Scipionis de Gabriellis Senensis, qui cum ageret annum duodecimum, & auditum imperfectum haberet anno 1609 existente Prætore Sancti Cassiani eius patre, se subiecit huic Ducciæ per viginti dies, & eius beneficio optimum acquisiuit auditum, Aurium tinnitui prodesse cognouit Venerandus Pater Frater Leonardus Cuppuccinus Cassianensis, vnde detrahere huic Duccię nemo debebit in futurũ, quod ei Deus tribuit.

De Balneo luti, & eius qualitatibus. Cap. XXVI.

SVperest nunc de luti balneo agatur, vt finis imponatur tractationi horum balneoru pro cognitione minerarum, & effectuum. Huius balnei in iptio ab ipso effectu est desumpta, ad aliud enim non deserui hoc balneum, nisi ad lutandas corporis partes alicui indispositioni subiectas. Similiter ex hac inscriptione colligi potest, non esse balneum formatum, & parietibus constructum, quemadmodum, sunt alia balnea, sed situm, quendam coenosum in quo extrahitur mineralis terra apta ad vsum dictum emanet etiam in eodem situ aqua mineralis calida non minus in actu quàm sit in potentia, easdem facultates obtinens cum terra ipsa, sed administratur lutum, non aqua, cum densa sua sub

bſtancia melius imprimat facultates, diutiuſque conſeruetur impreſſio. Oſtenditur igitur per dictam inſcriptionem vſus huius balnei, & diſtinguitur per eam à reliquis balneis, à quibus etiam ex particulari qualitate ſeparatur, eius enim mineralis qualitas licet ſit aduidicata ſimilis Sanctæ Mariæ qualitati, diſcrepat tamen in hoc, quod lutum participat argento, & colligitur ex ipſiſmet atomis in hoc luto argento refulgentibus, quod non accidit in alijs balneis, cum quibus poſtea conuenit in alumine, & ferro, & ex his omnibus mineris ad ſiccitatem procliuibus colligitur in eſſe huic luto, quod ineſſe concludit Gal. 9. de ſimpl. med. facult. in quauis terra; ſed non exiccante tantum facultate præditum eſt hoc lutum: quia cum mollificatione, & reſolutione eius facultas exiccandi eſt coniuncta, vt effectus ipſi demonſtrant, quos enumerare volo contentus hęc dixiſſe de inſcriptione, & qualitatibus huius balnei ita confuſe ſicut eſt ipſum ſine aliquo ordine accomodatum.

De effectibus luti. Cap. XXVII.

QVamuis dixerim nullā adeſſe formam balnei, & ſine ordine accomodatum eſſe balneum, non tamen obeſt quidquam eiu effectibus, vidi enim ex hoc luto mirabiles effectus, & conſideratione dignos; & vidi exiccationem dictam cum mollificatione, & reſolutione; qua de re craſſities, & articuloſas vincturarum durities reſoluendo tollit, contractaque à vulnere membra mirabiliter mollificat, & extendit, antiquos à frigipa cauſa dolores remouet; vnde viſum eſt aliquibus conferre poſſe hydropicis ſi in toto corpo re fiat emplaſtratio; ſed certè nec ipſe vnquē hoc ſum expertus, nec alium expertum fuiſſe intellexi. Quod igitur craſſities, & articuloſas iuncturarum durities reſoluat, ad eſt exemplum Domini Vincentij de Iuſtinianis magna craſſitie, & duritie in altero genu affecti, unde extendere illud nō poterat, quod poſtea conſecutus fuit per lutum hoc, & balneum Sanctæ Mariæ quibus vſus fuit prima vice anno 1596. & ſequenti anno pro ſecunda vice. Contracta etiam à vulnere membra mollificare, atq; extendere vidi in Domino Ioanne Baptiſta de Arrigis Florentino contractam manum dexteram habente vulnere accepto ſub ipſa manu, quam poſtea mollificatam extendit beneficio huius luti, & balnei dicti anno 1606. Alique huiuſmodi exempla, & de luxatione

tione iuncturarum à causa externa, & interna afferri possent; sed quoniam ista sufficiunt ad demonstrandam facultatem huius balnei, de mineris & effectibus balneorum Sancti Cassiani cum hoc tractatu primam partem claudere statui, quod sacra cum Manardo in epist. vlt. xvi. lib. non immeritò vocari possunt propter incredibiles effectus, quos procreant, dummodo rite administrentur: non enim inconsulte, & temerè eis vti quis debet, si vult ab eisdem consequi beneficium sine detrimento, & non adscribere medicamento, ut moris est quod proprio errori conuenit. Ad euitandum igitur hunc scopulum, declarandum est, quomodo agant aquæ istæ, & quomodo administrari debeant.

DE BALNEIS SANCTI CASSIANI PARS SECVNDA,

In qua de eorum modo operandi agitur.

In quibus consistat cognitio modi operandi. Cap. I.

ENarratis natura, & effectibus Thermarum Sancti Cassiani ad cognitionem modi operandi earum deuenire mihi proposui inte quam modus explicetur, quo vti quis debeat illis: quoniam sicut per inscitiam modi operandi committi potest error in earum administratione, sic per eius cognitioné aufertur omne dubium, quod oriri potest in productione tot, tamque diuersorum effectuum ab vno, eodemque balneo. Quod igitur examinandum est de cognitione modi operandi, in his consistit, cum dupliciter in primis quod libet medicamentum effectũ suum prestet, vel euacuando, vel alterando, necessarium est uidere, num balnea ista uim suam exerceant per euacuationem, vel per alterationem. Deinde per quirendum est, si hos effectus præstent in uirtute propria, vel aliena, eademque occulta, vel manifesta. Tertio videndom est, an aquę istæ in potu administrate effectum præbeant per qualitatem tantum, vel etiam per quantitatem. Quarto determinandum est, an effectum suum conferant in instanti, uel in tempore, quibus cognitis facile erit cuilibet confiteri, sacras has aquas (vt vtar verbis Auicennæ) posse dictos, effectus, & alios maiores præstare; & poterit ijsdem quilibet liberè uti sine suspicione, quod obesse possint, nisi primis diebus tota reddatur aqua assumpta, ut aliquibus videtur, imo quod prodesse non possit, intelliget, nisi retineatur aliqua portio assumptæ aque, vt in vltimo capite declarabitur.

Balnea Sancti Casſiani per alterationem, & euacuationem agere Cap. II.

QVod primo examinandum propoſitum fuit, nedum eſt primum, ſed principaliſſimum, & ualde neceſſarium cognitu cum magnus error committi poſſit in eius medicamenti adminiſtratione, cuius natura, & modus operandi non cognoſcitur, vt igitur liberè, non caſu, & temerè exhibeamus has aquas, quomodo agant, eſt dignoſcendum. Fuit opinio annis elapſis cuiuſdam Excellentiſſimi viri, thermales has aquas nullo modo effectum ſuum præſtare per euacuationem;& vbi in principio exiſtimabam hoc eum aſſerere, vt oſtenderet perſpicacem quidem in alijs, ſed in hoc (meo iudicio) ſatis obſcurum intellectum, & per modum differendi contradiceret meæ ſententiæ, cum poſtea viriliter eum uidi ſuſtinere hanc opinionem licet erroneam, tunc credidi ipſum ex profeſſo eam tenere, non ex accidenti, nec per modum differendi locutum fuiſſe,quæ quantum poſſit,ex rationibus ab eo relatis quilibet iudicare poterit. Dixit in primis, quod ſi aqua euacuatiua eſſet prædicta facultate,dū emitteretur,alia redderetur ab ea, quæ aſſumitur; ſed hæc aqua ita redditur, vt aſſumitur igitur effectum ſuum non præſtat per euacuationem, ſed tantum per alterationem. Hanc deinde opinionem confirmauit teſtimonio Andreæ Baccij quem dixit aſſerere thermales aquas effectum ſuum præſtare alterando, non euacuando. Poſſet etiam hæc opinio tueri ratione magis probabili,ſi dicatur, quod vnumquodque medicamentum effectum ſuum euacuando præſtans, vtique illum pręſtare debeat per lubrificationem, ut verificetur dictum Hipp. aſſerentis, corpora, quę purgari debent, oportere fluida facere, ſed tantum abeſt, ut thermales aquæ lubrificent, quod abſolute exiccant calefaciendo, ut teſtatur Paulus Aegineta, & conſtipant, ut ſubiungit Aetius locis ſępius citatis, qui eſt contrarius effectus ludificationi, igitur aquæ Sancti Caſſiani thermales exiſtentes alterando, non euacuando conferunt virtutem ſuam. E contra ſicut ſuſtinui ſemper Thermas has vim ſuam impartiri nedum per alterationem, ſed etiam per euacuationem, ita in eadem opinione me confirmo innixus rationibus, experientia & authoritatibus ſequentibus. Aquæ enim iſte negare nemo poterit, quod præſtare debent eum effectum, quem præſtant minerę

mineræ, quibus participant, & earum occasione agunt: quia & medicina ex propinquitate alterius acquirunt qualitates extraneas, ut testatur Auic. 5. lib. 2. tract. primo cap. 5. eò magis hoc debent efficere ex permixtione; sed superius declaratum fuit mineras omnes inhęrentes his aquis primò vi solutiua præditas esse, mox adstringenti; igitur necessario confitendum, quod etiā aquæ istæ vi solutiua in primis sint preditę, & postea sequatur vis adstringens, & sic non solum per alterationem, sed etiam per euacuationem operentur. Stante preterea, quod thermales hæ aquę virtute alteratiua sint præditæ, hoc fauet opinioni propositæ: quia effectum hunc præstare non possunt, nisi præcedat euacuatio; ad remouendam enim malam temperiem ex partibus naturalibus per alterationem, oportet prius remouere, quod fouet intemperiem; intemperies autem prę seruatur ab humoribus non solum in qualitate, sed etiam in quantitate peccantibus, igitur hoc humores ab intemperatis partibus prius tollere oportet, si cupimus sequi alterationem; sed ablatio horum humorum fieri non potest nisi per euacuationem, idcirco concludendum est, quod aquæ istæ ut exerceant alterationis munus, debent prius exercere euacuationem, noxios humores educendo; quod cognoscens Baccius lib. 6. de Thermis cap. proprio ficuncellę, dum minerarum mixtionem operationes ipsas manifestare demonstrauit, dixit prius, quod purgant per aluum, & per vrinam, postea subiunxit quod alterant ob mediocritatem quandam naturæ, & calida frigefaciendo, & frigida calefaciendo, & ideo conferre ad omnem hepatis, renum, ceterorumque viscerum intẽperantiam. Idemq; apertissime confitetur lib. 7. cap. 22. præmissis alijs operationibus subiungens vrinas, ac aluum ciere aquas thermales, sudores, ac halitus insensibiles excitare. Ex perientia etiam ipsa ostendit prẹditas esse has aquas virtute euacuandi, cum caput per sputionem purgari quotidie inspiciatur, reliquaque viscera per aluum, & vrinam; nec non quod in carne collectum est, per sudorem, uel saltem per insensibilem transpirationem, ex quo concludendum est Thermas has per euacuationem, & per alterationem vim suā conferre; quod vltimo colligi potest ex autoritatibus; Gal: enim com. 2. aph. aph. 2. dicit, balnea nitrosa, sulphurea, bituminosa euacuare totum corpus æqualiter; idemque testatur lib. 4. de san. tuen. cap. 4. Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 58. dicit aquarum mineralium plurimum soluere, & exiccare, & lib. 1. fen. 2. doctr.

2. cap. 16. asserit aquam salsam primò soluere ventrem per uim absterſiuam, quę in ea existit, postea restringere uentrem propter ſiccitatem existentem in eius natura. Similiter Sauonarola lib. 2. de baln. rubr. 13. testatur aquam nitrosam solutiuam esse, & aluminosam soluere ventrem, & notabiliter Vitruuius 8. lib. 2. cap. 3. & Alexander Trallianus in capite de curatione colici affectus testantur per potum aquarum thermalium fieri euacuationē ventriculi, intestinorum, & reliquarum partium, per quas transeunt vnde Trall. loco citato exhibendas huius modi aquas asserit pro euacuandis, detergendisque intestinis & ventriculo, quia imo sustinet, quod cum habeant uim abstergendi, & expurgandi, si quid viscosi tum intestinis, tum ventriculo infixum deprahendatur, restituent sanitatem, totumque corpus, prorsus persanant. Vltimo Andreas Baccius, mineralium aquarum exquisitissimus inuestigator, etiam ipse, ut supra dictum est, fatetur vi purgante minerales aquas pręditas esse, & quod isti aut hores locuti sunt de aquis mineralibus in uniuersum, applicari sine dubio potest his aquis; unde satis clarum apparet, erroneum esse, si sustineatur, thermales has aquas alteratiua tantum facultate pręditas esse & non euacuatiua. Nec unquam inueni Baccium asserentem, alteratiuam tantum facultatem possidere, & si quando tribuit eis hanc facultatem, pręsupponit, quod illam possidant post euacuationem factam, & non spoliat eas hac facultate; sed certe spoliatur sensu, & eius poena dignus est, dum asserit hanc aquam redduit, ebibitur, cum excrementa purgari per partes supernas & infernas quotidie inspiciatur ab his, qui aquis istis vtuntur, nec unquam redditur aqua per vrinā adeo clara, sicut bibitur, sed aliqua turbulentia semper inspicitur, leuis tamen est propter quantitatem quotidie assumptam, non inuenientem talem copiam excrementorum in primis vijs, per quas præcipue transit hæc aqua, ut ualeat eam ualde turbulentam redere. Quod deinde aquæ thermales calefaciant, exiccent, & constipent, & per consequens non lubrificent, cum sint contrarij effectus; admititur assumptū, & reprobatur consequens: quia hoc sequitur post euacuationem ut supra dictum est, & licet sint contrarij effectus, possunt nihilominus ab uno, & eodem subiecto prodire propter diuersas qualitates in eo existentes, ut Baccius in cap. de ficuncella notauit de eiusdem ficuncellę aqua, & de reubarbaro. In aquis enim mineralibus primo apparet euacuandi facultas tum propter uim

aperitiuam, absterſiuam, & inciſiuam, quæ reperitur in mineris ob earum caliditatem, vel aliam peculiarem qualitatem, ut inſpicitur in dicta aqua, ficuncellę, que licet ferrea ſit, aperit tamen, & ipſa, atque attenuat, non tantum quia actu calida eſt ex ſulphure, ſed ob ferri partes a iquas ſubtiles, atque acres, ac ipſa ferri uirtute propria, vt notat Baccius lib. 6. cap. 2. tum etiam propter refractionem paſſiuæ qualitatis, cum ſiccitas minerarum contemperetur ab humiditate actuali aquarum, & ab humiditate ſubiecti in quod agit, cuius humiditatis proprium eſt laxare ex Auic. lib 1. fen. rx. doctr. 2, cap. 6. Secundario autem apparet facultas adſtringens propter ſiccitatem exiſtenté in mineris quæ licet contemperetur (ut dictum eſt) nihilominus ſequitur in tempore, vt infra declarabitur; & nunc ſufficiat hæc dixiſſe ad concludendum, aquas thermales Sancti Caſſiani euacuatiua ſimul; & alteratiua facultate præditas eſſe.

Quod virtute propria, eaque manifeſta agant aquę iſtæ. Cap. III.

PRopoſitum ſecundo loco fuit declarare, num virtute propria thermales iſtæ aquæ operationes ſuas efficiant, uel aliunde eius impartiantur; eademque num occulta ſit, uel manifeſta; pro cuius intelligentia illud prius eſt animaduertendum, non oriri difficultatem in aquis balneorum, quatenus ſunt aquæ ſimpliciter: certum eſt enim, aquas ſimpliciter non eſſe aptas ad producendos ſimiles effectus, ſed acquirere has facultatas à mineris; difficultatem auté oriri in aquis balneorum, quatenus ſunt aquæ minerales; & conſiderandum eſt an iſtæ aquæ acquirant virtuté à mineris tantum, vel ab alio extrinſeco. Sauonarola lib. 2. de baln. cap. 3. rubr. 4. nullo modo aſſentiri videtur aquas thermales aliunde petere virtutem ſuam præterquam à mineris, quibus participant, nec certè ſine ratione hoc dicit, cum vanum ſit tribuere alienæ uirtuti, eidemque occultæ; quod tribui poteſt manifeſtæ, & propriæ, Quod autem operationes balneorum tribui poſſint propriæ, & manifeſtæ, colligitur ex his, quæ dicta ſunt de mineris, eſt namque determinatum adeſſe in illis virtute conferendi eas operationes, quas conferunt balnea participata dictis mineris, & propterea operantes in uirtute minerarum, ab eiſque acquirentes nomen thermalium aquarum, videntur in virtute propria, non aliena operari, eaque manifeſta, non occulta. Quod

ſi vide-

fi videtur occulta propter diuersitatem operationum, earumque contrariarum, quæ fiunt ab vno, eodemque balneo, ut patet in ficuncella adiuuante discrasias calidas, & frigidas, & in balneo magno corrigente superfluas purgationes, & earundem defectū adiuuante, non tamen hoc fit virtute occulta, sed manifesta quia aqua horum balneorum refracta cum sit in qualitate propter mixtionem diuersarum minerarum, ab eadem diuersitate diuersæ etiam prodeunt operationes, unde non ab occulta, sed manifesta prodire colligendum est. Quinimo ex eadem mixtione tollitur omne damnum, quod aliqua minera apta est inferre propria natura, vt manifestum apparet in omnibus his balneis; ficuncella namq; si solo ferro participaret, ventriculum lęderet propter innatam frigiditatem, balneum magnum hepati nocumentum inferret, si solo alumine, & ære prędituum esset, & sic de alijs balneis, quæ nihilominus detrimentum non afferunt propter principalis virtutis refractionem ex mixtione aliarum minerarum ex quo non sine ratione concludendum est, Thermas has, sicut, & reliquas Thermas, similes in virtute propria, eaque manifesta, non occulta, neque aliena agere. Nisi velimus dicere occultam esse respectu nostræ cognitionis, cum ei plerumque notæ non sint veræ, & proprię causę remotæ existentes à sensu, à quo ipsa originem ducit, non tamen propterea verè occulta dici debet quia omnis operatio, proprietasque rerum à forma pendet, & forma est omnis motus principiū eius, in quo est, ut accidit in presenti casu; minerę neque in his aquis tamquam forma earundem existunt, & ab earum mixtione, & tamperatura, ut ab anima, secundum dictum Ale. & Gal. prodeunt operationes dictæ, sed quo modo fiat hæc mixtio, & in quo gradu reperiatur hæc temperatura, cum sensū fugiat, & colligatur adesse per ea tantum, quæ sensui sunt subiecta; propterea fieri non potest rectum iudicium, & inde admiratio oritur in diuersitate operationum, procrearique dicuntur ab occulta virtute, non quod uerè occulta sit. Verum tamen licet thermales omnes aquæ, & istæ præsertim virtutem propriam exerceant in operationibus, sit mihi datum dicere, aliunde etiam eis virtutem impartiri, & coelitus infundi, vel à secundis causis, coeli inquam, & syderum potestatem habentium super inferiora, eademque regentium, vel à prima, principalique causa causarū, Deo benedicto, cui placitum fuit donum hoc Terrę Sancti Cassiani communicare, & alijs similibus locis, quod cognoscens Auic.

pluribus in locis, Arist. 23. part. probl. 19. Manardus, & alij, thermales aquas sacras appellarunt, quasi diuino auxilio aduitæ effectus suos efficiant, & certe tales sunt, vt videatur tractari de impossibili eos produci posse sola naturali facultate: videmus enim quoduis genus languentium accedat ad hęc balnea, nullum absolute discedere moestum, quin aliquam reportet vtilitatem, nisi in integrum recuperet salutem; & uno, eodemque balneo plures vtentes diuersa affectione laborantes sanitatem acquirere, quod licet (vt dictum est supra) tribui debeat participationi diuersarum minerarum, nihilominus etiam fatendum est, ad facultatem naturalem accedere virtutem diuinam; ex quo non immeritó concludi posse existimo, quod quemadmodum ad Probaticã Piscinam nullus debebat accedere, nec ex ea fructum aptus erat recipere, quin prius Deo consuleret; ita neq; ad hæc balnea quisquam temerè debet accedere, sed Deo Dei paræque Virgini, cui præcipue sunt dicta, debet consulere, ab eisque prius gratiam præcari pro recuperatione sanitatis, quod ideo fieri debet, quoniam sacra sacre sunt administranda, & hoc modo administratis his balneis sequetur quod Baccius in 22. cap. 7. lib. concludit de aquis temperatis, quod rari videlicet erunt morbi, quos opportuna harum aquarum administratio non persanet.

Aquas has non sola qualitate, sed quantitate operari. Cap. IIII.

Determinatum cum sit Thermales has aquas licet agant in virtute propria, eaque manifesta, aliunde etiam acquirere auxilium; non est tamen excogitandum uirtutem hanc diuinam quidquam detrahere propriæ virtuti, & naturali; virtus namque diuina concurrit in fundens facultatem operandi his aquis per mineras dictas, & disponens subiectum ad recipiendum earum effectum; sed ipsam facultatem operandi relinquit ijsdem aquis; adeo quod pro consequendis earum effectibus necessarium est seruare præter supra enarratum, quicquid requirit etiam ipsarum natura, à qua præcipue dispositę sunt, vt non solum qualitate, sed etiam quantitate operentur, vnde non est mirum, si quando euenit, quod non acquiratur ex illis profectus aliquis. quia nec in quotidianæ potionis quantitate, nec dierum seruetur ordo necessarius, ut in fra declarabitur. Quod autẽ non solum qualitate, sed etiam quantitate agant, inde fit primo manifestum: quia quemadmodum

admodum omne medicamentum agit non sola qualitate, sed etiã quantitate, alioquin superflua esset obseruatio dosis exhibendæ pro consequenda vtilitate, & nocumento euitando, quod superfluum non esse quotidie experitur, cum administratum in minori quantitate, quàm par sit potius detrimentum afferat, quasi iuuamentum, non valens resoluere, quod in motu posuit, & adhibitum etiam in maiori quantitate, quàm deceat, nocumentum afferat, substantificum resoluens humorem, & naturalem prosternens virtutem; ita præsens medicamentum aquarum thermalium non solum qualitate, sed etiam quantitate agit, & propterea cauendum est, ne deficiat eius dosis, vel abundet in quantitate, vt ex eo consequatur fructus, & nocumentum euitetur. Præterea cum parua portio minerarum reperiatur in his aquis, vt ex sedimentis relictis in cursu aquarum, & distillatione inspicitur; & eius portionis vis cum sit refracta à frigiditate, & humiditate aquis naturaliter inhærentibus; propterea vt possint munus suum quatenus thermales exercere, & vtilitatem conferre à mineris sibi elargitam, necessarium est, suppleat quantitas, vbi deficit qualitas respectu paruæ portionis, eiusdemque refractæ; ideo concludendum est, non sola qualitate, sed etiam quantitate thermales has aquas operari. Vltimo quod euenit alijs medicamentis familiaribus, idem euenit aquis thermalibus repositis inter medicamenta familiaria; sed alia medicamenta familiaria effectum suum præstant non solum qualitate, sed etiam quantitate, vt ipsamet experientia docet, cum opus sit eadem administrare in quantitate, vel ijsdem addere calcar, ut operentur sicut apparet in manna, cassia, & similibus, ita etiam aquæ thermales non solum qualitate, sed etiam quantitate operantur. Aquas autem thermales reponi inter medicamenta familiaria colligitur primò ex Gal. numerante eas primo de san. tuen. inter medicamenta non excedentia fines tuendæ sanitatis: deinde ex sensu, cum inspiciatur has aquas sumptas in pauca quantitate amplecti à natura sine vllo nocumento, quamuis nõ reddantur, ex quo asserendum est, actionem suam non sola qualitate, sed etiam quantitate præstare, & per consequens administrandas esse in conuenienti quantitate, vt consequatur ex eis fructus, & non tribuatur eis, quod propriæ negligentiæ tribui debet.

Operationem horum balneorum sequi in tempore, non in instanti. Cap V.

ERrant ut dictum est, qui putant se consecuturos esse harum Thermarum effectus, quando eis vtuntur in minori quantitate, quam deceat; errant non minus excogitantes consequi posse eosdem effectus in instanti; quare ad tollendam hanc erroneam opinionem, declarandum statui, actionem ipsarum fieri in tempore, non in instanti, quod inde fit primo manifestum: quia vsus harum aquarum, sicut, & aliarum thermalium aquarum tantummodo exhiberi solet in morbis curatu difficilibus, unde comunis schola frustra transmitti ad balnea tenet, quos curare potest pharmacorũ, dieta, & chirurgicis instrumentis, & Sauonarola asserit, nisi ex causa multum necessaria balnea esse petenda. Itaque si morbi curatu difficiles, & inueterati transmittuntur ad balnea, non potest ab ipsis consequi fructus nisi progressu temporis; prȩsertim si morbi sint interni, non externi: quia in externis balnea citius operari possunt, cum in ipsis operentur secundum propriam mixtorum naturam, scilicet per comtractum. In externis etiam balnea citius operabuntur dum modo fuerint simpliciter externi & dependentes à causa externa, vt est casus, percussio, vel aliud simile, verum si dependeant à causa interna, in his non operabuntur, donec auferatur causa fouens externos morbos. Hinc animaduertendum, quantum errent, qui putant abscessum aliquem, & ulcera ab intemperie procreata curari posse per simplicem contactum balneorum, & ideo huius modi infirmos consulunt tantum immergi, nulla habita consideratione ad causas morbificas, vt fieri debet per potum, vel aliud proportionatum Thermarum remedium, sicut infra faciendum esse declarabitur. Nec tueri se possunt dicentes, respexisse causas morbificas in præcedentibu s vniuersalibus purgationibus: quoniam si sufficerent istæ in cu randis causis morborum, sufficerent etiam ipsomet morbo profligando, sed in vno deficientes deficiunt etiam in alio propterea ad particulare medicamenium recurri debet, quod & morbum, & eius causam respiciat, quale est Thermarum auxilium, & ideo ad eas confugiendum cum eò perueniant propter diuersitatem modi operandi, quo peruenire non possunt vniuersales purgationes, vt in Domino Ioanne Maria Signio uisum est,

&

& alijs ex diuersitate igitur modi operandi, & ex eo, quod ad balnea non concurrunt nisi in firmi curatu difficiles, sequitur, quod actio Thermarum in tempore, non in instanti fieri possit. Non est tamen hoc intelligendum de omni balneorum operatione, Thermales namque aquæ operantes per euacuationem, & per alterationem, nt supra notatum est, primam actionem efficiunt in instāti, alioquin sequeretur de his, quod dicit Rondoletius in lib. de dignoscendis feb. cap. de caus. de medicamento in vniuersum, quod videlicet plus nocerent, quam prodessent, nisi soluerent aluum. Quod autem actionem hanc efficiant, dum administrantur, ex his colligitur, quæ excernuntur per aluum per vrinam, per os, per sudorem, per insensibilem transpirationem, nec non etiam sensibilem, quando per cutim excernitur maior copia pruritus, & scabiei, quam fuerit antea, & tandem per quamcunque partem corporis expurgationi preparatam; Non de hac igitur operatione balneorum intelligitur, sed de præcipua eorum operatione in alteratione posita, quę cum nihil aliud sit, nisi reductio mali habitus ad bonum, necessario est concludendum, eam fieri non posse in instanti, sed in progressu temporis: quoniam vt ad consequendum malum abitum intercessit aliquod temporis spacium, cum factus fuerit ex frequentatione malorum actuum, ita in reductione mali habitus ad bonum intercedere debet temporis spacium, cum hoc fieri non possit nisi ex frequentatione bonorum actuum, & idcirco in tempore sequitur hæc operatio balneorum, & repetuntur balnea pluribus vicibus secuudum malam morbi qualitatem. Accedit præterea sequi Thermarum actionē istam in tempore, quoniam dum medicamentum agit, virtus ipsa cencurrens in actione medicamenti fatigatur, & ex consequenti debilitatur, vnde iuuamentum medicamenti apparere non potest douec conualescat virtus à dicta fatigatione, hoc autem fieri non potest, nisi intercedente aliquo temporis spacio, & per cōsequens non in instanti, sed in tempore sequitur iuuamentum, & sic etiam Thermę in tempore, non in instanti actionem suam demonstrant. In super hæc principalis actio Thermarum sequi non potest, nisi præcedente euacuatione; vnde de ficuncella dixit Baccius, quod dupliciter refrigerat, primo ratione virium refractarum ex natura ferri frigida, & sicca, secundo ex accidenti, scilicet eductis humoribus calidis. Igitur si euacuatio concurrit, non possunt Thermæ suam actionem principalem exercere in instanti, sed in

tempore,

tempore, cum sequatur etiam euacuatio post vsum balneorū propter aquæ portionem, quæ remanet in corpore, vt in fra declarabitur. Vltimo, & principaliter cum alteratio præcipuè pendeat à siccitate minerarum, & per eam confortari consentiant omnes authores naturam ipsam in omnibus partibus naturalibus, siccitas ista exerceri non potest in instanti, cum refrangatur ab humiditate actuali aquæ existente maiori portione aquæ, quàm sit minerarum portio, & propterea non potest statim imprimere suam facultatem, donec fuerit absumpta humiditas ista actualis; quare concludendum est, operationem balneorum in tempore non in instanti procreari, & sic errare eos, qui putant fructus balneorū consequi posse in instanti; vnde nec mirari, nec deterreri debet, qui illis vtitur, si statim non cognoscit vtilitatem; sed confidere in futura salute, quam recuperare ab ipsis quilibet sperare poterit, si seruauerit, quę in fra seruande declarabuntur post vsum balneorum.

Quod non reddatur tota aqua assumpta, nec eam reddi sit necessarium, Cap. VI.

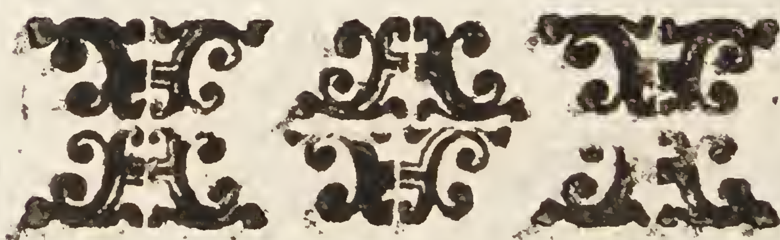
EX dictis alia etiam difficultas facilè de medio tolli potest, & est, quod vt plurimum qui laborantes aliqua agritudine ad hæc balnea consulunt, eis imponunt, vt à potu harum aquarum abstineant, si primo die, uel saltem secundo totam aquam assumptam non emiserint, verentes ex eius retentione sequi aliquod damnum, nec considerant hoc fieri posse, nec ullum damnum sequi posse, quàm uis remaneat in corpore aliqua portio aquæ imo quod est necissarium remanere, vt sequatur utilitas ex eius assumptione. Totam autem aquam reddi nō posse his rationibus ostenditur, primo respectu nostri innati caloris, per quem consumi semper aliquam humiditatis portionem negare nemo potest, & multo magis in excessu caliditatis hoc inspicitur absumētis humidum radicale. Deinde respectu porositatis corporis, qua mediante distrahitur aliqua portio aquæ, eamque exugit corpus non secus ac faciat spongia, & ita dilatata non potest statim reddi quam dilatationem adiuuat actualis calor ipsius aquæ quam primum eā penetrare faciens ad poros, & ad diuersas corporis partis, vnde postea reuocari non potest, nisi tractu temporis, vt experientia ipsa docet, & præsertim hoc notatum fuit à felici recordatione

Domini

Domini Horatij de Oricellarijs, qui vt erat in omnibus suis actionibus accuratissimus, sic maximam obseruantiam fecit, dum elapsis annis assumpsit has aquas, & quando in fine existimauit præseruari in corpore paruam aquæ portionem, post aliquot dies cognoscens per copiosam mictionem eam retinuisse in maiori quantitate, quàm sibi persuadebat, dixit, nolle amplius de his curam habere, quæ non sunt in nostra potestate. Quod deinde ex ratione harum aquarum non sequatur vllum damnum, inde fit: quia cum sint ex aquis sponte natis, & calentibus, numeratis inter medicamenta non excedentia fines tuendæ sanitatis transeuntibus per minerá vtilium metallorum, non noxiorum, retineri possunt absque nocumenti suspicione, qood ut expertus sum in multis, sic præcipuè obseruaui præteritis annis in Domino Lelio de Beringuccijs Senensi: hic enim tali hepatis intemperie laborabat, vt ad maximam adustionem redactus esset, ex quo cum bibisset ex his aquis quatuor, vel quinque diebus si recte memoria teneo, eam in pauca quantitate reddidit, & nihilominus nullum detrimentum sensit, quasi nihil bibisset, & perseuerans me annuente in ebibitione coepit post dictum tempus large reddere aquam, & consecutus fuit maximum iuuamentum, sicut & idem Dominus Horatius post tres menses per litteras confessus fuit sensisse ab assumpta aqua maximam vtilitatem in ventriculo, capite, & vniuerso corporis ambitu, & tamen retinuit aquã, vt supra dictum fuit. Quod tandem non consequatur fructus ex his aquis, nisi retineantur in corpore, ex eo colligitur in primis, quod cum actio Thermarum non fiat in instanti, vt supra dictum est, non posset effectus iste sequi, nisi ad esset id, per quod effectus procreatur, quare necessarium est retineri aliquam aquæ portionem in corpore, vt intemperies corrigatur, & ad bonum statum fiat reductio. Præterea cum refrangatur virtus Thermarum ab actuali aquæ humiditate, non potest imprimi in corporibus, donec humiditas illa sit resoluta; humiditas autem non potest resolui nisi tempore intercedente, cum per actualem calorem penetret etiam extremas corporis partes, vt supradictum, est, & quotidie apparet in his, qui tumore partium extremarum, vel alio affectu in eisdem partibus laborant, quod potius tumor altius eleuatur, & quilibet affectus exasperatur primis diebus propter medicamenti concursum; quarè sine dubio cõcludendũ est reddi penitus non posse aquã assumptam; imo necessariam esse retentionẽ

alicuius

alicuius portionis aquæ pro consecutione fructus, eiusdem, nec ex retentione sequi posse aliquod detrimentum, & ideo non sunt audiendi, qui dicunt, abstinendum esse à potunarum aquarum, dum primo, vel secundo die non reddatur eadem aquæ quantitas, quę assumitur. Hilari igitur fronte, & sine vllo timore accedant ægrotantes ad potum harum aquarum, quàm vis ex illis retineatur aliqua portio primis diebus; dummodo earum fiat transitus, & digestio à ventriculo; quod quomodo cognosci possit, declarabitur infra, quando regulæ tradentur obseruandę in potu ipsarum.

DE BALNEIS SANCTI CASSIANI PARS TERTIA

In qua de regulis agitur seruandis in eorum administratione.

De necessitate cognitionis eorum, quę agenda sunt in hac parte. Cap. I.

QVæ hactenus de balneis Sancti Cassiani dicta fuere, vtilia quidem sunt cognitu, & adeo necessaria, vt sine eorum intelligentia quilibet allucinari posset in illis administrandis, nec vllus liberè ijsdem vti auderet, vt supradictum fuit; quæ verò sequuntur, sunt multo magis attendenda, cum ex illis tota salus pendeat: vtile est enim homini aliquod medicamentum habere naturæ humanę proficuum; magis utile postea illius naturam, & effectus possidere; sed vtillimum nosse modum applicationis eiusdem medicamenti: quia sicut rectè applicatum prodesse, ità male applicatum obesse potest; & tanti momenti est possidere modum administrandi eius, quod administrari debet, vt ex recta administratione ne dum percipiamus vtilitatem ex his, quę sunt nature amica; sed ex his etiam interdum, quæ sunt naturę aduersa, vt fit ex venenosis rebus artificio se tamen correctis. Cum igitur ab ordinata administratione salutem prodire sit conspicuum, & in sequentibus sit agendum de ordine seruando in administratione horum balneorum; propterea non immerito dixi attendendum esse his, quæ dicenda erant. Quid enim prodesset preciosissima hæc gemma toti Terrarum orbi notissima, etiam si haberetur cognitio eiusdem naturæ, & effectus, & quomodò administrari deceat, ignoraretur: certe nihil. Idcirco vt tuto ex his fontibus fructus hauriri possint, postquam de qualitatibus ipsorum, ieffectibus, & de modo operandi tractatum est, quid sit seruandum in eorum administratione, est in præsenti declarandum, & quemadmodum diuersus est eorum vsus, ita di-

uerſe ſunt regulæ obſeruandæ. Ne igitur fiat confuſio in earum traditione, ab his ordiri iure factum eſt, quæ ſeruari debent in potu, cum ſuperius de potabilibus aquis ſit prius tractum, tamquam magis utilibus humanę ſaluti.

Quid ſeruandum ſit in potu harum aquarum. Cap. II.

SVmere qui intendunt thermales aquas Sancti Caſſiani, ſumma cum diligantia eas ſumere debent, ſi cupiunt fructus ex illis percipere, damnumque euitare, quod inſerre poſſunt, dum incautè ſumuntur. Quæ verò ſeruanda ſunt, & ſi in multis conſiſtant, ad hæc præcipuè reduci poſſunt. In primis animaduertendum eſt, quod nam genus hominum has aquas ſumere debeat deinde quomdo ad earum potum ſit accedendum; tertiò quo loco ſumi debeant, quarto quod nam tempus ſit proportionatum ad earum vſum; quinto qua hora ſumi debeant; ſexto quo temporis ſpacio ſint bibendæ; ſeptimo quid ſit faciendum ante potum; octauo vnde incipiendum ſit in potu, nono doſis eſt examinanda; vltimo de victus ratione eſt agendum. Ex his autem quædam ſunt neceſſarió obſeruanda; quædam vero ad bene eſſe, & ad percipiendum frugaliorem fructum ex ipſis, vt infra declarabitur.

Quis debeat accedere ad potum harum aquarum. Cap. III.

QVod ſpectat ad primum, ſi verum eſt, quod dicit Gal. I. de tuen. valet. quod videlicet medicamentum non pertinet ad ſanos, & quod aquæ iſtæ thermales ſint medicamentoſæ, ſicut experientia docet, videtur ſequi, quod non temere quilibet homo debeat accedere ad potandas has aquas, ſed is tantum, qui aduerſa laborat valetudine, & qui ſanus eſt, debeat eas fugere; cuius opinionis præcipue fuit Sauonarola, & propterea dixit, corpora ſana balneis vtentia deperdere de ſubſtantia ſua, & macre fieri, ſubiungens deinde niſi ex causa multum neceſſaria balnea petenda eſſe, quæ opinio, & ſi videatur vera primo intuitu, nihilominus non eſt abſolute ſequenda, cum ſumi poſſint aquæ iſtæ pro conſeruatione etiam ſanitatis, vt quotidie Incolæ faciunt, & hoc fieri non eſt adeo abſurdum, vt exiſtimauit Sauonarola: quia ſi reponuntur aquæ thermales ex Gal. I. de tuen. ſan. inter medicamenta non excedentia fines tuendæ ſanitatis, ſequitur, quod

licet sint à natura principaliter datæ ad profligandos morbos curatu difficiles, & assiduè ad hunc effectum applicari videtur, potuit etiam administrari pro conseruatione sanitatis, & hoc innuere voluit Gal. dum. 4. de tuen. valet. dixit, solitos esse non nullos quotannis excrementa vacuare aquis thermalibus, quare ex dictis hæc regula firmari potest, primo, & principaliter has aquas ab his esse petendas, qui aduersa, & incurabili valetudine laborant, mox ab his, qui sanitatem conseruare student.

Quomodo sit accedendum ad potandas has aquas. Cap. IIII.

AVxilio harum aquarum qui egent, inconsiderate illud quærere non debent, sde seruata debita regula in sex rebus non naturalibus debent prius corpus pręparare cum serapijs morbo conuenientibus, postea pharmaco purgante affectui cõgrunte ea, quæ sunt expurgata purgare; quibus peractis per aliquot dies quiescant, iterque deinde ingredientes sine itineris defatigatione ad balneorum locum se conferant seruantes interim debitam victus rationem, & hoc licet non sit necessario seruandum, cum qutidie innotescat quamplurimos consequi fructum exhis aquis absque dicta præparatione propter facultatem eis inhærentem superius enarratam, nihilominus cum facilius, citiusque agant in corporibus purgatis quam in alijs non purgatis, propterea proponitur hæc regula seruanda, vt corpus præparetur antequam potui harum aquarum subijciatur.

Quo loco sumi debeant. Cap. V.

EXrebus non absolute seruandis, sed ad bene esse, & ad percipiendum frugaliorem fructum id esse existimo, quod tertio loco fuit propositum, locus videlicet ad potandum proportionatus; propterea declarandum est, num opus sit has aquas haurire ab ipsismet fontibus, dũ ebibi debent; vel sufficiat patientibus eas sumere quouis loco. Pro resolutione notandum est, quod si respicimus simpliciter facultatem harum aquarum, non esse dubiũ, eas esse tantæ virtutis, vt possint etiam adiuuare, quouis loco sumantur, quod experientia ipsa docet, dum quotidie inspicitur in longinquas partes aquas istas exportari ibidemque administrari, maximo cum iuuamento, quam vis

diu etiam fuerint in vasis preseruatæ, vt ex testimonio Domini Benedicti Pontæ in cap. ficuncellæ enarrato vidimus, attamē respicimus si fructū ex eis percipiendū, negare nemo audebit, maiorē fructū reportari ex ipsis in proprio loco sumptis, ac percipiatur ex ijsdem sumptis extra proprium locum, & hoc præterquam quod sensus ipse demonstrat, his etiam rationibus facillime ostenditur: virtus enim in primis vt melius præseruatur in aqua ipsius fontis, quàm in aqua vasorum, ita vberior fructus reportatur dum ex ipsis fontibus, & non extra ipsos sumitur aqua; virtutem autem melius præseruari in fontibus, quàm in vasis, ostenditur ex his, quæ effectus præstant aquis, & ex modo operandi; ad operationem namque ne dum minera participata his aquis concurrit, sed etiam calor ijsdem inhærens, qui cum sit eis naturalis permanens semper in eodem statu, facillime, cum innato nostro calore vnitur, & propter hoc adiuuat eam digestionem, earumque virtutem penetrare facit ad remotas corporis partes, quod non ita perbelle succedit, quando extra proprium locum conuenit iterum calefieri aquam; quia in tali calefactione præterquā quod refrangitur virtus, vt fit etiam in cibis iterum excalefactis, partes etiam spiritosæ euaporantur, & calor numquam præseruatur in eodem statu, ex qua caloris alteratione sicut ventriculus alteratur, ita nec eum fructum acquirere potest, quem acquirit ab actuali calore à natura aquis his dato, quod respiciens Sauonarola in lib. 2. de baln. super dubitationem anni bisest. dixit, quod aqua transportata ad alium locum, vt in suo calore remissa est, aut eo priuata, sic in sua virtute remitti putandum, & notabiles effectus non esse productiuam: quia igne calefacta non eam consequitur virtutem, quam ex calore suo natuali habet, quod autē dictum est de calore, idem affirmari potest etiam de minera; credi namque potest, quod quam vis in his aquis à natura per poros terræ purificatis nulla corpulentia appareat, sicut ex leuitate, & claritate earundem supra enarratis colligi potest, nihilominus in ipsis transportatis aliquid ex mineris dispendi, & in vasis adhęrere non secus, ac euenit in aquis igne purificatis, & perconsequens remitti fructum ex eis consequendum. Vltimo propter ambientem succedit: vt enim aer nutrit ex comuni consensu, sic etiam medendi facultate prēditum eum esse quilibet excogitare potest, & idcirco aquas istas sumptas in loco proprio maioris esse efficaciæ existimandum est: quia aer inebriatus vaporibus thermalibus

malibus concurrit ad prestandum maiorem effectum; & quod dicitur de aere, potest etiam attestari de cibis procreatis ab his mineralibus locis, quare statui potest hæc regula, vt hauriantur aquæ istę ex ipsismet fontibus, dum fieri potest.

De tempor econgruo ad sumendas has aquas. Cap. VI.

EX erroribus, qui committuntur in vsu harum aquarum, hic est vnus non parui momenti, quod sumi incipiunt vt plurimum ijs temporibus, in quibus ab eis est quiescendum; vnde mirum non est, si quando nocumentum potius, quàm iuuamentum ab eisdem percipiatur, quarè ne tempus frustra teratur, necessarium est videre, quod nam tempus sit proportionatum ad earum vsum est quorundam opinio, non esse accedendum ad has aquas, nisi vigeat summus calor, & propterea consulunt ægrotantes ad earum accessum vltra mensem Iunij; sed hæc opinio quantum sit erronea, ex sequentibus colligetur. Excell. Seuerus Caponicus, vir summa doctrina præditus, vt ex eius quadam instructione colligere potui, congruũ tempus, & valde aptũ esse ait circa veris finem, & æstatis principium his duabus de causis, primo quia tunc temporis omnis superflua humiditas pluuiarum hybernalium, & vernalium iam exiccata est; deinde quia calor æstiuus adhuc non invaluit, cum nondum Syrius ardere incipiat. Ex Gal. autem . de tuen san. cap. 4. colligitur, aquas thermales sumi posse vere, vel autumno, dum asserit, non nullos solitos esse quotannis excrementa vacuare aquis, quibus inest sulphur, bitumen, & nitrum, vere, vel autumno, qua si statuantur ista tempora proportionata anc vsum aquarum thermalium, & ex consequenti harum etiam aquarum, & certè statui, possunt, licet alijs etiam temporibus sumi possint, vt ex sequentibus declarabitur. Pro resolutione igitur huius difficultatis notandum est, quod tempus congruum ad potandas has aquas. vel consideratur respectu facultatis ipsarum aquarum, uel respectu nostrę dispositionis; si consideratur respectu facultatis aquarum, quilibet certò sciat, sumi posse has aquas quouis tempore cum in eis preseruetur eadem facultas in hyeme, & æstate, quam habent in uere, & autumno, & in hoc decipitur nedum Excell. Caponicus, sed etiam quicumquæ alij existimant alterari posse has aquas propter

concursum externarum aquarum, & propterea non esse sumendas nisi in fine veris, & principio æstatis, quo tempore existimatur consumptam esse superfluam humiditatem hybernalium, & vernalium aquarum; sed excusatos hoc habeo in hoc cum numquam viderint altissimam harum aquarum originem, & accuratissimã diligentiam in ultima restauratione adhibitam: est enim earum origo adeo profunda, vt difficillime pluuia quamuis ingens penetrare ad eas possit, sicut color, & calor premanentes semper in eodem statu testificantur, quod etiam colligitur ex quantitate, quæ parum alteratur in hyeme, & æstate; vnde cum conseruentur omni tempore aquæ istæ in eodem statu, firmiter teneri etiam potest præseruari semper in eis eandem facultatem, & sic respectu facultatis ipsarum sumi posse omni tempore, & in hoc tanto magis me confirmo: quoniam propter necessitatem bis coactus fui administrare has aquas de mense Decembris, & Ianuarij inoccasione mulieris hystericis passionibus obsessæ, de qua facta fuit mentio in sectibus balnei magni, & Bartolomei Andreæ Terrigenæ hepatico fluxu laborantis, & summum iuuamentum in vtrisque cognoui. Verum si temporis congruitas consideratur respectu nostrę dispositionis, hoc etiam fieri debet conditionaliter, vel vt sumus naturaliter melius dispositi ad consequendum fructum medicatarum aquaram, vel vt accidentaliter cogimur quærere fructũ ipsarum. Nulli dubiũ est, quod naturaliter magis prompti sumus ad acquirendum fructum Thermarum in vere primum mox in autumno, quàm alijs temporibus, & propter virtutis constantiam, & propter aeris benignitatem, nec non etiam propter complexionis dispositionem: virtus enim melius resistit incommodis, & laboribus à dimidio veris vsque ad principium æstatis, & in autumno, quàm alijs temporibus. Per similiter benignior est in dictis temporibus, quàm in alijs & propter hanc benignitatem non dum, facilitat tollerantiam incommodorum exstentium in vsu harum aquarum; sed etiam præstat iuuamentum in earum digestione. Complexio tandem est melius disposita ad consequendo fructus balneorum in his tempori bus, quàm in alijs, cum redatur magis tractabilis in prædominio humiditatis, quàm in prędominio siccitatis, & in operationibus balneorum talis dispositio requiritur, cum euacuatio, & alteratio tentari non possint nisi in ipsa humiditate, existens igitur in his temporibns naturale prædominium humiditatis, propterea complexio est melius disposita

in

in dictis tepo[r]ibus, quam in alis. Additur alia ratio, & est quod ex quatuor humoribus existentibus in corpore nostro cum principalis sit sanguineus, & reliqui ab ipso dependentes, si volumus aliorum humorum malas qualitates tollere, necessarium est, malam sanguinis qualitatem corrigere; sanguis autem non potest melius corrigi, quàm in proprio prędominio, quod est tempore veris, propterea in vere sumus męlius dispositi ad consequendos fructus ex his balneis, á quibus præcipuè emendatur, quod est pręcipua causa morborum, & sanguinis principium, ut alias dictum fuit. Rerum tandem magistra experentia idem confirmat: cognoui enim frugaliorem fructum percipi in uere, quam in æstate, faciliusque eo tempore sufferri balneorum incommoda. Hinc est, quod antiquitus ad hæc balnea accedere incipiebant à principio mensis Maij nec ultra mensem Iunij permanebant, imo transacto solenni die Diui Iouannis Baptistæ quilibet discede ba[t] sicut à pueritià semper obseruaui, & licet hoc fieret propter aeris benignitatem tunc temporis citius aduenientem, nihilominus nō debemus nec in præsenti in usu balneorum expectare ecceßiuos æstatis calores. qnoniam tunc uirtus debilitatam difficulter subicitur Thermarum in commodis, & prædominium siccitatis in aere, & complexione non permittit tractabilia reddi corpora ut requiritur in operatione balnearum; quarè firmari potest hæc regula, quod aquæ thermales Sancti Caßiani sumi debent principaliter in uere, uel saltem in autumno. Acidentaliter autem coacti quærere fructum ab his balneum omni tempore poßumus efficere, ut ex dictis colligi potest.

De hora potus. Cap. VII.

SOlet prætereà committi ut plurimum alius error non minoris præiudicij, & est, quod summo mane aliqui surgunt, & conferunt se ad hos fontes existimantes magis utile esse bibere has aquas ante solis ortũ ad euitandum sudorẽ, qui prouocari solet propter solis uigorẽ in reditu, ne effectum assumptæ aquæ impediat, sed hoc seruari nullo modo debet, tum quia in his regiōibus per tres, uel quatuor horas ab ortu sol non est tanti uigoris, ut nocere poßit, tum etiã quia hoc seruãtes sæpe incidunt in febrẽ, uel aliud accidens, quẽadmodum euenit annis elapsis Ill. & R. Domino Cardi. Borromeo redeunti à fontibus, quãdo alij fontes ipsos

pere-

petebant. in febrem enim tertianam incidit, quod factum fuit pri mo respectu acuitatis aeris, quilicet sit perfectissimus in his parti bus, nihilominus ut matutinus semper nocere potest; deinde respectu quietis omissæ: quia ut corpora quiete maxime gaudent, ita eadem priuata tristantur, & labefactantur; ex quo nocuum est in eo tempore summo mane surgere, cum nox breuis sit, & interdiu quiscere non conueniat, ut in fra declarabitur idcirco saluberrimum erit statuere, ut in ortu solis, uel parum ante solis ortum quilibet balnea petat qui aquam hanc potare intendit.

De spacto temporis in potu. Cap. VIII.

AQuam, quam quis sumere præsupponit animaduertat, ne continuata serie bibat, sed in plures uices partiatur, alioquin in hoc maximum inconueniens incurret, quod uomitnm facillime excitabit sine aliquo iuuamento propter uentriculi præcipitem distensionem, & arduam defatigationem eiusdem in recipiendo intermissiue magnam aquæ, quantitatem, & non tantum debet tempus interponi inter ciatum, & ciatum, sed & ipse aqua ciatus leui haustu, non ingurgitando sumi debet; Quare determinari debet, ut sumatur tota aqua in spacio unius horæ, & si quis extendatur usque ad dimidium alterius horæ non erit inconueniens: quia hoc modo euitabitur, quod supradictum fuit.

Quid faciendum ante potum. Cap. VIIII.

PRiusquã aliquis sumat aquam, uacuum habere studeat uentriculum, ut moris est in assumptione cuiuscumque medicamenti, & alui excrementa deijciat, si possibile fuerit, deinde in ambulet aliquantisper, & leniter; ita quod corpus non immoderate incalescat exterius, quia ex tali deambulatione intestina incalescunt, & reduntur validiora tam ad suscipiendam, quã etiam ad excernendam aquam: calor enim naturalis ex leui exercitio excitatur, & fortior euadit supra id, quod est sibi noxium. Determinandum igitur est, ut ieiuno uentriculo aqua sumatur deiectis prius alui excrementis, & præmissa leni deambulatione si fieri potest; quod additum est respectu eorum, qui deambulare non possunt, & coguntur sumere aquã in lecto, uel ad aquas conferunt quouis alio modo, ut fit quotidie, & his loco exercitii succurritur ut in fra.

Unde

Unde incipiendum in poterne. Cap. X.

EX aquis potabilibus Sancti Cassiani licet præcipua laus sit aquæ ficuncellæ eò quod mediate, uel immediate succurrat omnibus humani corporis affectibus vnde tam celebre nomen per vniuersum sibi assumpsit, vt supra declaratum fuit, nihilominus quoniam reliquæ non casu à natura sunt productæ, sed miro artificio, cum sint omnes pro peculiari beneficio datæ, vt dictum est & possibile sit inferri ab aliqua earum damnum aliquod, dum proprium munus exercet, quamadmodum veretur de ficuncella, quod ventriculum ledat, dum hępati succurrit, & de balneo magno, quod dum ventriculum roborat, hepati noceat; id circo declarandum est in præsenti, quis ordo seruandus sit in earum potu. Non desunt ex modernis practicis, qui ante aquam ficuncellę consulunt, ut sumatur aqua Tettuccij ad euitandum nocumentum possibile inferri ab aqua ficuncellæ, & omittunt aquam balnei magni, ut assuetum est antiquitus, attestantes, hepar inflammari ab aqua balnei magni, quod non contingere dicunt ex potu aquæ Tettuccij, vnde cum foueatur ab ea ventriculus sine hepatis offensione, merito concludunt ab ipsa ordiendum esse ante ficuncellã, non á balneo magno Cui opinioni sicut assentire numquam potui, sic nec debeo multis de causis; primò ne prouidenti naturæ inuiriam faciam, à qua cum illud maximum datum sit huic loco, ut si quid nocumenti possit inferri ab aliquo balneo, in promptu reperiatur in ijsdem balneis, quod remouere possit illud nocumentum, vanum existimo, aliunde petere auxilium, quando in loco proprio haberi potest, & quod magis refert, ratio hæc me monet, ne sequar hanc opinionem: quia vbi maius iuuamentum reperitur, non relinquendum est pro minori consequendo, quod autem ab aqua balnei magni proueniat maius iuuamentum, quam ab aqua Tettuccij, inde manifestum apparet, quod aqua balnei magni munitum reddit ventriculum ad euitandum damnum possibile inferri à ficuncella, ut facit aqua Tettuccij, similiter alui excrementa deijcit, & quod præcipuè attendi debet, omnes alias partes, per quas transire debet aqua ficuncellæ, ab excrementis etiam purgat, quod non est datum aquæ Tettuccij, vnde aqua balnei magni cum remoueat ventriculi nocumentum, purget aluum, & præparet omnes alias partes pro transitu

aquæ ficuncellæ, sequitur, quod ex ipsa consequatur maius iuuamentum, & per consequens, quod ab ipsa sit ordiendum, non ab aqua Tettuccij. Additur ratio sympathæ, quę reperitur in his aquis, propter quam simul cum permanere possint, superuacaneum est, aliunde petere auxilium, quando proximum est sine suspicione alterationis. Vltimo experientia ipsa à dicta opinione me remouet: antiquitus enim vidi hunc ordinem seruatum fuisse sine detrimento, imo cum vtilitate; & sic eundem ordinem seruandum esse semper attestabor, incipiendum videlicet esse à balneo magno his, qui sumere volunt aquam ficuncellæ. Neque sunt audiendi asserentes aquam balnei magni calefacere hepar, & aquā Tettuccij non calefacere, cum non transeat per ipsum, sicut facit aqua balnei magni, primò quia agitur de impossibili, quod aliqua portiuncula con transeat per hepar, ut moris est cuiuscumque rei in ventriculo existentis; deinde quia dato, quod principaliter per ipsum non transeat, si hepar non calefit ab aqua Tettuccij per transitum, potest calefieri ex propinquitate contactus, non secus ac faciat ignis, præterea quia aqua balnei magni, & si sit facultatis calefactiuæ, nihilominus per duos, vel tres dies in principio assumpta hanc facultatem cum detrimento exercere non potest tum propter aliarum minerarum participationem refrangentem hanc eius virtutem; tum etiam propter humores existentes in hepate ante propriam euacuationem non permittentes facultatem hanc exerceri. Vltimo quia statim succedit vsus ficuncellæ, quæ non permittit infigi vllum damnum ab aqua balnei magni, sed tantum sequi iuuamentum, scilicet pręperationem ventriculi, & aliarum partium; ex quo maius cum sit iuuamentum, quàm detrimentum, in usu harum aquarum stilus antiquus est sequendus. Num autem sumi debeat aqua balnei magni vno, vel pluribus diebus, consulendus est peritus medicus, qui habita consideratione debilitatis ventriculi, & obstructionis aliarum partium determinabit numerum dierum dicti balnei magni inseruientium pro præparatione ficuncellæ, & sic purgato aure audietur Auic. lib. primo fen. 2. doctr. 2. cap. 16. damnumque euitabitur possibile inferri ab aquis aluminosis non caute administratis.

De dosi harum aquarum. Cap. XI.

AQuæ Assumendæ quantitas præscribi absolutè non potest, sed in ea seruari debet, quod Gal. 2. de rcen. vict in morb. aiut.

acut. præcipit de alijs medicamentis, qualitas videlicet complexionis: ſunt enim aliqui maiori egentes medicamenti quantitate aliqui vero pauciori contenti. Qualitas autem complexionis eſt attendenda penes ſexum, ætatem, ſtatum; & aſſuefactionem; mulier namque leuiori eget medicamento, quàm uir, & adoleſcentes, atque ſenes non ſufferunt illud medicamentum, quod tollerant in conſiſtenti ætate poſiti, ruſtici preterea, & ij præſertim, qui vitam agunt in aere grauiori, ſunt difficilioris ſolutionis, & propterea in ijs requiritur maior doſis medicamenti, quàm in nobilibus, vitam preſertim agentibus in Ciuitatibus optimi aeris. Idemque ſeruatur in his qui aſſuefacti medicamentis, vtuntur eiſdem ut cibi, propterea doſis aquæ aſſumendæ determinate preſcribi non poteſt. Nihilominus ut diſtincte, & ordinatè procedatur in hoc; animaduertendum eſt, quod pro doſi vel intelligitur doſis quotidiana, vel numerus dierum, ſi quæritur doſis quotidiana, dicitur, quod minor quantitas in mulieribus, adoleſcentibus, & ſenibus non debet eſſe ſeptem liberarũ, nec vltra duodecim libras aſcendere debent Ruſtici autem, & qui aſſiduè medicamentis ſunt dediti, non ſumant minorem quantitatem duodecim librarum aſcendentes vſque ad viginti. Reliqui verò doſim in medio poſitam ſeruabunt, & hic ordo ſequendus eſt in omnibus, alioqnin ſi eſſet minor quantitas, quam par ſit, parum vel nihil aquireretur, cum ſit medicamentum adeo familiare, vt à natura amplectatur; tamquam cibus, & ſi eſſet maior quantitas, quam deceat, uel vomitum excitaret, uel ipſam ventriculi virtutem læderet, unde magis nocere, quam prodeſſe poſſet. In hac autem quotidiana doſi duo ſunt notanda, quorum alterum eſt, quod primo die ſumi non debet eadem quantitas, quæ ſumenda eſt in ſequentibus, ſed á pauciori quantitate ordiendum eſt, & procedendum gradatim vſque ad quartum diem, & poſtea permanendum ſemper in eadem quantitate alterum eſt, quod ſi dum bibitur, euenerit, ut uomitus excitetur, quod fit ut plurimum primo, & ſecundo die, non debet ſumi alia aqua vice reiectę per uomitum, ſed ſufficit unicuique peruenire ad quantitatem ſibi aſſignatam, dummodo per vomitum non iudicetur redditam eſſe vltra quartã partem aquæ aſſumptæ in quo caſu neceſſarium eſt repetere aliquam portionem reiectæ aquæ, & ſic in quotidiana doſi ſtatuatur, quod gradatim procedatur ad aſſignatam quantitatem pro diuerſitate complexionis, & ſi reijciatur aqua ſupra quartam partem, aſſu-

matur denuo aliqua portio aquæ pro ea, quæ reiecta fuit si deinde quæritur numerus dierum, determinatur, quod cum balnea nō petantur ut plurimum nisi ex causa multum necessaria, & communis; schola non imperet vsum balneor nisi in fortibus ægritudinibus; sic etiam debet numerus dierum proportionari qualitati complexionis, & affectus; & absolute non debet esse minor quindecim dierum, & prosequi quilibet potest, vsque ad viginti, & triginta cum beneficio absque detrimenti suspicione, cum agant aquæ iste, non sola qualitate, sed quantitate dosis, & dierum. Qui uerò eis utuntur leui de causa, his sufficit numerus decim, vel duodecim dierū, & hæc sufficiant de quantitate dosis assumendæ:

De victus ratione in potu. Cap. XII.

DE victus ratione seruandi in epotu harum aquarum ut sermo fiat, primò notandum est, quod quemadmodum ex Gal. in lib. de nat. hum. com. 2. pro victu quandoque non solus cibus, & potus intelligitur, sed sæpe hoc nomine omnia vitę instituta comprehenduntur, sic in præsenti non intelligitur solum de cibo, & potu; sed etiam de regimine omnium rerum non naturalium, & animi accidetium, & præcipue de aere, qui eligendus est placidus, non nimis frigidus, nec valde calidus; vnde circa solis ortū (vt notatum est supra) non multum ante proficiscendum est ad potum propter aeris serenitatē frigidam semper existentem in his regionibus, nec nimis tardandum post solis ortum, ut caliditas euitetur, quæ assiduè inualescit in illis temporibus ab ortu solis. Similiter abstinendum est à potu in aere extreme calido, & sicco propter innatæ virtutis debilitatem, quæ ut aduersatur vsui aliorum medicamentorum ex Gal. sic etiam prohibet vsum harum aquarum in his temporibus; nec etiam tentandus est usus earundem in aere extreme frigido, & sicco, & quando uenti extremè insufflant; quare aer amenus esse debet, & propterea aerem vernalem, vel autumnalem eligendum esse supra fuit determinatum. De cibo postea, & potu tria sunt, quæ perpendi debent; quātitas, qualitas, & quando administrari debeant: debemus enim inprimis quantitatem examinare: quia in potu harum aquarum licet vigeat fames, cauendum tamen est à superflua cibi quantitate, ne præcipua morborum causa excitetur, quæ à repletione ex Hipp. originem trahit, & quoniam præcisa quantitas præscribi

non poteſt reſpectu diuerſitatis complexionum appetentium maiorem, uel minorem cibi quantitatem, ſatis erit in hoc recordari eius, quod dixit Gal. in lib. art. med. cap. 8. quod uidelicet præſidie non eget, qui ſingulorum, quę apponuntur, quantitatem imetitur pro æqualitate appetitus, & coctionis, illiosque dicti meminiſſe, quod ſicut ſine fame nullus debet accedere ad mentam, ſic nec vllus à menſa ſine fame ſurgere debet. Quod facilius ſeruabitur, ſi uariatis cibis corpus non cibetur, quod attendendum eſt in qualitate cibi aſſumendi: dum enim præ manibus plures cibos hæbemus, inminet repletionis periculum, quarè cibi qualitas ſimplex ſit, & ſit cibus elixus, non diuerſimode præparatus: quia hoc modo euitabitur repletio, nec ventriculus defatigatus in digeſtione aquæ aſſumptæ lædetur, cum facilius cibos elixos, quam alio modo præpararos concoquat, non tamen negauerim, ut aliquando in principio menſæ conſedatur vſus animularum, & hepatum pullorum ſtufatorum, ſed cum uire. & pinguedine caſtratorum, atque ſucco agreſtæ; nec ſimiliter negauerim in fine menſæ ceraſa amarena cocta, & amygdala recentia, ſimileſque fructus. Cibi deinde qualitas non ſolum conſiſtit in pręparatione, ſed etiam in electione, unde cibus debet eſſe pullorum, veruecis, hedorum, vitularum, & pipionum in his diebus, in quibus licet commedere carnem; in alijs autem diebus oua ſunt eligenda, cucurbitæ blitum, & borrago, quæ non cum oleo, ſed cum ouis præparentur, ſimiliter oua non frixa, nec toſta ſunt coquenda, & abſtinendum eſt ab alijs carnibus, piſcibus, lacticiolijs, fructibus, aromaticis, & alijs ualde calidis cibi, acutis ſalſis, & ad caput effumantibus, ſi cõſequi exoptamus vtilitatẽ ex his fontibus. Vinũ præterea eligatur ponticũ, nõ dulce, & albũ, ſufficienter linfatũ, nõ cũ aqua balnei, ut quibuſdã placet, ſed cũ alia cocta, vel leui cruda, & in hac ſalutari dieta ieiuniũ ſeruandũ eſt, non enim quauis hora cibus aſſumendus eſt, ſed ſtatuto tempore. Quando autẽ ſit cibus aſſumendus, determinari neq; hoc abſolute poteſt, cum alij citius, alij tardius cõmedere cogantur, vel propter celeritatẽ, & tarditatẽ digeſtionis aquæ aſſumpte; uel etiã, quia inueniuntur aliqui nõ valentes ſufferre longam inediam. Pro determinatioue tamen concludendũ eſt, expectandũ eſſe aquæ digeſtionẽ non ex toto corpore: quia hæc (ut declaratũ eſt ſupra) nõ fit ne dum ante prandiũ, ſed nec poſt prandiũ, & propter hoc nõ ſunt audiendi, qui putant non eſſe cibum aſſumendum, donec tota aqua reddita non fuerit; ſed ſufficit expectare digeſtionem aquæ, quæ

fieri debet in ventriculo, & fieri non potest in minori spacio septem horarum, & quandoque in spacio octo, vel nouem horarum Nec similiter semper sunt audiendi, qui dicunt posse commedi, quando lotium redditur coloratum, quasi sit certum signum digestionis: quia vrina ut in multis fallax est, sicut quotidie in comuni praxi cernitur, sic etiam in hac aquæ digestione fallere potest, cum possit colorari ante digestionem, uel propter eccessum caloris hepatis, uel propter mixtioné humorum ab ipsa aqua eductorum sicut fieri cernitur primis diebus assumptionis aquæ, in quibus vna, vel duobus horis ab assumptione aquæ redditur vrina colorata quàmuis aqua ad huc supersit in ventriculo. Seruetur igitur hæc regula, ut ieiunetur aqua ad minus septem horis, & non excedatur spacium nouem horarum, quàmuis vrina non sit colorata, tum quia ventriculus labefactaretur ex tam longa inedia, tum etiam quia non colorari vrinam intra dictum tempus non potest procedere ex indigestione, sed alia de causa, nempe ex debilitate, & frigiditate corporis, vt colligitur ex Gal. de dyn. & ideo concludi potest, quod licet vrina sit index indigestionis ex Gal. loco citato, non tamen semper ostendit verum, vt idemet asserit 3. de præsag. ex puls. vnde non semper est expectanda vrina colorata, sed sufficit spacium temporis assignatum pro determinatione horę prandij. De sero autem num liceat aliquid sumere, dubitatur à multis; dicunt enim aliqui, nihil sumendum esse de sero, primò quia cum parum temporis intersit à commestione ad horá eundi dormitum, digestio facta esse non potest, præsetim quod in prandio optime commeditur; propterea ne turbetur digestio, & ventriculus lędatur, nihil de sero sumendum esse concludunt, deinde à cibo abstinendum esse dicto tempore asserunt, ut ventriculus die sequenti sit melius dispositus ad aquæ assumptionem: Verum, sit pace horum dictum, hęc opinio mihi non arridet: consulo enim, vt aliquid sumatur: priusquam ad dormiendum quis eat, primò ut fugiatur nimia satietas in prandio, quod maximè attendi debet, ne alteratiua debilis tunc existens nimis fatigetur, deinde pro conciliatione somni. sed animaduertendum est, quod sufficit paucus cibus, & facilis concoctionis, qualis est in diebus carnis parum panatellę in iure carnis, desuper bibendo parum vini optime linfati, in alijs autem diebus sorbitio vitelli vnius oui uel duorum recentium cauendumque est ab azimis quouis modo factis, cum difficillime digerantur, & hoc modo verendum

non

non est de impedimento digestionis: quia licet in dicto tempore non sit omnino absoluta digestio, nihilominus reperitur in tali statu, ut turbari non possit ab assumptione pauci cibi facilisque concoctanis, & istiusmodi cibus uentriculum impedire non potest in assumptione aquæ. Superest nunc videre, quid agendum sit circa motum, & quietem; somnum, & vigiliam, inanitionem, & repletionem, vt compleatur sermo de regimine rerum non naturalium. De motu igitur, & quiete loquendo animaduertendum est, quod dum bibitur aqua, nec non etiam translacta potione quiescere nemo debet per tres, uel quatuor horas, sed assiduè se exercere, non tamen cum uiolentia, ne sudor prouocetur: quia si cum uiolento exercitio excitaretur, damnum hoc sequeretur, quod aqua à proprio cursu auocaretur, cum per secessum, & vrinam, non per sudorem reddi debeat; preterquam quod euacuatio per sudorem est minus salubris, & in ea uirtus magis debilitatur quarè mitis esse debet motus. Translacto postea dicto tempore non semper deambulandum est, sed quandoque quiescendũ per inter ualla usque ad horam prandij, & post prandium consumi potest tempus in ludis, & alijs solatijs, donec accedat uigesima secunda hora, quo tempore beambulandum est ad loca aperta ad fruendam aeris amenitatem per horam cum dimidia, ut deinde gratior sit somnus, & quies nocturna. Qui uero deambulare non possunt, his concedi potest, ut equitando se exerceant, dum aquã bibunt, quemadmodum annis elapsis fuit factum in nobili quadam muliere Camerinensi, cum non posset proprijs pedibus se exercere, deferri etiam conceditur super sedem loco exercitij, & tandem conceditur, ut proprio cubili aquam quis sumat calido existente thalamo, pannis optime coopertus, uentriculoque pannis calefacto, ac minime dormiendo, ut fecit Dominus Ioannes Maria prędictus prima uice, qua accessit ad hęc balnea, & quotidie faciunt multi. In his autem, qui equitando, aut super sedem, uel proprio cubili aquam sument, quoniam seruari non potest dictũ Hipp. part. 4. aph. 15. co ad iuuanda est debiles aquarum solutio cum calcari vnciæ unius, uel duarum syr. ros. sol. uel alterius rei qualibet mane, ubi alijs sufficit tribuere prima tantum mane cum primo ciato aquę uncias tres, vel quatuor syr. ros. sol. uel mell. ros. uel alterius syr: pro diuersitate affectuum, uel etiam salis communis collari uno, uel duobus secumdum corporis dispositionem ad lubricitatem, uel stipticitatẽ. De somno, & uigilia

loquendo

loquendo cauendum est in primis à nocturnis vigilijs: quoniam cum vires lædant, easque resoluant ex Gal. 12. meth. & inter causas extrinsecas, easque recentes læsionum nostri corporis numerentur ab eodem in lib. de nat. hum, com. 2. fugiendæ semper sunt, & præsertim in hoc tempore, in quo corpus assidue deambulans, laborat, & virtus fatigata in digestione harum aquarum redditur debilis; propterea non vigilijs, sed somno in nocte egent, qui balneis vtuntur in potu, & eò magis, quia interdiu nullo pacto dormiendum est, atque à somno diurno tamquam à peste quilibet alienus esse debet: non enim tantum obest, sed etiam non nullos necat, ut fieri vidi annis elapsis. Nec imitandi sunt, qui post prandium quandoque dormire solent, quoniam de raro accidit, ut non verificetur, quod dicit Gal. com. 4. aph. 67. quod videlicet ad somnum conuersis post cibum caput impletur: quia si possibile est hoc euenire quouis tempore, in hoc præsertim est facillimum, cum corpus satis ample nutriatur, & caput ex præcedenti euacuationem reddatur magis dispositum ad suscipiendos uapores, quare post prandium non est dormiendum, & ideo à nocturnis uigilijs abstinendum. Quod ut facilius exequi possit, animi accidentia corrigi debent, cum ab ipsis ex Gal. 12. meth. ut plurimum excitentur uigiliæ; idcirco omnes animi immodici affectus positi à Gal. in lib. art. med. cap. 85. sunt deponendi, scilicet ira, tristitià, excandescentia, timor, & inuidia, cum hæc corpus alterent, & à naturali statu auertant. Qui uero huic medicamento in cumbit, in ludis, & solatij s commorari debet, non tamen sint ludi uitiosi, quoniam animi affectus commouere possunt. cum nullus possit esse adeo constans, ut sentiens damnum ex ludo alicuis momenti, aptus sit corrigere animi affectus, incũbere igitur ludo quilibet debet pro solatio, non pro lucro; Nec pariter solatia talia esse debent, ut uenereos affectus excitent: quoniam eorum tempus opportunum non est balneorum usus, ut colligi potest ex Gal. in lib. art. med. cap. 85, ubi assignans tempus opportunum ad eum utendum dicit, corpus in omnium rerum circunstantiam ex quisita mediocretate debere esse constitutum, adeo ut non sit supra modum plenum, neque uacuum, neque excedat in calore aut frigore, aut siccitate, aut humiditate, & si quando contigerit aberrare, subiungit, melius esse ut quis venereis utatur corpore magis calefacto, quàm infrigidato, & pleno, quam uacuo, & humecto potius, quàm exiccato; quorum contrarium

rium inuenitur in vsu balneorum, quouis modo administrentur Idcirco abstinendum est à venereis, & ab his, quæ venereos affectus excitare possunt; eòque magis à coitu est abstinendum: quia vltimi alimenti euacuatio cum fiat per ipsum, incidetur in errorem inanitionis, quæ euitari debet in balneis non secus, ac repletio; & itastandum est in regimine omnium rerum non naturalium, ut ex his Thermis consequi quilibet possit fructus, dum in potu administrantur.

De regulis seruandis in his balneis extrinsece admin istratis. *Cap. XIII.*

THermæ Sancti Cassiani celebres cum sint non tantum ex mirabilbus effectibus earum, sed etim ex vniuersali earundẽ administratione; propterea enarratis regulis seruandis in vsu potus, reliquum est uidere, quid sit seruandum, quando extrinsece administrantur. Quoniam autem extrinseca earum administratio consistit in infusione, duccia, & linimento, rationi congruũ videtur, de his prius dicendum esse, quæ seruari debent in infusione, cum balneorum vsus magis vniuersalis sit infusio, quàm lininentum, & duccia, vt supra dictum fuit. Vt igitur ordinate, rectaque methodo in infusione procedamus, ante omnia qualitatem affectus perpendere debemus, si cupimus maximos eorum errores subterfugere, qui nulla habita affectus consideratione immergi ægrotos consulunt in his aquis thermalibus, vnde potius damnum, quam iuuamentum sequitur: affectus enim vt extrinsece, & intrinsece moueri potest, & in diuerso reperitur statu, sic etiam diuersimode mederi debet, & id circo quando patiens pro curatione accedens ad hæc balnea offertur, de qualitate affectus, eiusdemque origine est axaminandus, ut ei recta curandi methodus assignetur. Quando igitur quis ex trinsece in parte aliqua offensus fuerit, vel ex casu, vel exuulnere, aut alia simili occasione, tunc certè sufficit ei pro infusione partis lęsæ vniuersalis pręparatio syrupporum, & pharmacorum; verum si pars aliqua inualueat ex causa intrinseca, cuiusmodi est paralysis, Ischias, ulcus dolorosum, & crucians cum ossis corrosione, & similes affectus, tunc post vniuersalem præparationem ad particularem deueniendum est, priusquam infusioni patiens subijciatur, quæ fit cum ijsdem aquis in potu, & duccia administraris; & di-

citur particularis, non solum quia sic administratæ, respiciu
causam efficientem à mala hepatis dispositione prouenientem,
causam materialem á capite in subiectas partes influentem;
ex particulari earum effectu: quia vtramque causá corrigen
primò humores noxios soluendo euacuant, mox adstringen
fluxum humorum à partibus affectis remouent, & sic tuto in b
neis infundi possunt, certiorque salus ex ipsis reportatur. N
sit, qui dicere audeat, vanam esse hanc intentionem in balne
cum ad ipsa recurrant morbi in facto esse, non in fieri, & prop
rea satis esse per balneationem læse parti succurrere, nec frus
terendum esse tempus in eius recuperatione, quod iam transi
quia supradicta curandi intentio licet necessaria non sit ex pa
originis; est tamē necessaria ex parte conseruationis, cum assid
influens humor morbum conseruet in parte affecta; vnde per
ctè curari non potest læsa pars, nisi prius cohibeatur, quod ea
assidue lędit, nec ab isto ordine recedat, qui cupit optatam rep
tare salutem, eamdemque stabilem, alioquin tuta non erit rec
perata salus, & ideo nullus mirari debet, si quando post baln
inrdinate administrata affectus reuiuiscit, & interdum fit peio
conditionis; rectæque administrationis exemplum sumatur pr
cipuè à supradicto Domino Ioanne Maria signo, qui vlcere
fecto in talo, ut supra dictum fuit, accedens ad hæc balnea ex
ctissimè Florentiæ curatus fuit, sed hanc præparationem non s
ficientem iudicans ob dictam rationem, particulari eum subij
re volui curationi, nempe epotu, aquæ ficuncelle, & Buxi, Du
ciæque capiti opportunæ, antequam læsam partem exponerem
fusioni, & ducciæ sancti Georgij, & iste curandi modus quàm
non fuisset ei ab Excellentissimis Medicis Florentiæ assignatu
fuit nihilominus confirmatus statim, ac eis per litteras à Nob
laudomia eius matre fuit expositus, & hunc ordinem secu
ad optatam salutem peruenit, nec non perueniet, qui eundem
quetur. Vnde pro balneandis statui potest hæc prima regula
qui detinentur affectione inquauis corporis parte ex causa int
seca, non exponant læsam partem infusioni, quin prius læsio
causam emendent purgatione vniuersali medicamentorum
particulari aquarum thermalium. Quibus verò pars est affe
ex causa extrinseca, sufficit pro infusione vniuersalis purgat
dummodo in affectione nó concurrat aliquid intrinsecus, in c
casu requiretur etiam particularis præparatio, prout Physici
timatiua

marina iudicabit necessarium pro consecutione salutis. Est præterea ante ingressum balneorum obseruandum, ut alui excrementa in primis emittantur, totumque corpus expurgetur; alioquin quemadmodum in exercitatione assumpta ante expulsionem excrementorum in vesica, & inferioribus intestinis contentorum imminet periculum, ne quid ex his in ambitum corporis rapiatur raptũ uidelicet caloris ui, qui per exercitationẽ accenditur, vt notat Gal. 2 de san. tuen. cap. 2. ita in balneatione idem periculũ imminet, cum balneum ex Gal. 2. de sympt. caus. cap. 5. sit ex his quæ excrementa quieta calefaciendo, attenuando, & in spiritum vertendo ad motum excitent, unde postea dictum periculum excitari potest, & accidentia ab eo dependentia à Gal. locis citatis enarrata; & precipue 5. de san. tuen. & 3. de roe. vict. dicente. Sciuetis in vniuersũ de Balneorũ viribus in particularibus curãdis affectibus, quod si nõ euacuato prius corpore adhibeantur, membris affectis fluxionẽ pariunt, quare corpus ab excremẽtis quilibet exonorare cõetur, priusquã in balneis immergatur, & sic etiã obtemperabitur præcepto Hipp. cõ 3. de vict. roe. in morb. auit. 59. Quod si natura nõ cõcedatur exonerari posse corpus ab excrementis, fiat arte, uel suppositorio, uel lcystere alternis saltẽ diebus, ne diu excrementa etiã in corpore detẽta, uel putrescant, vt notat Gal. 3. de nat. facult. cap. 12. uel sursũ recurrant, uel alia excitent accidẽtia. Erit insuper satis vtile ante ingresũ aliquãtisper, & cõmodè deambulare: quia uires hocpacto expergefactæ corpus disponũt ad sufferẽda facilius incõmoda balneorũ, expultrix facultas excitatur ad profligationẽ noxiorũ humorũ in quacũq; parte corqoris cõtineantur, & quod præcipuè attẽdi debet, ex genuini caloris excitatione singulæ corporis partes præparãtur ad suscipiendã vtilitatẽ ex ijsdẽ balneis. Salubre igitur cuilibet erit ante infusionẽ aliquãtisper se exercere; qui verò aliquo impedimẽto detenti hoc efficere nõ possunt, loco exercitij frictionibus vtantur, cũ ex ipsis etiã satis cõmodè cõsequi vnus, puisq; possit quod propositũ est de exercitio. In ipso autẽ ingressu hora ast examinanda, spaciũ temporis, quo permanere quis debet in balneo; ordo seruãdus in ingressu, permansione, & egressu; & ultimo regimẽ uictus. Quod spectat ad primũ, cũ bis ingrediatur in die in balneũ, hora matutina nõ debet esse ante solis ortũ: quia tũc tẽporis aer frigidus existens ex sui natura, corporũ trãspirationẽ prohibet eãdẽq; cõdensat, vbi requiritur in ipsis laxatio, & licet à balneo proprio laxẽtur

propter præcedentem constipationem non sit sine aliqua virtutis alteratione. Prętetea partes existentes supra aquam, ab ambiente frigido semper existente ante solis ortum maxime offendi possunt, propterea á balneatione abstinẽdum ante solis ortum. Nec etiam conuenit hoc fieri in ipso solis ortu ob aeris impuritatem: sol enim oriens attrahit, quod est subtilissimum, & necessario uaporibus aerem inebriat, unde impurum reddi fatendũ est, existente autem sic impuro aere corpora etiam impura redduntur, propterea tunc temporis à balneatione sunt abstinenda: quia sic impura à balneis excitata in febrem, vel aliud accidens incurrere possent; condecens igitur hora erit in mane una hora post solis ortum, quo tempore aer benignior erit, & corpora à superfluitatibus expurgata. Post prandium autem hora erit satis distans ab assumptione cibi, & potus: maxime enim cauendum est ex præcepto Hipp. & Gal. 3. de ioe. vict. in morb. acut. tex. 55. ne qui nuper commederunt, vel biberunt, balneentur, cum his caput impleatur, qui biberunt, & qui cibum sumpserunt, non caput modo, sed corpus totum alimoniam ad se prius, quàm concocta fuerint, trahent, cui sententiæ se subscribit etiam Auic. lib. primo fen. 2. doctr. 2 cap. 19. dicens. Ingredientes in balneum illico post saturitatem in oppilationem incurrere, propteraequod à stomacho, & ab hepate nutrimentum ad membria trahitur non coctum. Idcirco post prandium cum expectari debeat concoctio, hora balneandi satis distans ab ipso esse debet: quia concoctio fieri non potest minori spacio sex, vel septem horarum, & tunc ad balneum ast accedendum. Spacium permanendi in balneo determinari non potest, & propter complexionis varietatem, nec non etiam propter diuersam morbi qualitatem; qui enim robusti sunt, & in medio vitę statu, facillime horam tollerant, senes verò adolesentes, & qui virtute sunt imbecilli, terminum horę attingere non valent; præterea qui balneare intendunt extremitates tantũ possunt diutius permanere in balneo, quàm qui corpus totum, vel eiusdem potiorem partem aquis subijcere coguntur pro determinatio ne tamen dici potest; quod spacium permanendi in balneo his, qui extremitates egent balneare, potest assignari usque ad duas horas; his verò, qui corpus totum, vel potiorem eius partem in fundere debent, si uirtute sint satis valida, assignari potest hora integra si vero debiles sint, nullum aliud assignari debet spacium, nisi virtutis tollerantia, ut euitentur nocumenta prouenien

tia ex longiori mora, quam deceat, ab Auic. enarrata in tertio tractatu libelli dicti de remouendis nocumentis, quæ accidunt in regimine sanitatis, & sic terminus assignabitur mediæ horæ in principio, qui postea augebitur, prout vires sufferre videbuntur. Ordo autem seruandus in ingressu, permansione, & egressu tanti momenti est, ut Hipp. 3. de roe. vict. in morb. acut. tex. 46. dixerit, quod si exacta cura inter lauandum non adhibeatur, non mediocre proueniet à lauacro malum in quibus verò consistat ordo iste, ex eodem Hipp. loco citato colligi potest, dum examinat regimen victus in rebus non naturalibus, nec non in cibo, & potu obseruationem enim in primis proponit in aere, quod intelligi debet non tantum in balneo, sed præcipuè in eius ingressu, vt colligitur ex illis uerbis (ad balneum via sit breuis) quasi dicat, ne dum quis expoliatus ad balneum se confert, à frigiditate ambentis offendatur vnde liquido constat, quantum quis erret, dum longe à balneo spoliatur: quia hoc pacto in accessu, & recessu refrigerandi periculum imminet; ex quo (si fieri potest) quilibet studeat spoliari in ipso balneo, ne offendatur ab ambiente in via, ob seruationem preterea proponit in motu, & quiete dicens. Ingressum facilem debere esse, & egressum similiter, quod autem per hęc verba intelligi possint motus, & quies, colligitur ex eo, quod dicit Paulus Aegineta lib. primo cap. 52. asserens in aquam sine tumultu, & lente descendi debere, cuius opinionis est etiam Aetius dicens lib. 3. de remed. cap. 177. balneorum aquas sensim, & leniter ingredi oportere: quia hoc pacto laxo corpori occurrentes interius penetrant, qui verò tumultuose, & turbulente insiliunt, horum corpora densantur, & inhorressunt, neque aquarum qualitatem suscipiunt. Neque hoc solum seruandum in ingressu, sed dum etiam quis permanet in balneo; quietè enim standum esse in balneo præcipit idem Hipp. quia, vt docet etiam Gal. corpus in balneo dum mollius, & laxius reddi debet, cum mouetur, musculi tenduntur, tensi verò minus tum molliuntur, tum relaxantur idemque affirmat Auic. lib. primo fen. 2. doctr. 2. cap. 19. dicens in balneis qui voluerit balneari, oportet vt in eis balneetur quiete, suauiter, ordinatim, & non subito; quare in ingressu leniter, & gradatim procedatur primò subijciendo corpus vsque ad os ventriculi, mox vsque ad pectus, vltimo usque ad ceruicem, & non totum corpus illico, quo modo ingressus, & permanentia erunt faciles, nec grauabitur natura subitis mutationibus,

balnei-

balneique laborem quilibet facilius tollerabit. Egressus pariter facilis esse debet ex eodem Hipp. qui talis erit, si contrarius seruetur ordo in exitu ei, qui propositus fuit in ingressu, scilicet ;vt quæ pars fuit vltima in ingressu, sit prima in exitu, & lineo panno exiccetur, mox gradatim totum corpus ita præparetur, & vltimò optime coopertum commode ad lectum deferatur calidum, si fieri potest, ut facilius expurgetur, quod balneum à centro ad circunferentiam concitauit, & euocauit; non fiat igitur subitus exitus à balneo, & sine præparatione vt iuuamentum absque detrimento à lauacro reportetur. Dum autem quis in lecto moratur post balneum, an liceat dormire, & prouocandus sit sudor, est etiam examinandum, ut ordo in omnibus diligentissime seruetur. Gal. com. 3. de vict. roe. in morb. acut. si declarat non semper laborantem ad balneum duci euacuandi corpus gratia, sed interdum ut humectetur, & madescat, quod immoderatius exaruit, ex quo colligitur non semper prouocandum esse sudorem, sed in ijs tantum morbis, qui non egent humectatione, & hoc nedum in lecto, sed etiam in balneo est attendendum, ut ex loco citato Gal. colligitur. Somnum autem ex Andrea Baccio lib. 7. cap. 25. concedi posse colligitur post balneum; propterea quod si somnes à balneo, & causa, & signum est percommodum speratæ vtilitatis, & è diuerso non posse à balneo dormire, nec causa, nec signum est commodum, cũ nihil sit, quod æque concoquat ea quę concoqui possunt, & malos succos per habitum digerat, quam somnus; pręsertim à balneo, ut etiam attestatur Gal. . .de san. tuen. videtur sine dubio concedi posse somnum post balneum, sed breuis esse debet, ne caput offendat.

Restat vltimo agatur de cibo, & potu, de quibus hæc tria perquiri debent, hora in primis, qua corpora sunt cibanda; deinde qualitas cibi, & potus, vltimo quantitas: in hora enim maximos vidi committi errores, dum prope ingressum, in ipso etiam balneo, vel statim post egressum non nulli tentarunt vel cibo, uel potu corpora nutrire, quod non conuenit vllo modo. Quod sit error propè ingressum corpora cibare, ex supradictis liquido constat, & si periculum imminet in cibatione corporum ante balneum, multo magis imminebit, si cibentur in balneo, cum in ipso sint porositates iam apertæ, & meatus torefacti, vnde facilior fit transitus alimoniæ non coctæ ad corpus totum, ex quo nec in balneo licet cibare corpora, sed post balneum; non tamen confestim

à balneo

à balneo sorbendum est, uel bibendum ex eodem Hipp. quia prę terquam quod cibum, uel potum sumere protinus replet caput, interdum etiam sic deuoratum superfluitare facit, ut testatur Gal. in expositione dicti ab Hipp. sedata igitur, quę ex balneo est turbatione commedere, uel bibere conuenit, quod fiet spacio uni us horæ, uel vltra, quo tempore exiens à balneo quiescat in lecto, donec caliditas fomentata ad benignitatem reducatur, & proprio calore corpus fruatur, & tunc temporis cibus sumendus est, & potus eiusdem qualitatis, de qua facta est mentio in potu. Potest tamen aliquid indulgeri his, qui balneantur præter cibos elixos, ut conseruetur in eis gustus, & appetitus, qui facillime in lauacro deperditur, & licet eius vice sitis inualescat, nihilominus à potu præter cibum maxime abstinendum est, præsertim aquæ frigidę, & in balneo, & post balneum: quia (ut monet Auic.) perueniens hæc ad stomachum propter aperitionem porositatum & meatuum, subito attrahitur ad hepar, & cor, unde infrigidantur ambo infrigidatione vehementi, aut debilitatur caliditas naturalis, & debilitantur, omnia viscera, & fieri potest dispositio ad hydropisim. Et hoc etiam Aetius sermone 13. 2. lib. cap. 83. reprobat dicens frigidam aquam potam à balneo morsus, doloresq; inducere, & subiungens idem effici à uino meraco, aut passo tacite damnet eos, qui exeuntes a balneo vtuntur pane infuso in huiusmodi vino, & ex tali infusione non parua oriri incommoda compertum est. Sunt igitur corpora cibanda, postquam à balneo quieuerint, vna, uel duabus horis, perfectaque cibi qualitate; & à satietate abstinendum est, præsertim in prandio propter lauacrum vesperi reiterandum; coena verò vberior concedi potest, & propter distantiam lauacri matutini, nec non etiam quia in somno nocturno fit perfecta concoctio nutrimenti assumpti, & sic in prandio sunt pauciori cibo corpora cibanda, quam in coena quę ordinem qui seruauerint, succedet eis, quod docit Hipp. loco citato scilicet, quod omnia ex lauacro commoda assequētur, quibus indigent, quod si in re unica, uel pluribus peccatum inciderit tantum abest ut prosit, quod potius noceat. Nec solum hoc est faciendum in vsu lauacri proprij, sed per aliquot dies post lauacrū quemadmodam est etiam faciendum in vsu potus propter uirtutis debilitatem relictam à fatigatione aquę assumptę, & lauacri seruetur igitur ordo in omnibus, ne balneis tribuatur, quod incuriæ est adscribendum, vt alias dictum fuit.

Quid

Quid seruandum sit in Duccia. Cap. XIIII.

TRia cum sint stillicidia vsitata in Thermis Sancti Cassiani, ut supra notat um est, ne fiat confusio in his tradendis, quæ seruari debent in quolibet eorum, prius determinādum est, quod sermo fiet de principali stillicidio capiti deseruiente; mox de eo, quo vtimur in corroboratione ventriculi; vltimo de stillicidio Sancti Georgij. Ordo seruandus in primo stillicidio in aliquibus conueniens cum regulis infusioni deseruientibus, examinabitur tantum in his, quæ particulariter ad ipsum spectant, & erunt, primo quid faciendum sit, antequam caput stillicidio subijciatur; deinde quid faciendum in ipso stillicidio, tertio, & vltimò quid sit faciendum post stillicidium. Quod spectat ad primum, animaduertendum est, quod prius corpus totum, & pręcipue caput præparandum est vniuersali præparatione, & particulari, ut dictū est in examine lauacri; sed facienda est distinctio qualitatis affectus: si enim affectus est per essentiam in capite, tunc post uniuersalem pręparationem particularis sit usus aquę Buxi per sex, uel octo dies. Si uero affectus est in capite per accidens, & per consensū, tunc præmissa uniuersali præparatione corrigenda est pars fouens affectum cum aqua ficuncellæ, si ab hepate morbus foueatur, uel cum aqua balnei magni, si uentriculus sit causa indispositionis, & ultimo accedendum est ad potum aquę Buxi per duos dies ante stillicidium pro eiusdem dispositione. Quod spectat ad secundum, in his tribus consistit, primo iu ordine subijciendi stillicidio; deinde in hora; ultimo in spacio temporis stillicidij. Subijci stillicidio nullus debet, quin prius commissura coronalis exactissime à pilis abradatur; præterea magnæ aquæ quantitati illico subijciendum non est, sed primis tribus diebus incipi debet cum pauciori quantitate, & postea accedendum est gradatim ad maiorem ducciam, & in quantitate etiam respiciendum est ad diuersitatem complexionis; minor enim quantitas requiritur in adolescentibus, quàm in adultis. Hora autem, qua quis ad ducciam accedere debet, sit duabus horis ad minus post solis ortum quia si cauendum est ab aeris intemperie in infusione, multò magis fieri debet in duccia, cum agatur de parte ex natura propria aeris offensioni subiecta, & eò magis dum curatur stillicidio, quod ipsius poros aperiens aeris frigiditatem facilius penetrare facit;

potest deinde prosequi vsque ad horam duodecimam, & tertiam decimam de mane; In sero autem incipi potest stillicidium hora vigesima vsque ad vigesimam secundam. Spacium temporis, vel consideraretur quotidianum, uel dierũ, quotidianum spacium est hora tantum secundũ comunẽ vsum, attamen si puer sit, & adolescens, non debet commorari sub stillicidio, sicut commorantur. qui ætate sunt consistenti. Si consideratur spacium dierum, in hoc casu respiciendum est ad affectum, etenim si sit affectus per accidens, tunc requirit minus temporis spacium, quàm si sit per essentiam, & ita in primo casu sufficere potest spacium quindecim dierum, in secundo autem ad mensem ascendendum est, & interdum ad quadraginta dies. Post diurnum stillicidium debet prius caput calidis pannis diligentissime exuccari, postea commissura coronalis liniri aqua ardenti, & puluere capitali inspergi, desuper rosaceum pannum ponendo, lineumque pileolum pro aeris defensione. In fine vero totius stillicidij denuo accedendum per duos dies ad potum apuæ Buxi, vt purgetur, si quid irresolutum à duccia sit relictũ, & caput ita coopertum præseruetur per decem, uel quindecim dies. In regimine rerum non naturalium, cibique, & potus, seruetur ordo infusionis; & hæc dixisse sufficiat de his, quæ particulariter requiruntur in administratione ducciæ capitis. In stillicidio balnei magni duo sufficit dicere, de spacio temporis, & de eo, quod fieri debet post ducciam, & in reliquis seruandum est, quod dictum est supra. Spacium temporis est hora tantum pro qualibet vice; & dierum spacium est octo, vel decem dierum, quod spacium sufficit in quauis graui indispositione, quamuis in casu præalligati Domini Hermanni de Staphis terminus fuerit viginti dierum, quod factum fuit respectu grauissimi affectus, & debilitatis artificialis ducciæ. Peracto deinde quotidiano stillicidio pannis calidis exactè ventriculus exuccandus est, & postea inungi debet aliquo linimento ipsum roborante, quale est oleum de nuce muscata, de menta, mastice; similibusque oleis per se, vel simul mixtis pro intentione imperantis. Pro stillicidio tandem Sancti Georgij sufficit hoc dicere, quod præmissis alijs solitis præparationibus debet etiam pars affecta disponi per infusionem eiusdem balnei per tres, uel quatuor dies, deinde subijci stillicidio dicto, in quo quis permanere potest hora cũ dimidia vsq; ad duas horas, vlculq; post exitum à duccia expurgandum est, apertumque seruari de-

bet cum spongia, vel saginali turunda, in reliquis conuenit cum infusione.

Quid seruandum sit in linimento. Cap. XV.

IN vsu balnei luti hæc duo examinanda principaliter occurrunt, primò quomodo linimentum hoc administrari debeat, deinde qua hora. Quicumque igitur vti voluerit hoc linimento animaduertere debet, quod præmissa consideratione qualitatis affectus, & preparationibus solitis, pars affecta balneo Sanctæ Mariæ disponenda est per sex, vel octo dies, & prosequendum deinde idem balneum mane, & sero (vt moris est balneari) & hora competenti administrari debet linimentum preparatum ex hoc luto animaduertendum præterea est in administratione, quod lutum hoc à fouea propria extractum primò in vmbra exiccari debet, & ita exiccatum postea teri, cribari, & vltimò cum aqua Sanctæ Mariæ reduci in formam linimenti, & ita preparatum super lesam partem subtiliter distendi, vt possit breui temporis spacio exiccari à sole, & in spacio duarum horarum reiterari sex, vel septem vicibus, quando autem emplastratio dicta est omnino exiccata, aqua dict. balnei pars illutata lauetur, & panno lineo exuccetur toties reiterando, quoties reiteratur linimentum. Hora tandem linimenti esse debet, quando sol magis viget, non enim in vsu linimenti respicitur concotio, vt in infusione, cum nõ uereatur in hoc de accidentibus in ea propositis hora igitur erit à decima septima, uel octaua vsq; ad vigesimã, & solum pars affecta soli est exponenda, caputq; præcipuè à sole defendendũ, & in parte affecta animaduertendũ est, ne quid soli exponatur luto nõ coopertũ, uel pannis: quia à solis feruore maximè lederetur; peracta autẽ vltima linitione diurna redeundũ est statim ad balneum Sanctæ Mariæ, ibiq; permanendũ vna hora, & in reliquis seruandus est, idẽ ordo infusionis. Non relinquã de hoc luto dicere, quod administrari etiã potest lutũ extra propriũ locũ, & vice aquę Sanctæ Mariæ reduci potest in formã linimenti cũ vino albo, vel lixiuio dulci, & lauari pars illutata cũ eodẽ uino, & lixiuio; sed non administratur cũ eo beneficio, quod cõfert in loco proprio. Vnde cõcludendũ est pro epilogo totius operis, quod qui desiderat maiorem fructũ ex his Thermis acquirere, ad eas accedere cõetur, & seruare quę hactenus dicta sunt: quia implorato prius Diuino auxilio, Dei paræq; Virginis, per ordinatã hanc administrationẽ perpauci discedent sine spe recuperandę salutis, quã vnicuiq; Deus cõcedat.

L A V S   D E O.

pag. 9. quando	quod
sic sæpe in sequenti intelligendum	
10 videstur	videtur
nunque viderrū.	numquā viderim.
dantas	claritas
antiquis	antiquius
inaytæ	inclytæ
suij	soli
suqberat, & collecta fuit	
12 uentur quādo	varietur quod
inlepidus	insipidus
13 ferrum esse	ferream esse
actum calidum	actu calida
14 quod potest	qui potest
experini futtia	experientia fuit
15 Bernaoditi	Bernardini
peruna	reddere
discideret	discederet
16 licetiam	hic etiam
vrea minora	ærea minera
accessit	recessit
17 istemet	iste me
18 deuiuare	deinde
aduinare	adiuuare
quicunque	quicquid
ponte sulphureā	fronte sulphurearū
suqire	subire
19 propinquis	propinquius
vera	vena
20 lapide	lapidieæ
Snaria	Maria
antiquibus	antiquitus
pretentio	præteritis (diebus
21 vnū, uel duos dies.	vno uel duobus
potueri	potui
quando pare	quod parum
quinque	quam
22 ferminurit enī vlba.	sunt enim alba

soleuandum	soluendum
adsorbitur	adscribitur
23 dolores	doloribus
noctuq; factos	factis
24 dum puos	pius
& tantum	& tutum
visit	cum sit
effusione	earumq; effusioné
somis	Ioannis
ad ex	ad hoc
de Male soinis	de Malespinis
26 contenpit	contendit
repactus	refractas
27 accidens	accedens
29 ab nmni	ab omni
33 ponec	donec
35 vasibus	casibus
cuius	cuiuis
36 con	non
37 grauameri	grauamen
38 cum dirutum	iam dirutum
nisiem	nisi in
39 conuductionem	coniunctinnem
41 defluent	defluebat
42 frigipa	frigida
alique	alia
45 prædicta	prędita
ludificationi	lubrificationi
47 quia imo	quinimo
possidant	possideant
dui	qui
redduit	reddiut
49 neque	namque
sui placiddm	cui
50 dicta	dicata
51 quasi	quam
52 pharmacorum	pharmacis
contractum	contactum

ex

55	ex ratione	ex retentione
59	posuit	possunt
60	eam	earum
	disipendi	disperdi
61	ane	ad
62	hot	hos
	fectibus	effectibus
	per	aer
63	balneum	balneis
65	poterne	potione
66	con transeat	non
68	balneor	bolneorum
	im epotu	in potu
69	præsidie	preside
	consedatur	concedatur.
71	concoctanis	concoctionis
74	irrdinate	inordinvte
	epotu	potui
75	exenorare	exonerare
	exictatione	excitatione
	anus, piusque	vnusquisque
	ast	est
78	si	sic
	somnes	somnus
	habitum	halitum
	tutum	totum
80	si canondum	si cauendum
	peneiiare	penetrare.

